

S. BORNEMISA

BCU Cluj-Napoca

RBCFG201502597

DUHUL CEL RĂU

— ROMAN —

BIBL. UNIV. CLUJ

1430 * - 3. V. 1927

EXEMPLAR LEGAL

19

CLUJ

27

EDITURA FOII „LUMEA ȘI ȚARA“

221810

209-31 (10/10/10, L.)

DUHUL CEL RĂU

— ROMAN —

I. PROROCUL ILIE

Nu-l fericire mai mare, decât munca. Fie că prinzi plugul de coarne și apeși cu toată puterea pe ele, ca să între cât mai adânc ferul în umedul pământ, fie că lei coasa sclipitoare și încovoiat de spate răstorni brazdă peste brazdă, fie că plecat deasupra unei cărți cauți să deslegi tainele ei, cetind cu încordare filă după filă, săvârșești acelaș muncă sfântă, care singură poate da fericire. Într'un caz, ca și'n celalalt uiți toate durerile tale mărunte și nu simți, decât bucuria de-a fi sănătos și de-a putea lucra...

În dimineața aceasta de vară, deși-i zi de sărbătoare, sfântul proroc Ilie, oamenii din Măgura s'au sculat, ca și altă dată, deodată cu zorile. Cel din urmă licărit de stea abia s'a stins și ei sunt în picioare. Pe drum s'aud tălângi și trec la pășune și vite și oi și capre.

Ion Pescaru iese din casă cu fața senină și se duce spre fântâna din fundul curții. Trage cuiul și lasă roata să se învârtească dela sine. Vadra cade cu iuțea în adânc și după ce se aude un plescăit scurt, Pescaru începe să învârtească de roată. Mușchii lui se încoardă pe brațul de deasupra și roata se'nvârtește repede repede, că abia-i mai zărești spițele. Lanțul se'ndrugă pe sul fâșie lângă fâșie și nu numeri zece până ce vadra răsare din adânc, plină cu apă limpede și răcoritoare.

Pescaru toarnă din vadră în doniță, se trage mai departe nițel și golind din cort în pumni, dă cu apa pe față. Se spală bine pe cap, pe grumaz, lea apoi ștergarul dela cingătoare și făcând o cruce largă se întoarce spre răsărit și se șterge. Razele soarelui chiar atunci răsar și ele și umplând ograda de lumină, îl usucă de pe păr cel din urmă picur de apă. Din tinda casei răsare capul bălai al Ilenii, nevasta sa, cu obraji rumeni, ca o petală de floare de măr și strigă la Pescaru:

— Adu-mi și mie-o doniță de apă rece, din fundul fântânil. Se trage apoi mai napoi, își leagă cămașa pela brâu cu brăcila lungă, colorată și duce mâna la tâmplă să-și potrivească părul. Pescaru vine cu apa și înainte de-a da donița, o stropește cu un fir de busuloc verde, rupt din grădinița de flori. Ea face o mișcare, de amenințare și de frică în aceeași vreme, și iea cu drag donița din mâna lui noduroasă și arsă de soare.

— Azi e sărbătoare, Ioane, noi ne ducem cu copiii la biserică, mai încolo. Vii și tu pe când lasă popa, nu-l așa?

— Ba da, mă duc, numai să dau câteva târcoale pe la fân, să-l întorc odată și-apoi vin și eu. Mă iartă Dzeu, că lucru și astăzi, dar aș vrea să-l știu uscat, să nu mă prindă ploala pe după amiaz, mai spre sară!

— Abunăseama, ști, că la sfântul Ilie plouă de obicei. Vezi însă de te grăbește, să nu întârzi prea mult.

Cuvintele din urmă răsunară ca un fel de îngrijorare și Pescaru, plecând spre poartă, nu-i mai răspunde. Se mulțumește numai să-i facă semn din cap și plere...

Ileana aleargă la lemne, rupe surcele și aprinde focul. Pune o oală la foc și toarnă în ea apă. lasă

apoi și intră în grădină. Își sufulcă cămașa până din sus de ghenunchi și începe să culeagă mazere verde. Cum stă plecată pe răzor, picioarele ei se văd până din sus de ghenunchi. O piele albă, rumenă parcă, acoperire mușchii și pulpele ei par ca de marmoră. Câteodată se îndreaptă și obrajii îi ard, așa sânt de roșii de sângele, care se coboară în ei. Sub cămașa subțire și albă, se vede cum se umflă și se desumflă pieptul volnic și sânii par cu adevărat două mere pârguite.

Încă nu-și umple bine poala de mazăre verde și din tindă răsună cuvinte subțiri și plângătoare:

— Mamă, mamă, Sofica nu-mi dă pace!

— Ba nu, Ionică nu-mi dă pace, mamă. El a luat oala cu lapte și nu-mi dă și mie.

Ileana se întoarce spre casă și aleargă grăbită, cu poala cămeșii în sus și cu picioarele goale. Sare peste pârlez și taie ograda spre casă. Pare-o căprioară speriată și nu vede că din drum, peste gardul cel mic, o privesc cu lăcomie doi ochii negri și plini de patimi...

Când omul are de lucru, nu bagă de seamă, cum trece vremea. Ileana a împăcat copiii, a dîreticat prin casă, a scuturat, a pus mazărea la foc și acum îmbracă fetița. Ii dă cămașă albă, cu flori la pumnulul mîneșii și cu flori pe piept, iar la umăr cu chele. În picioare îi dă ciorapi și ghete galbene, cumpărate în târg de Paști. Numai ea știe, câte ouă a mai dus la bolta jidanului, ca să adune paraluțele de lipsă pentru ghetușoarele fetiței. Bărbatul său nu știa nimic. Când s'a dus la târg cu el pentru alte nevoi de-ale casei, după nițel var ca să spolasca casa de Paști, după roșele de ouă, după un pumn de făină albă și după o leacă de zăhar, ea s'a repezit și până la o șatră, unde se vindeau ghete și repede a ales perechea asta pentru fetiță. Negustorul i-a luat pe ele 2 zloți. I-s-au părut cam scumpe, însă i-a dat dacă a văzut că nu mai poate storce nimic din preț.

— Ia-le, femei, că-s ghetete frumoase, pentru copil de domn, i-a zis negreața și Ileana le-a luat și-a numărat paralele la el pe masă, un argint de 2 coroane și doi de câte una.

După fetiță vine rândul pe băiat. Ionică mai ștregar nu prea se lasă să-l gătească mamă-sa. Până-i dă cămașa, până-i încalță opincile, până-l spală și-i dă de două ori în cap cu pieptenul cel des, el se mișcă întruna și se scâncește :

— Lasă-mă, mamă, să mă gat eu.

Prins odată în mână, mama nu-l mai lasă, până când nu-l gătește din tălpi până'n creștet. Apoi se'mbracă și ea. Iși lea cămașa de sărbătoare, își pune șorț cu flori și broboadă de mătase. Pe când îl gata, soarele-i sus pe cer și răsună toaca.

Iși lea coplașii de mână, face cruce largă și pornește încet spre biserică, după ce mai rupe un fir de busuioac și-i dă fetiții o floare să și-o anine la cingătoare...

*

Ion Pescaru e om sărac. N'are decât o palmă de arătură, una de fânațe, o porție de pădure și vatra casei din sat, cu grădinița mică, să dai cu piatră până'n capătul ei. Ileana, încă nu i-a adus cine știe ce zestre mare. Părinții ei mai având trei fete mai mici ca ea, nu i-au putut face rost, decât de 100 de zloji, când s'a măritat. Pe banii aceștia Pescaru a cumpărat o junincă și niciodată nu s'a gândit că a luat fată săracă. El o iubea, mai presus de toate și nu i-a cerut bani. De frumoasă era frumoasă, harnică foc și cinstită. La altceva la ce să se mai gândească? Nu i-a cerut nici un ban zestre, dar dacă a adus juninca la casă, nu i-a părut rău. Acum la șase ani după căsătoria lor, juninca-i vacă cu al doilea vițel. Un vițel a mai vândut anul trecut și pe bani a umplut golurile din gospodărie, și-a cumpărat o purcică,

care acum e scroafă și stă să fete. E mulțumit cu ce are și nu cere dela Dumnezeu decât sănătate să poată munci. Prin capul lui nu trec gânduri negre de nemulțumire, de ocară. E îndestulit cu soarta și când se uită la nevastă și la copilași, îi râd ochii de fericire. Ce mai vrea el dela bunul Dumnezeu? Numai să nu păcătuiască, să fie nemulțumit!

Când a pornit azi dimineață de acasă să 'ntoarcă, înainte de-a toca, fânul acesta, par'că avea o piatră pe inimă. Nu știa de ce, dar îi venea greu să meargă la lucru. A răzbit însă repede slăbia, ce-l apucase și acum îi pare bine și privește mulțumit, că și-a isprăvit treaba. Ce bine o să-i prindă fânul acesta colo la iarnă Joiții și vișelului, când l'o înțărca. Cum a cosit din vreme, nădăjdulește să scoată și un rând de otavă și pe urmă să mai și pască locul. Mulțumit de gândurile acestea, pornește încet și auzind toaca, își face cruce și îngână:

— Doamne, iartă-mă, dacă am greșit înaintea ta, lucrând în ziua de sfântul Ilie...

*

Biserica e plină de lume. Pe lângă mirosul plăcut de tămâie în tot cuprinsul ei mai este răspândit și un miros tare de tămâiță, de călăpăr, de busuioc și alte flori, pe cari femeile mai în vârstă le țin în mână, cele tinere prinse la cingătoare, iar flăcăii în pălării. În aer plutește un năduș greu, care scoate pe frunți mărgele mici de sudoare și oamenii se șterg din când cu dosul mâinii, cu mâneca largă a cămășii, ori cu năframele pe cari le țin sub curea. Slujba e plină de evlavie, fețele arse de soare stau înșiruite pline de seriozitate și ghenunchii se pleacă cu smerenie înaintea odoarelor bisericesti și a sfintei evanghelii. Când preotul rostește din altar câte-un „amin“, toți se 'nchină adânc și făcându-și câte o cruce largă, șoptesc în cor: *amin.*

Ion Pescaru a intrat în biserică pela credeu. Din pragul ușii a aruncat o privire spre partea unde stau femeile și văzând pe Ileana cu copilașii, a trecut liniștit înainte, de partea bărbaților. Ascultă acum cu aceeași evlavie și el, ca și ceilalți, se închină până la pământ, își face cruce și privește cu ochii ficși înainte, spre altar. Nellniștea de azi dimineată parc'că încearcă să i se strecoare iar în suflet, dar el o gonește prin rugăciuni. Cu o voință puternică se cufundă în gânduri religioase și simte cum învinge răul, numai prin rugăciunile, ce le rostește din adâncul sufletului...

Porțile altarului se deschid și preotul apare deodată în ușă. Slujba s'a terminat acum și el ține credincioșilor o mică cuvântare.

— „In numele tatălui, al fiului și al sfântului duh, amin“.

Țăranii își fac cruce, se închină și repetă și ei cu toții, după preot:

— „In numele tatălui, al fiului și al sfântului duh, amin“. Răsufală apoi ușurați și-și incoardă cu toții luarea aminte. Vorbele preotului cad una câte una, respicate și înțelese, și lasă urme adânci, neșterse în suflete.

— Mare primejdie, fraților, amenință omenirea, — începe preotul cu glas tremurător vorbirea sa. — „Împăratul nostru și cel al Prusului vor să calce cu oaste Sârbia mică și neputincioasă și va curge sumedenie de sânge omenesc, că Sârbia nu va fi lăsată singură, ci va sări în ajutorului și marea și puternica Rusie și poate și Franța și Italia. Voi, bunii mei credincioși, oricum s'ar întâmpla lucrurile și în orice primejdie veți ajunge, gândiți-vă totdeauna la cel de sus, că el ocrotește toate neamurile bune și cu dreptate, ca și pe oamenii cei slabi și drepti“...

Toți ascultă cu evlavie și dând din cap, aprobă cuvintele celui, care vorbește în odăjdii și caută să

le mângăie sufletele. De câteva zile aud și ei vorbindu-se întruna de războiu, de moartea lui Franz Ferdinand și a nevestei lui. Gazetele au scris și scriu și acum de așa ceva, dar tot nu și-au spart capul cu lucrul acesta până acum, că nu prea credeau să facă războiu bătrânul împărat din Viena, care câte războaie a purtat pe toate le-a pierdut.

Acum însă, că spune domnul părinte lucrul acesta, sufletul lor se mișcă par'că și mintea lor începe să cuprindă în toată grozăvenia lui războiul.

Toată lumea lasă, îngândurată din biserică și fiecare apucă pe câte-o potecă, ca să ajungă mai degrabă acasă. Pescaru merge lângă nevastă și pornește împreună cu ea, luând în brațe pe Ionică, care se plânge că-l dor picioarele...

Cum coboară toți patru spre casă, pe coasta dealului în jos, înaintea lor se desfășură panorame pline de splendoare. Prin mijlocul țarinei curge domol bătrânul Mureș și fața lui strălucește par'că în bătaia soarelui. Un șir de plute venite din fundul Ardealului stau legate de sălcii mai din sus de moară și o luntriță trece spre celalalt țărm, în linie dreaptă aproape. În fața lor se ridică dealurile cari nu se mai isprăvesc pe aci pe aproape, ci se tot continuă până în Bănat, până pe la Caransebeș și de-acolo mai departe până spre granița românească. Mai de mult, când erau haiduci, spunea moșu lui Pescaru, chiar pe-acolo se ascundeau hoșii, după câte-o ispravă făcută la câte-un bogătaș pe-aci pe valea Murășului. Acolo apoi nu-i mai putea urmări nimeni. De-cum apucau în pădurile astea de peste Murăș, urma lor era pierdută și nu îndrăznia nimenea să se mai ducă să-i caute.

Acum, n'o mai fi așa, firește. Acum pădurile sunt ale statului și sunt pădurari prin ele, dar la caz de nevoie biata pădure tot te adăpostește.

— Oare câte zile faci până la granița României,

prin pădurile astea, Ileano? întreabă el așa dintr'odată, coborând ochii de pe culmea dealurilor din față, spre nevastă-sa, care mergea cu băgare de seamă alături, ținându-și fetița de mână.

— „Să tot faci vreo patru-cinci“, zice nevasta încet și se ferește cu grije de-o peatră mare, care-i stă în cale...

*

— Ileano, văzuși tu azi la horă cum se apropiau de joc întruna jandarmii și cum sclipiau balonetele lor lungi?, zise Pescaru către nevasta sa încet, în vremece-și întindea pe laviță hainele de sărbătoare și se pregătea de culcat. Nevasta directica ceva pe masă și coperi mai bine colțul unei ferești cu perdeaua, ca să nu se vadă de-afară în casă. Obrajii ei ardeau și-acum și una-două lua ulcica să bea cu ea apă. Jucase toată ziua azi, și obosise. Acum îi venea întruna să bea, ca și când ar fi mâncat o varză umplută cu carne de porc. Măcar că nu mâncase decât din mazărea verde, pe care o culesese azi dimineață.

— Vezi, tu, loane, mie-mi place tare jocul. Când simt eu, că mă prinzi tu pe-aici pe la cingătău și mă 'nvârți pe sub mână, — simt așa ceva, ca și când aș pluti și aș fi ca o peană de ușoară. Dar tu să nu te superi, de asta, că mie-mi place jocul. Așa-i neamul meu. Tata, om cărunt, și-acum chiule și pleznește din degete la câte-o petrecanie. Jocul eu nu-l joc ca alte femei, ca să mai schimb o vorbă cu câte-un flăcău, să mă știu alintată de-o șoaptă. Nu! Eu îl joc de dragul lui, că-i joc. Și de-aceea joc cu foc și seara nu mai pot. Nu mai pot, loane, uite nu mai pot. Acum cad moartă de obosită și dorm dusă până mâine. Iar mâine, în zori, hai la lucru“...

Pescaru ascultă cu băgere de seamă la toată vorba nevastă-sii. Ii place să asculte cum vorbește, că are ceva dulce și 'n grai, nu numai la chip. El știe

bine, că-l place jocul, că e jucătoare neîntrecută, că multe perechi de ghețe a rupt el jucând-o cât a fost fată, ba și acum de când e măritată. De-aceea nu se miră și ascultă cum dă din guriță, dar vede în aceiaș-vreme și cum îi umblă mâinile, prinzând ba una ba alta. „Femeea asta-l argint viu, nu alta“ — își zice el în gând și privește cu drag cum își desface din conciu părul și-l lasă să-i cadă valuri pe umăr. Un păr galben, ca palul de grâu copt, care strălucește în bătaia soarelui. Ce drag îl e lui părul acesta și ochii și fața și toată făptura. Își plimbă cu drag ochii peste ea și văzându-i prin cămașuța subțire și albă ca zăpada cum îi stau ridicați sânii, zice 'ncet:

— Mult ești tu frumoasă, Ileano!

Ea prinde căutătura lui, duce involuntar mâna la cămașă, ca și când ar fi descheiată și pleacă capul în jos. O roșeață vie îi trece prin tot trupul și i se oprește 'n obraji, încingându-se până 'n vârful urechilor... Intrerupe apoi vorba și dă să stângă lampa.

În clipa aceea un durdult lung s'aude dinspre mlază-zi și se cutremură toate ferestrele. Scurt după asta apoi un fulger luminează întunericul de-afară și Ileana-și face semnul crucii:

— Doamne păzește-nel Ai strâns fânul, Ioane?

— Strâns dragă, strâns. După prânz m'am dus și l'am strâns. Mi-a ajutat și Trandafir și l'am pus pe par. De pe partea asta-s liniștit, că la iarnă văcuța nu are să moară de foame.

— Bine, dragă, bine că l'ai strâns, că cine știe, ce are să mai fie?! Auziai ce spunea azi părintele? Ioane, dacă ar fi războlu, eu m'ași prăpădi de durere. Să rămân eu singură cu copilașii aceștia, și să te știu dus departe, în ploaie de gloanțe... Oh, Doamne, Doamne, să nu vorbesc într'un ceas răul...

Lovi ușor cu degetul în masă și suflă în lampă. În clipa aceea un nou durdult și un fulger nou lu-

mină întunericul de-afară. Casa se scutură din temelii și geamurile par'că se sparseră. La picioarele patului lor, copilașii se'nvârtiră în somn pe altă parte și Ileana se vări tremurând și ea, sub învelitoare.

Afară se auziră apoi picuri grei pe coperiș, ca și când ar fi aruncat cineva un pumn de petricele. Șindrilele pârăiră și strașina începu curând să curgă.

Cei doi soți nu mai vorbiră multă vreme. În casă se făcu o liniște de moarte și se auzia bine răsufletul celor doi copilași, cari dormeau atât de dulce și atât de adânc. Din când în când câte-un fulger mai lumina întunericul din casă și bezna de-afară și Ileana privea atunci speriată spre ferești...

Ploala nu ținu mult. Norii trecură mai departe și afară se lumină încetul cu încetul. Stelele răsăriseră și ele una câte una și luna scălda în văpala ei rece întregă căsuța. Razele ei străbătuseră înăuntrul odăii și se prelingeau pe peretele scund din față. În liniștea aceasta, ca de mormânt, un greeruș începu să țărăle lângă vatră și cântecul lui subțire par'că picura viață în cuprinsul acestei căsuțe tăcute...

Ileana se'ntoarse 'ntr'o dungă și luând capul lui Ion între mâni, zise cu un glas lîn, dulce și plin de teamă par'că :

— Oare să fie războiu, Ioane ?!

Pescaru oftă adânc și nu răspunse. Ce să și fi răspuns, când și el ar fi vrut să 'ntrebe acelaș lucru...

II.

MĂCIUCAȘUL

Nu trecură mai mult de 3 zile dela Prorocul Ilie și o veste grea și înspăimântătoare se abătu peste sat: „Se face războiul S'a făcut! Puzderie de cătane au trecut granița Sârbiei. Regele ei a fugit din Bălgard cu toți miniștrii și cu toată mulțimea bogătașilor, cu toate averile lor. Cătanele noastre au pus pe casa regelui steagul galben-negru și pajura cu două capete“.

Alții, cari veniră seara dela târg dela Ilia, aduseră vești și mai și. Acolo venise telegramă la solgăbirău, că nu numai noi am intrat în războiu, ci și Germania și Rusia. Intâi ci că Rusia a trecut granița în Galiția. spunând, că ea nu lasă să fie călcată în picioare o țară creștină și slabă de-o împărăție mare, ca cea alui Franz Iosef. La asta apoi Germania s'a sculat și ea și împăratul ei furios a dat cu pumnul în masă și-a zis miniștrilor așa, ca să audă Tătucul Rușilor: „Asta nu se poate! Noi avem tovărășie de armă cu împăratul din Viena și trebuie să-i sărim în ajutor.“

Toate astea, bine înțeles, erau numai povești, pe care nimeni din sat n'ar fi putut să jcare. Fiecare spunea, că a auzit dela celelalt, dar nici unu nu spunea anume dela cine.

Ion Pescaru asculta în tăcere toate vorbele acestea și numai mușchii feții lui se schimbau din când în

când. În sufletul lui se gândea, că poate să fie adevărat, că vezi așa a spus și părintele mai deunăzi la biserică. Bănulala lui însă o mai întăria ceva: vorbele notarului, de aseară. Acesta, trecând pe drum înspre 'nserat, s'a oprit, văzându-l în ogradă pe el și pe Ileana și întrebându-i de una alta, a adaus la sfârșit: „De s'o face războiu, Ioane, lași singură nevasta și tu duci?” Atunci nu și-a dat bine seamă de vorba asta, acum însă par'c'o aude din nou răsunându-i în urechi. Vezi bine, că se duce și lasă singură nevasta, că doar n'o duce-o cu el. Dar de ce să n'o lase? Alții nu pleacă tot așa și lasă casa și copiii?

Ah, Pescaru, acum era sigur, că se face războiu, ba că el s'a și făcut! Ca un fulger îi trecură prin minte căzărmiile mari din Orăștie, unde și-a făcut el armată, la Ilie. Câte chinuri, Doamne, până ce-a învățat să mărșăluiească, să salute, să prindă pușca. Trei ani, cât a stat acolo, pentru el a fost un chin. Comanda aceea streină până ce-a învățat-o! Când trebuia să-și bage'n cap câte-o vorbă nemțească, părea că-i bate cineva un piron în vârful capului. Îl durea în creștet, până putea prinde bine un cuvânt! Ei, dar acum n'o să mai fie așa. Așa crede el. Acum n'o să-l mai chinuie nimeni cu *exerțir*, cu comenzi. Acum o să se aștearnă pe burtă tot regimentul și-o să 'mpuște. Și dacă i-o răzbi dușmanul, au să se scoale 'n picioare și o s'o taie la fugă. Iar dacă l'ar răzbi ei, or alerga după el...

La poarta primăriei, unde erau ei acum la taifas, se strânsese o mulțime de lume. Vestea, că-i războiu, străbătuse, ca fulgerul și se adunaseră toți oamenii mai tineri, să vadă, de-i drept. După ce-și descărca fiecare sufletul, ei începură să glumească, să-și arunce câte-o vorbă unuia, altuia. Trecând pe dinaintea lor un câne lăptos, mare ca un lup, unul îi zise vecinului său: „Uite, ăla o să mânânce din oasele tale, mă vere!”

Toți începură să râdă, dar prin sufletul unora trecu viziunea sfâșietoare a morții și de-asupra mulțimii se coborî ceva ca un suflu rece de ghiață.

La moarte nu se gândise nici unul până acum. Iată însă, că vorbele acestea rostite ca'n glumă, făcură să li se nască în suflet întrebarea grozavă, a vieții și a morții...

Nu încetase încă râsul bine și ușa primăriei se deschise. În prag apăru măciucașul cu toba. Privirile tuturor se 'ndreptară spre cei trei și par'că ghiciră cu toții vestea.

— „Măciucașule, dă de știre la întreg satul și spune părintelui să lase să tragă clopotele“ zise notarul, care închise ușa după Măciucaș și se făcu că nu vede lumea adunată. Măciucașul porni alene și văzând tărăboiul de oameni începu să zâmbască, făcând să i se lărgească gura până aproape de urechi. Simția o nespasă plăcere, să-l asculte atâția oameni adunați la un loc. Asta rar i-s'a întâmplat lui. Dar nici n'a avut niciodată o știre atât de grozavă ca cea de azi. Până acum de ce bătuse el toba? Ca să meargă lumea să plătească porția, ca să-și trimită copiii la școală, ori ca să dea știre, că târgul dela Zam ori dela Ilia s'a amânat, fiind boală de vite. Când cutreera cu veștile acestea satul, de prin fundul ogrăzii, ori a grădinilor alergau de cele mai multe ori numai copiii și femeile să audă toba. Acum însă are o știre grozavă. Asta o să 'nfioare întreg satul...

Pășește larg, cu corpul drept, așa cum a văzut pe feciorii cari au făcut armata, că învață pe cei ce așteptau să meargă și ei la cătănie. În mijlocul drumului se oprește și începe să dea cu bețișoarele în toba. Și dă-i și dă-i. Lumea adunată începu să se țină de urechi, că nu mai putea suferi durduitul acesta. Alții mai curajoși strigară la el să înceteze odată și să spună ce are de spus. Măciucașul însă părea că

nu aude și nu vede. El bătea înainte, bătea mereu. De prin curți începură să iasă și bătrânii și femeile și copiii. Toată lumea din partea aceea a satului se pornise într'acolo. Când văzu, că în jurul lui s'a făcut o roată mare, vâri deodată bețișgașele tobei în găurelele lor dela cureaua, cu care se 'ncinsese peste pept să țină toba și făcând o clipă pauză, rosti rar și tare, ca să se audă până în celălalt capăt al satului:

„Se dă de știre la toată lumea, cumcă să ia aminte și să știe, că este războiu. Cel ce-au făcut cătanie și nu-s trecuți de 32 de ani, să pornească 'ndată la regimentul lor“.

Spuse odată cuvintele acestea, roti ochii jur împrejur, ca și când ar vrea să vadă ce efect au produs cuvintele lui. Porni apoi înainte, dealungul uliții, bătând rar toba și o droaie de copii, se luară după el, bătând din mâni și zicând și ei: drum... dârârâm...

Oamenii se respirară care încotro, tăcuți și fără voie. Așa dară nu mai erau vorbe goale, cele ce se spusese. E războiu, fără doar și poate și ei trebuie să plece în noaptea asta, cel mai târziu mâine.

Unii, mai ales flăcăii, neînsurați și fără grije, se prinseră de după cap câte patru și cinci și porniră pe uliță spre casă, hăulind și cântând:

„M'a făcut maica frumos
„Neamțului de bun folos,
„M'a făcut maica cu drag,
„Neamțului să-i jur pe steag,
„Pe steag negru de mătăasă,
„Trei ani să nu vin acasă“.

Femeile începură să-și șteargă ochii cu năfrămile și să-și strângă copilașii la sân. Fiecare intra grăbită pe poartă și în urma lor bărbații întunecați și morocănoși.

În aceeaș vreme aproape începură să se tragă și clopotele: Ding... dang... dang... ding... dang...

Deasupra satului se coborau umbrele 'nserării și deodată cu ele o liniște de mormânt și o îngrijorare adâncă și netălmăcită. Liniștea și 'ngrijorarea dinaintea morții și a marilor nenorociri, care cuprinde pe nesimțite sufletul omului la vremuri grele...

*

Ion Pescaru intră în ograda casei lui, cu sufletul cât Dunărea și greu cât un pumn de plumb. De cum închise porțița, ochii lui se umeziră și stând o clipă locului, cuprinse cu privirea căsuța și cuprinsul grădinei. Legată de gard, Joița privia la el cu ochii mari și vițelul era pe sfârșitul suptului. Din când în când izbea puternic cu capul în ugerul mame-sii și vaca se cutremura toată de lovitură, dar sta liniștită și rumega. Văzând-o Pescaru, se duse spre ea, luă vițelul de bot și-l trase de-o parte, punându-l belciugul după cap și legându-l de gard. Se apropie apoi de vacă, o netezi pe spate, printre coarne și o mângăie încet, săr utând-o pe frunte:

— Joița mea dragă, te las și mă duc deacuma!

Vaca par'că ar fi înțeles, că în sufletul stăpânului ei e furtună, că la rândul ei începu și ea să-l mângăie, frecându-și capul de el..

Copiii văzând, că tata lor a venit acasă, zbughiră afară din bucătăria de vară și veniră spre el, tot bătând din palme, iar cel mai mic zise:

— „Tată, tată, ce-ai să ne-aduci dela lăzboiu?”

El își luă băiatul în brațe și-l sărută lung, se plecă apoi spre fetiță și mângăind-o pe frunte și pe părul galben, care sămăna leit cu al Ilenii, o sărută și pe ea pe obraji și le zise:

— „Ceva frumos, dragii tatii, numai să fiți cumini, cât o fi tata dus departe“.

În clipa aceea se ivi în uşe şi capul nevestli-
sii cu năframa legată înapoi şi roşie la faţă, de-
para focului. Pescaru porni spre ea încet şi nu zise
nicio vorbă, numai o privi toată din creştet până'n
tălpi. Se opri lângă uşe, copiii se respirară prin ogradă
alergând unul după altul şi cei doi soţi rămaseră sin-
guri faţă'n faţă. Ileana duse şorţul la ochi, îşi şterse
un picur, care i-se ivise pe neaşteptate în colţul drept
şi-i zise :

— Iji gătesc ceva de drum, Ioane. Când pleci?"

— La noapte!"

Nicio vorbă, nici o mişcare, încolo. Marea tra-
gedie, care se deslănţula, nu trezise în sufletele ace-
stea numai o emoţie uşoară, ci le răscollise până în
adâncul lor. Fără să vorbiască, cei doi soţi îşi înţe-
legeau durerile toate şi nu mai căutau să le talmăciască,
să şi le explice. Pe dinaintea fiecăruia trecea aceeaşi
imagie a despărţirii pe vreme îndelungată şi a mi-
zeriilor, pe care au să le îndure unul fără de cealalt.
La moarte, nu se gândia niciunul, nici altul, de bună
seama. Ea e un lucru natural, care te poate nimeri
oriunde şi oricând şi nu-i nevoie să vie războiul, ca
să răpiască pe vecie pe unul dintre soţi. Nu ea-i în-
fricoşa. Ceea ce-i durea, era conştiinţa, că acum ur-
mează un rău, o nenorocire, care nu era nevoie să
vie, pe care nimeni n'a chemat-o şi n'a dorit-o. O ne-
norocire, ce-i drept, generală aproape, care însă totuşi
s'ar fi putut ocoli, s'ar fi putut evita poate, dacă unii
oameni n'ar fi așa de răi şi așa de lacomi.

Ei aici vedeau originea războiului: în răutate şi'n
lăcomie. Omul rău şi lacom nu se mulţumeşte nicio-
dată cu ce are, cu ce i-a dat Dumnezeu, ci caută în-
tr'una să adune, să îngrămădiască, să *ture*. Judecata
lor simplă așa le spunea, că asta-i pricina războiului.
Moartea lui Franz Ferdinand o fi fost o nenorocire
şi acum se caută a se trage foloase din ea. Cei dela

stăpânirea lor și Prusul mai cu seamă, caută de mult războiul, ca să poată străbate în țări mai slabe și să le supună lor. E atât de dulce pentru sufletul omului rău, atât de mângăitor, să se știe tare și să poată ști, că alții tremură de el și-l slujesc.

Ulte, când ai numai o slugă prăpădită, la vite, te simți par'că altcum, mai bogat și mai fruntaș în sat. Vezi cu ochii, că lumea se uită la tine și că vorba ta e ascultată, nu ca a unui terchea-berchea, care are pe el numai o zdreanță de cămașă și'n mâna măciuca...

*

La trei ore noaptea era tot satul în picioare. Gara mică din Măgura gemea de lume. Eu cred, că nici odată n'a văzut ea atâția bărbați, atâtea femei atâți copii și atâți moșnegi strânși la un loc, ca'n clipa asta, la ora asta, când destinul cerea acestui sat mic și neînsemnat cel mai mare sacrificiu, pe care și l'ar fi putut închipui vreodată. Plecau aproape din fiecare casuță două brațe de muncă, d'in unele chiar patru și mai multe. Iar în casele, din care nu plecau, era totuși jale și amar, căci aveau și aceștia cuscri și rude, mai mult ori mai puțin apropiate prin alte case. De-aceea venise satu 'ntreg, ca să petreacă pe cei ce plecau, să-și lea rămas bun, să se sărute, să se povățuiască, să-și dorească tot binele unul altuia și tot norocul.

Cine știe când o să se mai întâlnească, peste câte luni, peste câți ani! Câte-un moșneg mândru și chibzuit povestea în clipa asta de alt războiu, de războiul de pe vremea lui, din 66 cu Prusul și câte unul și mai bătrân de cel din 59 cu Talleni. Ochii lor ardeau cuprinși de focul amintirii și erau mândri, că ei au făcut odată războiu. — „Și ce mai războiu, — povestea domol și răspicat Toma Lungu, — nu ca acum. Doisprezece ani n'am văzut satul. Am făcut luni de zile pe picioare până în Italia, că atunci nu

erau trenuri. Acum e floare la ureche. Acum te urci în tren, te duci pe câmpul de bătaie și dacă scapi cu zile, vii înapoi. Dar atunci, pe jos și numai pe jos. Ce zile, Doamne, ce zile grele! Plecasem bălat, abia îmi ieșiseră câteva fire gălbule de musteți și am venit coșcogiamite om bătrân, cu mustața ca fulorul și cu barbă. Agafica, pe care o lăsasem fată de vreo 18 ani la plecarea mea, nu mă mai cunoscuse, deși câte zile și câte nopți n'am petrecut noi, vobindu-ne de dragoste și de noroc. Dumnezeu s'o lerte, că se prăpădi acu-s doi ani, m'a așteptat fetița până m'am reîntors din cătănie și-am luat-o de nevestă.

Ehei! Ce vremuri, Doamne, ce vremuri!"

Bărbații însurați și nevestele ascultau cu gura căscată la vorbele moșneagului. În sufletele lor icoana războiului și a despărțirii se zugrăvia ca ceva amar și dureros. Ele mai cu seamă lăcrimau din când în când și-și strângeau cu foc la piept copilașii și mângăiau pe frunte pe cei mai mărișori, cari se țineau de fustele lor...

Cei mai tineri, neînsurații, trași deoparte, înghetaseră o horă mare și țiganul Alionte trăgia cu atâtea foc, că steteau să-i plesnească corzile la diplă. Pe lângă uluci fetele priveau la flăcăi cu ochii mari și împăinjiți de jale. Cu cine o să mai joace ele de-acuma, cu cine o să-și mai petreacă, dacă se duce tinerețatului, floarea lui? Câte unul care avea dragoste mai adâncă cu vreo fetiță, o luase subsuoară, ca și când ar ocroti-o și se trăsese cu ea mai departe, sub un telu, care tocmai începuse să-și întoarcă frunza pe dos. Se simțeau mai bine feriți de lume, decât la horă. Ascultându-și bătaia inimii, ei nu-și povesteau aproape nimic, ci stau unul lângă altul și priveau la ceilalți.

Venise și măciucașul, care lăfise vestea grozavă a războiului și dase porunca de plecare. Sprijinit de-o

măciucă, se purta țănoș printre lume și credea, că e factor de căpetenie, că e persoana cea mai însemnată în mijlocul lumii acesteia. Când văzu venind pe primar și pe preot, se apropie cu multă lușeală de cei doi fruntași și se așează în urma lor. El era în clipa asta al treilea om în sat și lăsa să se simtă că-i așa. Iar când preotul mângăia pe unul și pe altul mai slab de înger și cu câte 3—4 copii, pe cari trebuia să-i părăsească, măciucașul nu putea să se rabde să nu zică și el o vorbă, fie cât de scurtă:

— Ci nu fi așa, omule, că nu-i treabă mare. La războiu, ca și-acasă: Dacă ai zile scapi, dacă nu, te îneci într-o lingură cu apă! Vezi eu n-am făcut cătănele, dar să n-am slujba asta la sat, acū m'aș duce și eu cu voi!

Lumea zâmbea de vorbele astea și câte-o femeie sărea cu gura:

— Lasă, bre, că te știm noi cât ești de viteaz! Știi cum zice cântecul:

„Cătăni-re-aș, cătăni.

„Numai pușca de n-ar fi,

„De-ar fi pușca de scăiete,

Regimentu 'ntreg de fetel!”

Nota aceasta veselă mai ușură sufletele și unii râdeau și spuneau la glume, în așteptarea trenului, care se părea că nu mai vine. Dar acum era vremea. Incepuse să se lumineze de ziuă. Stelele periau una câte una și doar Carul cu boi și Luceafărul de dimineață mai străjului, răspândind o lumină slăbuță și gălbule. Cantonierul aprinse felinarul și slobozi rampile, după cum scria regulamentul să se facă înainte de așteptarea trenului. Incepuse a se auzi un zgomot surd și îndepărtat după dealul, unde face Murășul o cotitură. Era trenul, fără îndoială. Ecoul răzbătea până aici, apoi zgomotul încetă deodată și asta era semn, că a trecut de cotitură și că acum

a ajuns la larg, dealungul țarinei, tăind-o în două. Nu trecură mai mult de câteva minute și el se auzi din nou și se și văzu. Nările lui roșii se apropiau floroase și tărăboiul încetă deodată. Femeile începură să plângă, iar bărbații le sărutau și pe ele și pe copilași, sărutau pe bătrâni și-și luau lăzile cătănești în spate, gata să se urce, îndată ce s'o opri trenul...

În clipa aceea alt zgomot se auzi, din trenul care era aci. El sosi plin de verdeață și de flori. Mașina nu se mai vedea de frunză verde și coperișul era plin de lume. Cum venia plină de călători dinspre Arad și dinspre Pesta, lumea, care pleca la războiu nu mai avea unde să se urce. Feciorii din Zam și din jurul lui se urcaseră pe acoperiș și cântau din gură și la oprire se puseră pe joc.

Măgurenii nu putură răzbate în vagoane. Ușile erau toate înculate și ferestle trase. Conducătorii dau din umere, când întreba cineva de ce nu se deschide ușa. N'aură deci încotro, se urcară și ei lângă tovarășii lor, pe acoperișul trenului. Trebui mult până toată lumea se văzu așezată. Însfârșit gata toți, mașina porni încet, răsufilând greu și scofând un fluerat lung, care se izbi de dealuri și se repetă înc'odată. Un chef de nedescris, o nebunie apucase pe toți. Începură să chiule, să cânte, să strige, să joace și să bea. Cel rămași în urmă: femeile ștergeau ochii cu năframa, copilașii priveau sperlați, iar bătrânii murmurau ceva printre dinți... Încetul cu 'ncetul trenul se depărtă de sat și zgomotul începu să plară. La o nouă cotitură a Murășului el pieri cu desăvârșire și cu el deodată și zgomotul și toată bărbăția acestui sat și a celora din apropiere.

*

Se duceau flăcăii și bărbații, se duceau, nici ei nu știau unde. Se duceau să moară pentru împăratul fantomă, pe care atâtea povești, atâtea legende rămase

din bătrâni, îl zugrăviseră în mintea țăranilor noștri, ca ceva sfânt și ca ceva extrem de bun, care n'are alt lucru de făcut decât să ferească noroadele. El i-a chemat, că are nevole de ei și ei se duc. Se duc, cum s'au dus de-atâtea ori și moșii și strămoșii lor, se duc, cu acelaș nădejde în suflet, că dacă or muri ei, dacă s'or prapădi pe-acolo, — cel puțin are să fie mai bine pentru copiii, cari au rămas acasă și cari vor crește ca mâine...

Stelele pieriseră toate de pe cer. Dispăruse și Luceafărul de dimineață și Carul. O lumină cenușie plutea peste sat și numai ici-coalea se auzia lătratul unui câne răgușit și câte-un cântec de cocoș. Lumea se resfirase pela casele ei și o liniște adâncă se făcea. Dimineața își arăta fața trandafirle, mângâind cu farmecul ei toată durerea acestui sat și căutând să facă dulci, cât mai dulci visurile lui. Dar nimeni nu mai dormea, în dimineața asta, în Măgura.

INTR'UN SAT DIN GALIȚIA

Căprarul Ilisie era cât un munte și avea mustățile lungi până la ureche. El nu era din Măgura, ci de pe la Vinerea, din sus de Orăștie. Rezervist și el, ca și Pescaru și cu ceilalți toți, cari veniseră la mobilizare, făcuse a mată odată cu aceștia și-l cunoșteau toți de pe vremea aceea încă. Om aspru la mânia, când era necăjit de ceva, scrâșnea din dinți și bolborosea printre buze, de nu-l puteai înțelege niciodată, ori prindea arma cu mâna 'ntoarsă de mijloc și-i da vânt, o învărtea de zece douăzeci de ori, de se părea, că-i o morișcă nu altceva. Intr'o supărare mare odată ci-că nu știu cum a prins'o, că i-a rupt patul și pentru asta a stat o lună de zile în arest și a cătănit mai mult cu o lună. Feciori-l aveau drag de altfel, că era om bun la inimă și asculta durerile tuturor și-i mângăla ca un frate. Serile, iarna mai ales, când sufla a marnic vântul și îngrămădea noianuri de zăpadă, el aduna tot *zugul* în jurul lui și-i înveselia cu glume, le spunea câte'n lună și'n stele. Era om cetit și știa multe și pe vremea aceea, deși era băiat tânăr. Știa și carte, cetia din gazete și scria scrisori de dragoste celor mai natângi, cari nu prinseseră în viața lor condelul în mână, numai biciul, coarnele plugului, sapa, seceră ori pușca.

Rezerviștii revăzându-l acuma își aduceau aminte de toate acestea și-l aveau drag. Ion Pescaru ajunsese sub comanda lui cu încă vre-o 40—50 feciori. Ilisie de cum l'a văzut, l'a luat după cap și l'a sărutat. Fu-

seseră prieteni buni acu-s 7—8 ani și prietenia veche nu slăbise de loc, ba se mai întărise par'că acum la ceas de primejdie.

Altfel erau cu toții prieteni buni, frați de cruce poți zice. Primejdia cea mare, războiul, îi făcuse pe toți una, gradați și negradați. Din sufletele lor pierise orice urmă de nepăsări mărunte, de ispите. Dacă acu-s 7—8 ani, când erau *de stand* se pizmulau unul pe altul pentru câte-o față, pentru câte-un lucru de nimica și căutau să-și facă unul altuia câte-o supărare mică, — acum așa ceva nu se pomenea. Erau ca frații, își povesteau de neveste, de copii, își cetiau scrisorile și se mângăiau reciproc.

Ilisie, fiind cel mai mustăcios în pluton, avea obiceiul să le zică celorlalți: „copiii mei“ și într'adevăr toți oamenii aceștia par'că erau copii și aveau nevoie de-un suflet mai tare, care să-i mângăie și să-i povățuiască la nevoie...

Regimentul 64 plecase din Orăștie într'o Duminică după amiaz. Adecă regimentul activ plecase ei mai înainte, înainte de a veni rezerviștii. Atunci în Dumineca aceea, plecaseră patru batalioane noi, de rezervă. Două luaseră drumul spre Bosnia, dela Arad încolo și alte două o porniră spre Galiția. Cu acestea două venise și căprarul Ilisie și feciorii lui și erau veseli că apucaseră încoace. Ținutul acesta era pentru ei nou, nu-l mai văzuseră și apoi poate și oamenii vor fi altfel. Bosnia o cunoșteau, că din cei trei ani de cătănie, unul îl făceau toți feciorii din regimentul acesta în Bosnia, prin Sarajevo și prin târguri mai mici.

Anul, pe care-l petreceau acolo, era an de groază, de urât. Ei nu se puteau înțelege cu nimeni, femeile erau coperite la față; acestea erau turcoalce și nu aveau voie să se arate creștinilor cu obrajii descoperiți. Exercițiul era greu, alergau numai pe dealuri pline de stânci, de piatră...

Acum, în Galiția e altfel, aici sunt păduri, sunt râuri, sunt câmpuri pline de cucuruz, de cartofi. Mai seamănă a fi țară, ca a noastră. Numai oamenii nu-s simpatici. Nu vezi decât jidani cu perclunli lungi, încovoiați ca o peană de rățoi, cu bărbi mari și stufoase, murdari și cu ochii șlireți, — și ruteni cari nu prea vorbesc și cari nu ți-ar da un codru de pâine de po-mană, să te vadă murind, ci te privesc cu ură și ori ce-al cere, nu zic decât o vorbă: „Nema“.

Ei, dar ei n'au nimic cu oamenii aceștia. Deocamdată atâta că dorm prin șurile și prin casele lor. Incolo nu le cer nimic, că regimentul are de toate și mâncarea e bună, de te pune pe'ngrășat, dacă n'ar fi grijile celelalte, adecă una singură și mare: casa și coplii. Au venit aci de două zile, după un drum greu de-o zi, făcut pe jos dela Dalina. Alaltă seară, când le-a spus căpitanul, că deocamdată poposesc aici, nu se știe cât și până vor căpăta poruncă să meargă mai departe, — prin sufletul lor a trecut o mare ușurare. Deși obosiți de drum, se pusese ră pe joc și au jucat până târziu și până au căzut morți de oboseală. Viața altfel e plăcută. Dimineața fac *exercițiu* până către amiază, la amiază mănâncă bine, iar după amiază teorie un ceas-două și pe urmă povești, glume. Mai curăță pușca, mai coasă un nasture-doi și vremea trece.

De multe ori aud uruit greu de tunuri mergând pe drum și atunci cască toți gura la tunari. Ar vrea să vorbească cu tunarii, dar aceștia nu știu românește și nu se pot înțelege. Dau doar din mâni și arată drumul înainte.

Ilisie, căprarul, îi luminează însă de grabă. El prinde o vorbă-două nemțește și a'nțeles, că au poruncă să se ducă în ajutor, la front.

— Se duc la front, băeți — zice el — că ai noștri sunt la strâmtoare. Apoi așa-i, prinsei eu cam așa ceva din vorbele căpitanului către celalalți ofițeri

aseară, când m'a chemat Dl leltnant. „Şlec“, „şlec“ zicea el şi astă pe nemţeşte înseamnă rău. De luptă vorbiau, de bună seamă, că ceilalţi ofiţeri ascultau duşi pe gânduri şi cu capul plecat. — Ei, băeţi, dar de asta să nu ne doară capul! Asta-l treaba ginerilor, să facă să meargă bine războlul! Noi, ăştia proşti şi mulţi, n'avem decât să stăm loculul să puşcăm până putem şi cum putem! „Mai mult rău, decât bine“ — adause el încet, cu mâna la buze şi clipind şiret din ochi.

Feciorii căscaseră ochii mari şi se strânseseră roată pe lângă Illsie, ca să-l audă mai bine. El, după ce se asigură cu nu-i niciun ofiţer prin apropiere, începu să le vorbească domol de lucruri noui şi necunoscute pentru cei mai mulţi până acum. Le spunea așa cum le auzise şi el dela un domnişor român dela Orăştie, atunci, când se zvonise, că se face războlu. Acesta-l spuse şi el şine acum să împărtăşească ştiinţa lui şi altora, fraţilor lui de armă, cari sunt toţi români şi au aceiaş inimă românească. Şi el le povesteşte, că războlul ăsta e lucru mare, că noi Români din Ardealul nostru scump aşteptăm mare lucru să iasă din el. Nici mai mult nici mai puţin, decât să ne unim cu Ţara Românească. Ce ţară frumoasă e asta şi ce bogată! Şi ce armată mare şi vitează are! Comanda e românească şi ofiţerii sunt toţi români! Toată ţara e gata a intra în războlu alături de Ruşi şi de Sârbi să ne scape pe noi din robie. „Iată de ce, măi fraţilor, noi trebuie să puşcăm așa, ca să nu prea nimerim pe ruşi“, — zise el răsucind şiret şi răsucindu-şi musteaţa lungă, ca un fuior.

Ceilalţi flăcăi râseră şi ei şi pe faţa lor se pogori o lumină vie şi o mulţumire nespus de mare, de care n-au mai simţit decând au plecat de-acasă. Vorbele lui Illsie Căpraru tăiau drumuri noi în creierii lor deprinşi să se gândiască numai la nevastă, la

copli și la necazurile de-acasă. Dacă-i pe asta, apoi las pe ei, că știu ei cum să facă, cum s'o dregă, ca să iasă cu oiștea'n gard. Sânt destul de deștepți ca să priceapă una ca asta...

* * *

Seara se cobora alene și flăcăii se pregăteau de culcare. Scormoneau paiele pe care dormiseră în noaptea trecută și ca să fie mai moale așternutul, își întindeau foaia de cort frumos pe patul de paie și se gândiau la câte toate, dar mai ales la ceea ce le spusese căprarul Ilisie. După ce luară și cină, ei se tolăniră pe așternut și mai stătură vreme îndelungată de vorbă, povestind de câte toate. În șura asta, în care dormia și Ilisie și Pescaru, mai dormiau vre-o 30 de flăcăi. Era o șură mare și unii dormiau pe jos, iar alții în pod. Ea era a unui ru'ean mărunț, cam de vre-o 50 de ani, care se părea om de ispravă și așezat altfel. N'avea copii de loc. Numai el și nevasta și un slugol stătea în toată casa asta, aproape de marginea satului. Altfel tot satul nu era mare. Să fi tot avut vre-o 50—60 de fumuri, mai multe nu...

Flăcăii după ce povestiră vreme îndelungată, adormiră unul câte unul. O liniște adâncă se'nstăpânise peste sat și stelele ardeau în înălțime, iar luna vărsa un potop de văpale și lumina, ca ziua. Ion Pescaru și căprarul Ilisie nu dormiau. Ei se uitau la înălțimea cerului și se gândiau. Din când în când câte-un lătrat de câine îl trezia din visuri și auziau pași grei, pe drum. Aceasta era garda, care tot la două ore străbătea satul în lung și cerca să vadă, dacă nu dorm santinelele. Când ajungea aici spre capătul satului, auziai totdeauna cum strigă postul: „Cine-i mă-ă-ă, stai, cine-i?” Apoi se făcea din nou liniște și Pescaru și Ilisie puteau să-și urmărească mai departe gândurile netulburăți de nimeni...

Intr'un târziu Căprarul se'ntoarse spre Pescaru și-l scutură ușor de umăr. Aceasta se întoarse și el într'o dungă și întrebă :

— Nu poți nici tu dormi, Ilisie?"

— Nu, mă, nu! Mă uit la bo'ta asta înstelată, cum tremură fiecare stea în înălțime și mă gândesc la satul meu, la Vinerea, la blața mea măicuță rămasă singură acasă. Sărmana, mamă, pe mine mă are și ea și iată-mă acum și eu dus departe, în țară streină. Și, măi Pescarule, — adause tot el, dar mai încet — câte măicuțe nu sunt așa ca a mea, bătrâne și prăpădite și părăsite fără nicio mână de ajutor, că flăcării lor s'au dus departe, ca să moară pe pământ strein“.

El își puse mâinile sub cap și scoase un oftat adânc, smuls din fundul inimii. Pescaru oftă și el fără de voie și-l întrebă :

— Ilisie, măi frate, eu nici-odată nu te-am întrebat dacă ești însurat ori nu. Acum văd însă, că tu nu pomenеști nimic de nevastă, numai de maică și de-aceea eu cred, că tu ești burlac. Nici n'ai iubit niciodată, n-ai avut nici-o dragoste?"

Căprarul Ilisie scoase al doilea oftat și zise alene :

— Frate Ioane, mă întrebi lucruri, care mă dor și la care mă gândesc cu multă greutate, sau mai bine zis nici nu mă gândesc decât foarte arare.

Vezi, și asta mă face pe mine mai altfel. Dacă aș avea și eu o nevăstuică și copilași, cum ai tu, n-aș fi așa rău, cum sunt și nu aș fi totdeauna cu capul în mână. Aș sta poate să mă gândesc mai bine când fac câteceva și mai ales aș sta mai mult să mă gândesc când spun ceva.

Așa însă, ce mi-e mie viața asta? Numai măicu-lița sărmana mă leagă de eu. Dacă n'ar fi nici ea, m'aș duce să'mi piară urma, m'aș duce departe, aș

trece munții și nu-m'aș opri până'n „Țara Românească“.

O stea lucitoare se desprinsese din înălțime și lăsând o dără lungă de lumină, se prăbuși cu iuțeală amețitoare în nemărginitul adânc! Ilisie tăcu și'n-toarse vorba:

— Dacă spul ce gândești când vezi căzând o stea, te prăpădești, cică.. Oare adevărat să fie?

— „Știe Dumnezeu“, răspunse încet Pescaru și.. dornic să cunoască cât mai deaproape viața lui Ilisie, îl întrebă din nou, cu un glas plin de sfială și dragoste:

— Dacă nu te superi, Ilisie, spune-mi, povestește-mi de viața ta mai mult. Aș vrea să știu tot ce-ai făcut de când ne-am despărțit din cătănie. Uite, noaptea e frumoasă, e senin, e liniște și văd că somnul nu te prinde nici pe tine. Mai stăm o leacă de vorbă și pe urmă om adormi și noi“.

Căprarul Ilisie se așeză mai comod pe pale și începu să-i povestească lui Pescaru povestea dragostei lui nenorocite. Soldații durmlau adânc și răsuflatul lor se auzia liniștit și ritmic. În afară de Pescaru și de stele, nu-l auzia suflare de flință vie în liniștea nopții. El începu:

— Știi, că eu m'am dus acasă cu vreo lună de zile, în urma voastră, pentru pușca aceea nenorocită pe care o rupsesem odată în mânie. Ei bine, de-aici începe povestea dragostei mele, dela arma aceasta ruptă. Și lată vei vedea îndată cum, dacă ai pușcitică răbdare. Înainte de a mă lua cătană, aveam și eu în satul nostru, ca tot natul, o ibovnică tânără și frumoasă pe care o iubiam, ca inima din mine. N'o să-ți spun ca'n povești, că era ruptă din soare, că poate n'ai să mă crezi, — dar așa era. Eu nu-s om mic, ci mare, aș putea zice. Ei, ea'mi ajungea chiar până la bărbie, și eram o pereche foarte potri-

vită. Părul ei era mai negru și mai strălucitor, ca unsoarea cea de car și îl purta împletit și cozile-i ajungeau până la brâu. Când îl despletea și-l lăsa în valuri pe spate, părea că spatele ei sunt coperite cu o mătasă neagră, strălucitoare, — așa era părul ei de mățos și de lung. La mijloc era suptirică de s'o frângi cu o mână și brăul îi era mai în sus de mijloc, picioarele subțiri, cum sunt picioarele de căprioară. Peptul ei ascundea sub cămașa albă ca zăpada un farmec, o vrajă, care te ademenea și mă făcea s'o 'ntreb adesea:

„Rodică, ce-ai tu în sân, de-ți stă cămașa așa 'ntinsă și umflată, încât îmi vine să te caut în el?“ Și ea atunci începea să râdă și-și arăta dinții frumoși și albi și strălucitori, iar buzele ei roșii te făceau să-ți pierzi mintea, iar ochi clipeau șireți și arătau o taină nepătrunsă în strălucirea lor neagră...

O, cât o iubiam, dacă ai ști tu. Eu nu cred să iubiască cineva atâta pe lumea asta, cum o iubisem eu pe Rodica. Dragostea noastră a'nceput cu trei ani înainte de-a mă chema pe mine sub steag. Voiam să ne cununăm atunci, dar mergea greu și ea zicea, că mai bine să așteptăm până scap eu de cătănie. Și așa a rămas. Când veni toamna cea din urmă, inima mi se frângea de jale, că trebuia să plec. Par'că aș fi plecat în America, nu altceva. Dar în stârșit, nu puteam face altfel. Ne-am jurat credință, am plâns, ne-am sărutat, ne-am făgăduit câte'n lună și'n stele și am plecat. Ea căta să mă mângăie, că nu plec peste mări și țări, numai aici la Orăștie și că din când în când va veni ea să mă vadă.

Anul cel dintâi, a venit cam în toată luna odată. În spre primăvara viitoare însă, în postul Paștilor, ei îl moare mama, că numai mamă avea. „Ce bine-ar fi acum“ — îi zic eu — să fim cununați, tu ai sta cu mama mea, că și ea e singură sărmana și i-ar prinde

bine-o noră'n casă". Și-i zic să se mute și așa la noi, să stea cu mama. Și ea s'a'nvoit și ne-am despărțit liniștiți. Peste vreo două săptămâni aud însă că s'a băgat în slujbă la un om bogat dela noi din sat, care n'avea copii și nevasta căruia murise înainte cu vreo două ani. Îți poți închipui mirarea mea. Am primit însă o scrisoare dela ea, în care mă liniștea și mă ruga să nu mă supăr, că a făcut altfel decât cum ne-am înțeles. Dar ea crede acum, că e mai bine așa. Un an și jumătate, cât mai am eu de cătănit, ea o să strângă ceva parale, ca să nu vină cu mâna goală la mine, când s'o cununa, că nici eu nu am cîne știe ce avere mare. Stau eu și mă gândesc la ce spunea ea și caut să mă'mpac cu lucrul! Liniștit nu eram în sufletul meu, dar am tăcut. Nu trece mai mult de-o lună-două și oamenii din satul meu îmi spun, că Rodica se mărită după Iosif Buturugă. Așa-i zicea stăpânului, la care intrase. La început n'am crezut, dar mi-a spus-o și unul și altul și m'am pus pe gânduri. I-am trimis vorbă, i-am scris ce zice lumea și-am rugat-o să vină până la Orăștie și să-mi spună cu gura ei ce are de gând să facă. Nici-un răspuns. „La urma urmel o fi adevărat, te pomenești! — zic eu. Intr'o Joi apoi iată pică din Vinerea un văr al meu și'mi spune, că treaba-i gata. Logodna s'a și făcut și că poimîne, Sâmbătă, Iosif Buturugă vine cu căruța la țârg să facă cumpărături pentru nuntă.

Un fier roșu a trecut atunci prin inima mea. Ochii mi s'au umplut de ură și de scânteii și am început să borborosesc printre buze, știu tu cum fac eu, când is necăjit. Văru-meu se sperlase. Pe urmă însă s'a liniștit, că a văzut că glumesc. În mintea mea însă îmi făcusem planul de răzbunare și de aceea eram liniștit. A doua zi Vineri, la amiază fac eu ce fac și vorbesc cu strajămeșterul să mă pună de serviciu. Așa se face. Mă pune și ajung la pulbereria mică, de unde

se vedea bine de tot drumul de țară, care vine dela Vinerea. Sâmbătă dimineața în zori, ies din „Wachzimer“ afară, las pe ceilalți doi camarazi adormiți și mă strecor prin grâu, ca să nu mă vadă santinela, până la marginea drumului, ca să aștept căruțele, care veneau la târg. Și ca prin farmec, nu stau un sfert de ceas și iacă văd venind căruța lui Iosif Buturugă. El bătrân și prăpădit, abia ținea hățurile cailor în mână, iar alătura de el sta ea ca un fir de grâu, frumoasă, mai frumoasă ca oricând și cu ochii plini de foc. Când ajunge căruța în preajma mea, sar din grâu și mă pun înaintea cailor, oprindu-i în loc. Buturugă sârmanul scăpă hățurile din mână și începu să tremure. Ea privea cu ochii îngroziți și nu mai râdea. Cum m'oi fi uitat eu, nu știu, dar îți poți tu închipui, că mă cunoști destul de bine. Iau pușca de pe umăr și mă duc lângă ei. Par'că'mi secase graul, că abia am putut să întreb :

— De ce'mi furi mireasa, bădie Buturugă?

El a'nceput să bâlbâie și abia am deslușit cuvintele lui. Spunea, că Rodica se mărită după el din dragoste, așa i-a spus ea. Auzind una ca asta, am început să râd cu hohot și am înțeles, că fata asta frumoasă și săracă n'are suflet și că râvnea la bogăția bătrânului.

— Așa-i Rodico? întreb eu și mă uit în ochii ei cu un fel de dispreț. Ea atunci ridică capul în sus și lăsând să-i scape un zimbet de bătaie de joc pe buze, zise ascuțit :

— „Așa-i!“

Când am văzut una ca asta, m'a umplut din nou mânia, am prins pușca de țeva ei și am ridicat-o să-i crăp capul fetei acestela mincinoase. Ea prinde însă mișcarea mea, iea hățurile din mâna bătrânului și dă biciu cailor... N'am nimerit-o. Patul puștii s'a izbit de loitra căruții și s'a rupt.

La camarazi apoi, când m'au văzut cu pușca ruptă, le-am spus, că am învățit-o așa de tare în mână, încât s'a rupt.

Căpitanul nu m'a prea crezut însă, căci după cum știi și tu, mi-a dat o lună de arest și m'a făcut să cățânesc mai mult cu o lună“.

— Iată povestea dragostei mele, frate Pescarule.

De-atunci m'a apucat scârba de femei și așa m'am hotărât să nu mă mai însor“.

Căprarul Ilisie tăcu și prietenul lui încercă să-i spună câteva cuvinte de mângăiere. Acesta scutură din cap și nu mai zise nimic, ci privi dus pe gânduri mereu la stelele lucitoare și la luna, care așternea un covor de raze peste soldații adormiți. Pe drum se auziră din nou pașii gărzii și nu peste mult răsunară și cuvintele santinelei :

— Cine-i, mă-ă-ă? Stai, c'ne-i?“

PE DRUMURI NEUMBLATE

Cinci zile stătură cele două batalioane ale regimentului 64 în satul acesta mic, ascuns la spatele unei păduri, la vre-o 40 kilometri de Dolina, lângă o șosea, care venea dela Stanislau și ducea peste Stry la Lemberg. Era o răscruce de drumuri aci. Șoseaua principală Stanislau—Lemberg era tăiată de una mai îngustă, de mână a doua, care ducea dela Dolina spre malul Nistrului la Zidaczow. Cât au stat au văzut mereu scurgându-se spre Stry trupe de tot felul, dar mai ales artilerie. De două zile drumul mare e neîntrerupt umblat și zi și noapte. Trec husari, trec vânători și trece artileria cu tunuri de câmp, cu țeava lungă, de 3—4 metri.

Pe drumul mai mic spre Zidaczow până acum n'a prea trecut oaste, dar de două zile vezi și pe asta o mulțime de căruțe venind dinspre Nistru și mergând spre Dolina. Sărmanii cai, abia mai trag și par obosiți d'n cale afară. În căruțe sunt țărani ruteni și o mulțime de evrei, și femei cu copii. Aceștia sunt fugari plecați a doua-trela zi după izbucnirea războiului, de pela Tarnopol, unde Rușii au ajuns foarte de grabă. Vai de ei, nenorociți, în ce hal mai sunt! Nedormiți și morți de foame ei cer dela soldații noștri o bucățică de pâine și aceștia le dau bucuros din câtă au și ei....

Ion Pescaru privește cu jale la convoaiele acestea de nenorociți, care se scurg toate spre Dolina și de-acolo, cine știe încotro vor apuca, dacă o fi rău și-o trebui să meargă mai departe. Par'că-l apucă

mila, când îi vede în nenorocire și mai ales îi jale de copilași murdari, nespălați și galbeni de prăpădiți ce sunt. Fără de voie îi vine'n minte Sofica și Ionică al lui, care au rămas acasă lângă Ileana, nevastă-sa.

Văzând într'o căruță o fetiță de vre-o 6 ani și un băiat cam de vârsta lui Ionică, nu se poate răbda să nu le dea câte-o bucăică de zahăr la fiecare și o jumătate de pâine. Îi vine apoi, nu știu cum, să-i mângăie pe părul creț și bălaiu și să-i sărute. Dar, vezi, asta nu se poate. Ei nu sunt copiii lui și ce-ar zice maică-sa, o ovreică tânără, care ține copilași în poală și-i strânge la pept cu drag. Ovreica însă îi zimbește și-i spune ceva. Scoate apoi o năframă de mătasă din boarfele ei și i-o întinde cu atâta dragoste, încât el înțelege fără cuvinte, că năframa asta-i un dar pentru dragostea ce le-o arată dânsul copiilor.

Căruța pleacă mai departe și Pescaru se uită după ea aproape cu lacrimi în ochi. Privește apoi la altele și altele, că nenumărat e șirul lor și una pare mai plină de nenorocire decât cealaltă. Unii ovrei își încărcaseră pe căruțe și dulapuri și mese și scaune, nu numai lăzi de albituri și de haine. În câte-o căruță vezi și câte-o ladă cu găște, ba și câte-un porc gras, care abia se ține pe picioare de legănatul căruții. Și-apoi ce-i pe lângă căruțe, pe jos! O mulțime de oameni, plini de praf și plini de sudori pe față. Hainele lor sunt toate sure și ghetele nu se mai cunosc, par'că ar fi piciorul învelit într'un aluat de praf. Cămășile lor sunt desfăcute la gât și sudoarea se prelinge încet pe peptul păros al ovreilor, căci ovrei sunt aproape cu toții. De ce-or fi plecând nenorociții aceștia de pe la vetrele lor, Pescaru nu poate înțelege. Rușii doar nu-s oameni răi și ulte, că Rutenii nu pleacă. Pe semne însă că pe ovrei Rușii-i omoară, că ei nu sunt pravoslavnici și le-o fi făcut mult rău bieților oameni în timp de pace. Poate, cine știe!....

Asta era cam așa pe la 2—3 ore, după masă, când soarele ardea mai tare, că soldații priveau șirul nesfârșit de căruțe, care ducea pe fugari. Nu trecu mult și căldura abia se mai stâmpăraseră o lecuță, când un glas de alarmă străbătu până la căsuța, unde erau încvartirați căprarul Ilisie, Pescaru și ceilalți tovarăși ai lor. Ei săriră repede la arme, luară ranițele în spate și într'o clipă fură la locuința căpitanului, care comanda batalionul lor.

După încetarea trâmbiței, soldații ieșiau ca viermii din toate ogrăzile și de prin toate șurile. Șoseaua se umplu repede de ei și cele două batalioane fură curând strânse la un loc, cu ofițerii lor cu tot, care stăteau acum fiecare lângă compania lui. Balonetele sclipeau în bătaia soarelui și pe fețele soldaților începu să se zugrăviască o curiozitate, un neastâmpăr. Când totul fu gata, apăru pe-un cal voinic, negru, maiorul, care comanda amândouă batalioanele și trecu dela un capăt la celalalt al șirului lung de soldați. Cum căruțele de pribegi curgeau întruna și praful se ridica mereu de sub roți și de sub copitele cailor, — el chemă la sine pe cei doi căpitani și le spuse ceva. Se dădu apoi ordin scurt și împărți pe companii, trupa se retrase într'o grădină plină cu pomi, unde nu era nici o sămănătură, numai pajște. Aici se așezară în pătrat și maiorul veni în mijlocul lor să le vorbiască.

El era român, singurul ofițer român la cele două batalioane. Celalți ofițeri: căpitani cei doi, locotenenții și sublocotenenții erau toți streini, unguri și nemți. Doar vre-o doi cadeți mai erau români, încolo niciunul, numai soldații și strajămeșterii.

Maiorul Frunză, era un om mărunț, cu pept voinic și lat în spate, cu ochii ageri și cărunt pe la tâmple. Să fi avut vre-o 46 ani și dacă n'ar fi venit războiul n'ar fi văzut poate niciodată gulerul de aur,

că rari erau ofițerii români în armata austro-ungară, cari să avanseze mai sus de căpitani, în vreme de pace. Acum însă, că izbucni războiul, era mare lipsă de ofițeri superiori și fură avansați repede la rangul de maior și câțiva căpitani români, mai bătrâni. Intre aceștia se nimerise și căpitanul Frunză și el nu făcuse mare treabă din asta, că luă cele 3 stele jos de pe guler și cusu numai una pe galon de aur. El era sătul până'n gât de armata austro-ungară și de suferințele și nedreptățile pe cari le îndurase timp de 26 de ani, cât a stat în ea. Dacă n'ar fi venit războiul, avea de gând să treacă la pensie în anul acesta. Iacă nu avu parte de ea însă...

Ajuns în mijlocul batalioanelor, maiorul Frunză începu să le vorbiască soldaților liniștit și mulcom. Vorbia respicat și rar, ca să-l audă fiecare. Nu le spuse cine știe ce lucru mare, doar atâta, că de-acum vor porni și se vor apropia de foc. Să nu le fie însă teamă, să se gândească la D-zeu și la împărat și să meargă înainte, *tot înainte*, niciun pas să nu dea înapoi, că asta-l rușine....

Cuvintele lui *tot înainte* spuse mai apăsător ca celelalte, fără înțeles de căprarul Ilisie în înțelesul dorit de el și acesta nu pregetă să atragă asupra acestui fapt luarea aminte și alul Pescaru, dupăce batalioanele porniră chiar atunci, după o jumătate de oră, pe drumul, care ducea spre Zidaczow, la Nistru....

Căruțele de fugari se isprăviseră pe când porniră ei și satul cel dintâiu, în care petrecuseră câteva zile așa de liniștite, se șterse curând din ochii lor. El rămase adăpostit de pădure, de partea cealaltă și drumul lor dupăce ducea întâi pe-o coastă de deal, se prelungea acum pe un platou lung și fără sfârșit. Ici și colea era câte o pădurice, cu stejari bătrâni și înalți, dar în cea mai mare parte nu vedeai decât sămănături de cartofi și de porumb. La depărtări mari

se vedeau case largi și șuri, pe semne locuințele stăpânilor acestor pământuri peste care trecea acum furtuna. După un marș de vre-o 4 ceasuri dădură peste un sat prăpădit și sărac, cam ca acela, în care stătuseră ei. La'nceput crezură, că poate vor poposi aici peste noapte. Mare le fu însă mirarea, când auziră, că nu vor sta deloc, ci vor merge mai departe, îndată ce vor cina.

Se opriră la marginea satului și bucătăriile din urmă le'mpărțiră curând locana ferbinte de cartofi, printre cari se vedea ici-colea și câte-o bucată de carne. Un ceas stătură și goarna sună din nou, iar ei porniră mai departe. Trecând prin sat văzură câțiva soldați cu căruțe prin curțile oamenilor și un steag alb cu o cruce roșie pe școală. A'ci era un fel de spital și aflară că era plin de răniți. Pentru prima oară prin inima lui Pescaru, ca și prin ceea a multora dintre ei, trecu ca un fer roșu.

Printre soldați umbla vorba, că vor merge toată noaptea, ca să ajungă pe mâne'n luptă. Nimeni nu știa de unde a pornit vorba asta, dar de undeva ea pornise și acum umbla din gură în gură. Soldați, de altfel povestiau mereu și mergeau agale, să nu obosească. După ce se făcu noapte, câțiva din companie începură să cânte, cum cântau acasă, când veneau seara dela lucru. Era bun și cântecul acesta la ceva: alunga urâtul și făcea să li se pară mai scurt drumul. Ajunseră în curând într'o pădure și le trebuiră două ceasuri până să iasă din ea. Pe când ieșiră de cealaltă parte, cerul li se părea că arde înspre răsărit. O lumină roșie uriașă, care bătea și'n galben și sur și'n toate colorile se zugrăvia în depărtare. Din când în când și cu cât înaintau mai mult, li se părea, c'aud un huet surd, abunăseama bătăia tunurilor, își ziceau ei, și priveau sumbri și întunecați la cerul înroșit. După un popas făcut pela miezul nopții în câmp, porniră

din nou. Acum mergeau încet de tot, mulți dintre ei erau oboșiți și-abia mai puteau merge. Unii se rotogoleau în șanț și aceștia rămăneau în urmă. Li adunau căruțele și-i mai lăsau pe-acolo, în grija lui Dumnezeu, să facă fiecare ce știe și ce poate. Se vedea, cu cât se apropiau mai mult de front, o nepăsare tot mai mare. Ofițerii nu se mai vedeau pe lângă oameni, ei veniau în urma lor, în loc să meargă înainte. Drumul era tot mai greu acum. El coborî mai multe văi și urcă mai multe dealuri și oamenii erau tot mai oboșiți. Tunurile se auziau din răstimp în răstimp și lumina cuprindea tot mai mare parte din cer. Câteva sate prin care mai trecură, erau părăsite parcă. Nu se auzia niciun lătrat de câine, nu se vedea nicio lumânare. După popasul al treilea însă, făcut pe la 4 ore dimineața, după ce începu să se lumineze de ziua, o mișcare vie începu pe drum, în fața lor. Veneau căruțe pline de răniți, cară încărcate, iar pe jos o mulțime de soldați legați la câte o mână, la cap, la braț.

Printre ei erau și mulți români, feciori tineri, din trupele active și aceștia le povestiră, că eri toată ziua a fost luptă pe Nistru și că de-acum nu mai au mult până acolo. Desigur acolo se duc și ei, că batalioanele lor au fost cam rărite și acum e nevoie de întăriri.

O mulțime dintre cei răniți mai greu au fost trimiși cu trenurile spre Lemberg și pe drumul acesta n'au apucat de cât puțini și dintre cei mai ușor răniți...

Se făcuse bine ziua și batalionelle din 64 mergeau întruna. La dreapta și la stânga treceau acum printre uriașe parcuri de căruțe. Intr'un loc erau vreo 2 regimente de soldați culcați pe iarba, cu puștile în piramidă, iar mai încolo, o mulțime de cavaleriști, cu cai înalți și voinci.

Cât te uitați cu ochii în stânga și'n dreapta numai trupe, numai feciori, numai voinci veniți să piară în țară străină. În fața lor se întindea o pădure mare

și dincolo de ea se spunea, că-i Nistru și că pe malurile lui curge sânge...

Ciudat, la ora asta de dimineață era însă liniște. Odată cu lumina zilei pierise roșeața pe care o văzuseră noaptea pe cer și dincolo de pădure, în seninătatea, care se revărsa, spre ei nu vedeau decât lungi fuioare de fumuri presărate în toate părțile. Erau de siguratele de pe malul Nistrului aprinse de tunurile rusești.

La poala pădurii batalioanele din 64 se opriră și soldații căzură jos de oboseală. Înfărșit aici aveau să se odihnească, sau să moară, știe Dumnezeu. Ajunseseră în nemijlocita apropiere a frontului, de unde pot să-i trimită'n foc în fiecare ceas. Prin sângele multora dintre ei parcă se cățarau furnici, așa erau de neastâmpărați...

Ion Pescaru se culcă pe iarbă, printre ceilalți tovarăși de arme și voia să adoarmă, măcar că niciunul nu dormia. Somnul însă nu-l prindea de loc, nici pe el. Pe șoseaua, care ducea la dreapta lor, se scurgeau într'una coloane peste coloane și începură să bată iar tunurile. În zgomotul, care era la poala pădurii, el încerca zadarnic să închidă ochii. Dela o vreme însă o piroteală dulce îl cuprinse. Era de jumătate adormit și cu toate acestea auzia toate vorbele camarazilor lui și tot zgomotul, care se scurgea pe șosea. Din când în când i se părea în somnul acesta de jumătate, că-i acasă și că doarme sub umbra nucului din grădină și că Joița mugește de foame legată de gard. I se părea apoi, că se trezește și că merge spre casă, dar acasă nu găsește pe nimeni, nici pe Ileana și nici pe copii. Ușa era dată la o parte și toată casa răsturnată. Par'că ar fi trecut Tătarul pe-acolo.

Pescaru tresare înfiorat din semisomnul acesta și se freacă la ochi. Abia poate înțelege unde se găsește și numai după ce se scoală în picioare și rotește ochil în toate părțile, vede realitatea.

Soarele acum e'n amiaza mare. Bubuiturile de tun se țin lanț și din depărtare mare se aude par'că un zumzet de bondari. Câteva giulele cad deasupra pădurii și sfarmă arborii. Două-trei se rătăcesc și cad în câmp, departe, unde nu sunt trupe... Soldații acum sunt treji cu toții; unii dealtfel nici n'au dormit. Stau grupuri-grupuri și tac mai mult, decât povestesc.

În amiază, cum stau culcați pe iarbă, la o înălțime uriașă zăresc deodată două aeroplane ca doi vulturi. Prin mintea lor trece inconștient măreția războiului de azi și încep să povestească. Hangul în grupul lui Pescaru îl ține, ca totdeauna, căprarul Ilisie, care pare voios, ca niciodată. El face glume, spune povești și pe urmă lea fluierul din raniță și începe să cânte o doină de pe Mureș.

ZILE AMARE

O jale adâncă se lăsase peste Măgura, după plecarea celui dintâi rând de bărbați. Floarea satului, cei mai harnici, cei mai muncitori, plecaseră la războiu și acasă nu rămăsese decât un pumn de oameni bătrâni, femeile și copiii. Vara se trecu repede și începură zile de toamnă, cu ploi și vreme rea.

Războiul se deslănțuise în toată puterea lui și oamenii cetiau din jurnale, că el s'a întins peste toată lumea, că a intrat în vâltoarea lui și Franța și Anglia și că sângele curge șiroi peste tot locul. În târgurile mai mari, ca la Deva și la Orăștie veniseră deja soldați răniți și spitalele gemeau de ei. Unii erau împușcați în picior, alții în mână, alții prin gură, prin burtă. Vai și amar de ei, că nu vor mai fi niciodată oameni! Câteva mame, cari auziseră, că feciorii lor sunt în spitale pe la Arad, pe la Oradea-mare, se urcaseră în tren cu traistele pline de merinde și porniseră într'acolo, ca să-i vadă și să-i mângâie. Acestea spuneau grozăvenii și zugrăvlau jalea și plânsul de prin spitale cu o duloșie, care te făcea să verși lacrimi. Sunt — ziceau ele — sute de paturi prin case mari, cu câte două rânduri și n'auzi de cât vaiete. Și sunt răniți de tot felul: și români și ungari și ruși și nemți. Cel, cari au putut da de știre pe la ai lor de soartea tristă în care se găsesc, sunt cercetați de mame și de neveste. Ochii bolnavilor ard par'că și se uită cu jale la ai lor, dar aceștia de multe ori nu zic nimic, numai le strâng mâinile și oftează.

Toate acestea le știau și femeile din Măgura și fiecare dintre ele se gândea la cineva scump, care era

„dus departe. Cine știe dacă mai trăiesc, ori l-a îngropat undeva, într'o margine de șanț, fără cruce și fără luminare...

Nu trecură două luni și se vestiră recrutări noul. Notarul duse la asentare la Illa pe toți feciorii dela 20 până la 32 de ani, cari mai înainte nu făcuseră cătănie. Acum l-a luat și pe aceștia și într'o zi plecară și ei la Orăștie și la Deva, la regiment. Satul rămase după aceasta și mai pustiu, și mai trist.

Pela sfârșitul lui Septemvrie și pela începutul lui Octomvrie abia mai puteai număra pe degete pe bărbații din Măgura.

Femeile se apucaseră ele de lucru și alergau toată ziua, deoarece nu mai era cine să le ajute, cine să alerge pentru ele. Copiii rămăneau singuri pe-acasă sub grija fraților lor mai măricei, ori cu câte-un bătrân, care nu mai era bun de altceva.

Ileana o ducea greu, mai greu, ca altele, căci copiii ei erau micuți de tot și de multe ori trebuia să-i ducă cu ea, că n'avea cu cine să-i lase. Pescaru nu avea părinți, nici frați și nici surori să-i stea ei în ajutor. Iar părinții ei trebuiau să vadă de casa lor și de cele două surori mai mici, ca ea. O soră a ei era măritată în alt sat și nu putea s'o cheme în ajutor. Cu toate acestea ea făcu tot ce putu, ca să nu laselucrul câmpului neisprăvit. Culese porumbul, îl aduse acasă. Vându la târg la Zam vițelul dela vacă și plăti bani scumpi la un vecin mai cu stare, ca să-i care fânul și să-i are holda de pe deal, în care sămănă grâu. Își aduse apoi și două cară de lemne și pe când începură ploile, la sfârșitul lui Octomvrie, ea nu mai avea de lucru pe câmp. Sta toată ziua acasă și-și vedea de copilași și de treburile casei... Pe Sofica, fiind în anul al 7-lea, trebui s'o trimită la școală și așa nu-i mai putu lua de loc folosul. Rămase numai cu Ionică, care se apropia acum de anul al cincelea și începuse

să mai îi fie și el maică-si de ajutor. Putea să-i ducă o ulcică de apă, să-i pună un gătej pe foc. În postul Crăciunului Ileana băgă războlul în casă și începu să țese pânza. Ionică îi făcea țevi la sucală, dar de multe ori ghemul se băga pe sub războlu, pe sub pat și torțul se rupea. El începea atunci să plângă și ea trebuia să-l mângăie și să-i înoade firul din nou.

Dela Pescaru n'a mai căpătat de vre-o două luni de zile nicio veste. La început i-a venit o scrisoare din Orăștie și una din Galiția. În aceasta din urmă scria, că e sănătos și că a ajuns în foc. Lupta însă n'a ținut mult, că Rușii i-au răzbit și ei au luat-o la fugă și-au tot fugit înapoi, spre granița țării ungurești, până în munți. Aici apoi s'au oprit iară și s'au întărit. Acum așteaptă aici pe vrăjmași... Aceasta a fost cea din urmă scrisoare a lui și de-atunci nicio veste. Iată acum până la Crăciun abia mai sunt vre-o patru săptămâni. Și cum se gândește, că sărbătorile sunt aproape, ochii ei se umplu de lacrimi, căci se vede singură și părăsită de toți. În anul acesta nu-s nici colindători și nici copii cu steaua, ca în alți ani. Nimeni nu mai are inima la loc, nimănui nu-i mai vine să petreacă, să joace. La lăsatul secului nici nu s'a făcut horă, ca alte dăți. Fetele erau tot cu ochii plânși și de cum s'a deslănțuit furtuna, ele n'au mai vrut să joace, să-și petreacă. Altfel, la drept vorbind, cu cine să-și mai fi și petrecut, sărmenele? N'aveau cu cine, că nu mai era nimeni în sat de petrecanie. Acum în postul Crăciunului nu le mai vedea nimeni, niciăiri. Stetea toată lumea la bordeiul ei și doar Duminecă se mai duceau la biserică și odată pe săptămână la șezătoare. Dar și-aici, ce mai voie era! Fiecare sta plecată pe cusătura sa și își vedea de furcă și de multe ori nu se auzia decât sfârăitul fusului.

Preotul le mângăia în toată Dumineca, le po-

vestea de bunătaea nemărginită alui Dumnezeu, de credință și dela biserică toată lumea pleca parcă ușurată acasă... Bietul părinte, multe mai are și el pe cap. Niciodată n'a avut atâtea slujbe de făcut, atâtea liturghii de slujit. Afară de asta femeile erau toată zluă pe capul lui ca să le citească scrisorile căpătate dela bărbați și să le scrie și acestora ce-i pe-acasă.

Zilele treceau triste și jalnice. Ziua semicșorase acum și căzuse și zăpada. Trebuia să aprinzi lampa pe la 4—5 ceasuri, că fără ea nu mai era chip de lucru. Dar măcar de-ar fi fost petrol, ca'n vreme bună. Jidanul din sat îl vindea însă scump foc și nu-l dădea pe bani, ci mai mult pe ouă, pe cucuruz, pe găini. Incepură să lipsească și chibritele și sarea. De Crăciun nu mai găseai nici măcar făină albă, ca să faci un cozonac ceva. Se schimbase parcă lumea, de tot. Lucrurile trebuincioase de toate zilele jidanul nu le mai da decât cu bilet de învoire dela notar. Când femeia avea nevoie de petrol, de sare, de chibrituri, de o bucată de zahăr pentru copil, — trebuia să se ducă la cancelarie și să se roage. Și of, numai la notar să nu se fi dus Ileana! Când a fost întâia oară să-i ceară un litru de petrol și unul de sare, el întâi i-a spus că trebuie să cruțe, că nu prea are, și abea i-a dat. Inșă cum și ce fel? Când i-a întins biletul în mână, a apucat-o de bărbie, i-a răs în ochi și i-a spus, că-i frumoasă!...

Gândindu-se acum la asta, o trece o roșeață peste față și simte că arde toată. O cuprinde apol o mânie și începe să plângă de necaz, că nu are acum pe nimeni, că nu-i lon aci, ca să-i poată povesti ce i-a făcut notarul. E singură și trebuie să-și începe în plâns tot amarul și toată jalea...

Intr'o zi fetița veni dela școală supărată. Ochii ei ardeau și fruntea îi era ca focul de ferbinte. Ea a pus-o în pat și fetița a început să tremure toată și

să-i fie frig. A doua zi de dimineață ochii ei erau căzuți și era palidă și prăpădită. Incepu să tușească. Nu trecu mult și tusa cuprinse și pe Ionică. Ce de necaz, Doamne sfinte! Amândoi copiii bolnavi și ea nu știe cum să-i ajute, ce să le facă. Chemă pe baba Mia, o bătrână, care sta în vârful dealului și știa să descânte. Bătrâna veni și descântă, stângându-i cărbuni și suflând de trei ori în apă. Dădu apoi copilașilor să bea și se păru, că se fac mai bine. A doua zi însă erau tot slabi, și nu se sculă din pat nici unul.

Așa o ajunse Crăciunul pe biata nevastă a lui Ion Pescaru, cu copiii în pat și fără o mână de ajutor în casă și fără nici un ban. Afară de asta după Crăciun mai veniră și alte necazuri: măciucașul bătu toba și dădu de știre, să ducă oamenii porția. Ileana n'avu încotro să facă, trebui să vândă scroafa cu cei patru purcei și își lăsă numai unul din cinci căți îi fătase. Aceasta era o purcică și avea s'o crească, ca să nu rămână fără prăsilă la casă...

De două zile acum tot își pune de gând să meargă la cancelarie, să ducă porția, dar parcă o strânge ceva de gât și picioarele i se lasă grele, când vrea să pornească. Are groază de notar, de când a fost la el să-i ceară petrol și sare. Ce om și acesta, Doamne! Să se uite el la nevestele oamenilor duși la războiu, în loc să-și vadă de treabă. Dar trebuie să se ducă, căci altfel vin și-i vând lucrurile din casă. Auzise că notarul și primarul au și început deja să vândă pela unii și pela alții, cari aveau restanțe mari. Nu vrea s'ajungă și ea pe urma lor. Asta-i rușine și ce-ar zice Ion să afle una ca asta?!

Își lea inima în dinți și pornește spre cancelarie, cu banii legați în capătul năfrâmii. Copilași, cari s'au mai întremat puțin, îi lasă singuri și le poruncește nu care cumva să iasă pe-afară, să se îmbolnăviască iară. Când iasă pe uliță nu vede suflare de om. Deasupra

satului e o brumă deasă și fumul nu se ridică decât o leacă. Își face cu greu loc prin zăpada neumblată de pe drum și ajunge la notar. Aici nu vede pe nimenea, dar când dă să intre în curte, din cancelarie mai ies doi săteni, cari duseseră deasemenea porția. Ileana le dă binețe și-i întreabă, dacă-i cineva în cancelarie.

— „Da, e aici notarul, mănec-l scârba să-l mănănce, că ne-a luat o mulțime de bani“, — zic ei și pornesc în jos pe uliță. Ileana se oprește o clipă locului și par'că n'ar vrea să intre. Nu știe de ce i se face inima cât un purece și se simte rău... Dar, însășișit, trebuie!

Și ea pleacă grăbită spre ușă, se scutură de zăpadă înainte de-a intra și bate. Dinlăuntru se aude o voce groasă și ea deschide, se oprește apoi lângă ușă și așteaptă, ca notarul să se uite la ea, căci acesta e plecat deasupra protocoalelor mari și par'că n'aude, nu vede...

Ah, ce cald e aici. În soba de fer e un foc nebun. E roșie toată și prăjește tot în jurul ei. Ea simte cum căldura îl străbate cu încetul tot trupul și-și desface încet șuba de pe lângă ea, că nu mai poate de cald. Peptul i se umflă și i se desumflă repede și ea vede cum i se mișcă și cum i se ridică sânii. În aer plutește un fum gros de țigări, care te 'neacă. Tușește încet și duce mâna la gură... În clipa aceasta notarul întoarce capul și-o vede...

— Domnule, mă rog, am adus porția!

Abia poate rosti cuvintele acestea, par'că n'ar ști vorbi și simte cum tremură toată. Notarul se scoală în picioare, pune pe masă țigara de foi din gură și peana din mână și se uită la ea așa de ciudat și așa de stăruiitor. Ii face apoi semn să se apropie. Ea par'că a prins însă rădăcini, nu poate face nici un pas înainte. Se simte ca bătută cu cuie de podele și-i tre-

mură buzele. Și el se uită stăruitor și râde cu ochii, cu gura, cu obrazii. Pornește apoi spre ea și-o prinde de mână. Ea se lasă ca un copil, ca un om fără puteri și fără voință, adormit de jumătate. Abia mai bagă de seamă, când el învârtește de două ori chela în ușă și-apoi îi lea șuba din spate. O prinde de mijloc, o ia în brațe. Ea se zbate și vrea să țipe, dar nu poate. El o ține tare și-o sărută pe gură. Par'că e amețită, par'că și-ar perde mintea. Dă din picioare, dă din mâni, în vreme ce el îi spune cuvinte de dragoste. Tremură, se sbate ca o pasere în laț și vede prăpastia, care se deschide înaintea ei. Se smulge ca mușcată de șarpe și scapă apoi din mâinile lui. Fuge după masa cea mare și se uită la ușă. Până acolo mai sunt încă 5—6 pași și nu poate ajunge. Notarul se uită la ea, cu mânie.

— „De-astea-mi ești, fă?!“ zice el aspru și adaugă apoi numai decât:

— Las' că te-oi învăța eu! Se repede la ea, ea fuge împrejurul mesii, dar el o ajunge aproape de sobă și dă s'o apuce iar în brațe. Ea mușcă, țipă și-l lovește cu palmele peste obraz, peste cap, peste ochi. El zgârie, dă pe unde poate. El însă o ține strâns și vrea s'o sărute cu sila a doua oară și-i zice, cu drag par'că:

— Ci nu fi nebună, Ileană tu, că n'are să-ți pară rău!”

La vorbele acestea Ileana simte în suflet o scârbă fără margini și face o sforțare supremă, ca să-i scape iar din mâini. Scapă și cum el dă s'o prindă iar, îi pune amândouă mâinile în pept și-l împinge cu toată puterea. Din nenorocire el cade pe sobă. Aceasta se răstoarnă și ea vede revărsându-se din ea o gramadă de jăratec. Notarul scoate un țipăt de durere și se zbate pe podele. Ea se uită speriată și într-o clipă

e la ușă, o descule și zbughește afară. Aleargă apoi spre casă, ca o nebună. Părul i s'a desfăcut din conciu și i-a căzut pe spate. Dar ce-l pasă! Fuge cât poate și i se pare, că cineva aleargă în urma ei, că o gonește.

Șuba i-a rămas în cancelarie, dar asta n'o jenează și nu simte frigul. Nici nu bagă de seamă, cum ajunge acasă. Când intră pe porțiță și vede iar căsuța ei scumpă, se oprește din fugă și s'apropie liniștită de ușă.

Copiii se joacă și-și fac cocoși pe cuptorul cald, în care vreascurile pocnesc și slobod flacări jucăușe. Când văd pe mama lor fără șubă și cu părul despletit, Sofica se duce spre ea și o întreabă unde-i șuba și de ce-i fără conciu. Ea îl cuprinde pe amândoi în brațe, se așează apoi pe vatră și îi ia în poală. Îi sărută cu foc și lacrimile o pornesc șiroi:

— Copiii mei, scumpii mei — atâta doar zice și în cuvintele acestea tremură toată dragostea și tot amarul unei mame nenorocite...

* * *

Foc, foc, foc l răsună pe ulița pustie un glas puternic și ascuțit. Lumea iese speriată de prin case, femeile și copiii rămân în poartă și bărbații aleargă pe drum în sus. Satul mort, se umple de viață, se aud țipete, se aude sgomot, vorbe rupte și întrerupte. Arde primăria! Flăcările au cuprins ușa și fereștile și înlăuntru e o vâlvătaie, de nu te poți apropia. Dulapurile cu protocoale și mesele cu hârtii, sunt toate în flăcări. Câțiva bărbați vor să intre, dar nu pot. Când se apropie, ei văd în zăpadă, trupul notarului. Unul se apleacă spre el. „Răsuffă încet, nu-i mort“ — zice el și dă din cap. Îl apucă vreo patru înși, ca să-l ducă de-aici din ușe, unde l'au aflat zăcând. Cum îl ridică, ochii lor se fac mari, parc'ar ieși din orbite. Ce văd? Fața stângă a notarului e toată arsă și hai-

nele deasemenea. Din cap curge sângele șiroi și jos zăpada e roșie, unde a zăcut. Il duc în casă, la locuința lui și-l culcă în pat. Moașa satului îl spală la frunte, unde are rana și-l leagă, ca să oprească sângele.

Notarul e om tânăr, să tot aibă vreo treizeci de ani și-i fără nevestă. El n'are numai o slujnică în casă. Asta curăță, asta-i face mâncare. Acum pe ea cade și sarcina să-l îngrijască. Moașa îl lasă în grija ei și zice către primar:

— „Ar fi bine să trimiți, bădică, după doctorul dela Ilia. Are arsuri mari pe față și să nu se întâmple ceva“... lasă apoi, împreună cu primarul și trece pela cancelaria, care e'n flacări. Oamenii cară din greu apă și o aruncă pe foc, ca să-l stângă, să-l omoare aici în culcușul lui, să nu prindă putere. Mai mult de două ceasuri ține lupta cu focul. Însfârșit l'au stins. Acum nu mai lasă decât fum din cancelarie. Ceața nu-l lasă să se urce în sus și el plutește la înălțimea unui cap de om. Ustură și oamenii se șterg la ochi și plâncesc. Cei mai mulți se duc acasă și femeile și copiii. După ce toată lumea e convinsă, că nu mai e primejdie să se lățiască focul, nu mai rămân decât primarul, măclucașul și vreo 3—4 oameni, strejarii de noapte. Acestora primarul le dă poruncă să stea toată noaptea de pază lângă cancelarie, să facă cu schimbul doi înși, nu care cumva să se întâmple ceva. Pe măclucaș îl trimite la Ilia după doctor și la solgăbirău, să dea de știre despre focul din cancelarie și să lasă afară domnul solgăbirău, să vadă...

După asta lumea se risipește, străjerii rămân pe loc, iar măclucașul pleacă acasă să-și ia ceva merinde ca să se ducă la Ilia încă în noaptea asta, să fie de cu dimineață acolo. Primarul pornește apoi împreună cu cei doi săteni, cari mai rămăseseră aici. Aceștia sunt Neag Petru și Rusu Constantin, cari fuseseră după amiază la cancelarie să plătiască dare și pe cari

Ileana îi întâlnise chiar în clipa, când intra în curtea primăriei.

Ei merg toți trei gânditori și după o vreme primarul rupe liniștea :

— „Oare ce s'o fi întâmplat, Doamne? Ați văzut pe notar, ars la față și-o lovitură la cap. Moașa abia a fost în stare să-i oprească sângele. Aici nu-i lucru curat. Eu zic că cineva a intrat în cancelarie și a avut luptă cu notarul. Dar cine, oare cine-a putut fi?“

Rusu Constantin și Neag Petru instinctiv se uită unul la altul în ochi și un semn de întrebare se zugrăvește par'că pe fața lor. Ei ar vrea să spună ceva, dar nu îndrăznesc. Dar dacă nu-i Ileana lui Pescaru de vină, dar dacă o fi mers la cancelarie altcineva după ea? De ce să vorbescă, de ce s'o bage în ne-caz pe biata femeie? Dacă spun ceva, la primar, lucrul desigur nu rămâne într'atâta. El va spune la sol-găbirău, jandarmii îi vor lua poate și pe ei la întrebări și dacă notarul moare fără să poată desluși taina, vor fi crezuți ei vinovați, dacă Pescăroaia s'ar dovedi nevinovată. Nu, mai bine să tacă! De ce să vorbescă, dacă nu-i întrebă nimenea? Dacă i-o întreba, vor povesti ei!

Acestea-s gândurile, care le trec la amândoi prin cap, în vreme ce primarul murmură mereu: — „Nu, aici nu-i lucru curat! Dar oare să se afle vinovatul? Notarul nu-i pe moarte și el desigur îl cunoaște.“

VATRĂ PUSTIE

Notarul din Măgura nu-l de prin partea locului. El e *venitură*, oploșit aici de vreo patru ani, împotriva voinții întregului sat, care voise pe vremea aceea să-și aleagă alt notar, pe-un ficior de dascăl din Teiu, pe care-l știau, din neam în neam. Solgăbirăul însă a ținut să fie ales Mayer Lipot și mai cu rugămintea, mai cu amenințări a făcut în ultima zi pe oameni să-l aleagă pe el. Feciorul dascălului din Teiu, — ziceau agenții solgăbirăului — e de-aici de pe la noi, el n'are cunoștință cu domnii, nici cu solgăbirăul, nici cu fișpanul. E om de treabă, nimeni nu zice o vorbă rea de el, dar vezi la caz de nevoie n'are unde bate, că nu i se deschide. Mayer Lipot e altul. Acesta intră, ca la el acasă și la solgăbirău și la fișpan și poate fi oriunde de folos satului..

Adevărul era, că pe vremea aceea bieții noștri românași nu prea puteau ajunge în pită la stat aproape de locul nașterii. Cari se făceau slujbașii lui, trebuiau să-și schimbe numele și să-și lapede legea și neamul, ori să plece în capătul țării ungurești, unde nu mai auziau toată viața lor vorbă românească.

De-aceea nu ajunsese notar în Măgura feciorul dascălului din Teiu și de-aceea le-aduse solgăbirăul pe capul oamenilor pe Mayer Lipot, un ficior de șvab de prin Banat, de pe la Periamoș. Venit odată în sat, el începuse să-și facă rosturi, ca și când toată viața ar fi vrut să rămână în Măgura. Trăgea de pe oameni cât putea și te pomeneai cu el, că azi cumpără o vacă, mâne doi boi, apoi o palmă de loc. Era hrăpăreț din

fire și aspru. Striga la oameni ca la vite și înjura. Afară de asta, om neînsurat, el căuta să strice casele oamenilor și umbla după nevestele lor.

De-aceea nimeni nu-l putea suferi și nu prea capăta pe nimeni în sat, ca să-l slujască. El se'ngrădise deci de-o servitoare unguroaică și de-un slugă ungur. Numai aceste trei ființe și cu cantonierul dela calea ferată erau singurele venituri în sat, *calvinii* satului, cum le zicea lumea...

După vreo trei zile de chinuri, Mayer Lipot, începu acum să se simtă mai bine. A doua zi după foc solgăbirăul și doctorul dela Ilia au venit cu patru jandarmi în sat. Doctorul a văzut, că primejdie de moartea nu-i și că rana dela cap nu-i treabă mare. Se vedea o lovitură aspră, dar nu adâncă. Mai dureroase erau arsurile, pe care le suferise bietul notar pe toată partea stângă a obrazului. Pelea se dusesse toată de pe obrazul acesta și trebuia vreme până să se vindece. Doctorul l-a spălat cu ceva ape, l-a uns cu o allfie și a plecat liniștit, cu gândul, ca să revină după două zile iară. În ziua a doua notarul cu toate că rănila nu erau primejdioase, nu putu vorbi nimic cu solgăbirăul. Ziua o petrecu mai mult într'o stare de somn și neputând da lămuriri asupra focului, solgăbirăul s'a mulțumit deocamdată să lase jandarmii în sat și să înceapă cercetările. Iar el a plecat napoi la Ilia, să ea de-acolo măsurile de lipsă pentru trimiterea unui notar-ajutor, care să înceapă iar lucrările de cancelarie, să adune dările, să facă rechizițiile și altele.

Cancelaria arsese toată pe dinlăuntru. Dulapurile mari cu zeci de protocoale, cu o mulțime de cărți, se prăpădiseră toate. Când a vrut să între solgăbirăul înăuntru, a 'ntors capul cu groază. Nu era în cancelarie decât scrum și cenușe. Și podelele arsese și cercevelele fereștilor. Soba era răsturnată lângă perete și

În tot cuprinsul cancelariei nu rămăsese decât casa de fer, cu banii adunați din porție.

Aceasta era înegrită de fum și de funingine și se încovoiasse într'o parte de căldura cea mare. Dădu poruncă primarului să o deschidă. Acesta însă nu avea la el decât cheia din năuntru, dela lădița cu bani. Cheia dela ușa mare, dinafară, era la notar și așa nu se putu deschide... El plecă acasă la Ilia foarte scârbit și după ce nu putu să afle nici o urmă, care să-i fi putut arăta nenorocirea în lumina ei adevărată, se hotărî să aștepte pânăce se va face bine Mayer Lipot..

A patra zi după nenorocire, într'adevăr, notarul se simți mai bine. Medicul veni la el iară și dupăce îl schimbă legăturile și-i dădu niște alifii noui, îl proroci, că are să se intrame încurând și că solgăbirăul vine pe Duminică, adecă peste două zile, ca să-l întrebe cum s'a întâmplat nenorocirea.

Acum, trezit bine la cap și liniștit el se gândeste la vorbele acestea ale doctorului. Cum s'a întâmplat nenorocirea? Ce are el să-i spună solgăbirăului? Să-i spună, cum a fost? Dar atunci ar ieși el cel vinovat și cine știe ce-ar mai putea păți! Ah, asta nu! Cum să-i spună el, că de doi ani de zile pândeste ocazia, ca să poată înșela pe nevasta lui Ion Pescaru! Cum să-i spună, că în clipa, în care a văzut-o singură, înaltea lui, timidă, sfioasă și sălbatecă, dar în acelaș vreme nespus de fermecătoare și de frumoasă, — a uitat de el și în nebunia, care-l cuprinsese, — un singur gând îl stăpâna, s'o albă, cu orice preț!...

Mayer Lipot se mișcă greoiu în pat și ar fi vrut să ducă mâna la frunte să-și șteargă broboada de sudoare, care i se ivi așa deodată pe nesimțite. Simte însă, că trupul lui arde, și i se pare, că plapoma cu care-i acoperit, e de jăratec. Și, curios, în clipa asta o vedea pe Ileana Pescaru, înaintea ochilor. Iși aducea

aminte de dimineața aceea de vară, din ziua de sfântul proroc Ilie, când a văzut-o ieșind din grădină cu poala plină de fasole și cu picioarele goale până din sus de genunchi. Ce picioare albe, subțiri la glesne și ce pulpe! Da, atunci l'a cuprins nebunia aceasta mare de-a o avea. Până atunci se uitase la ea, ca la oricare altă femeie frumoasă, cu dorință vagă numai, dar în dimineața aceea a simțit, că orice s'ar întâmpla, el trebuie s'o stăpânească măcar o singură dată!

Și iată, că veni războiul! În clipa aceea el a simțit aievea, că are să-i reușească planul, dacă o pleca Ion Pescaru la războiu... Bucuria aceasta îl făcuse să fie rău, să-și bată joc de el și să-l întrebe în grija cui are să-și lase nevasta dacă o pleca...

Ei, da! Uită, își aduce aminte amănunțit, vede aievea parcă toată povestea asta de dragoste vinovată, care l'a făcut să-și piardă mintea. Dar bine, cum să-i spună el toate aceste lucruri solgăbirăului? Ah, nu, nu! Una ca asta nu se poate. Ar însemna să-și facă sieși rău, să se facă poate și de râs! Dar atunci ce să declare, ce să spună, cum s'a întâmplat nenorocirea? Ia, stai, are să scorniască el ceva de bună seamă..

În clipa asta Mayer Lipot simte par'că iar trupul llenii în brațe și o vede pe aceasta cum se zbate și cum îl lovește peste obraz, când vrea s'o sărute. Acum îl trec fiori reci prin tot trupul și simte din nou necaz, că a fost așa fără noroc și așa slab. Să-i scape ea din mână, când o avea așa de sigur. Dar, are să vadă ea urmările acestei sălbătăcii, are să le simtă, cât o trăi!

Și planul lui e gata într'o clipă. De ce adevărat n'ar spune, că o ceartă s'a iscat între el și între femeia lui Pescaru, când a venit să-și plătească porția. El i-a spus, cât de mare-i darea și ea a'nceput să se certe, că-i socotește prea mult. Atunci el vroind s'o dea afară din cancelarie, a pus mâna pe ea, dar ea

l'a lovit cu pumnii peste ochi și într'o clipă, fără ca el să bage de seamă, l'a împins din toată puterea ei pe sobă. El a lunecat, a căzut și nenorocirea a fost gata... Da, așa-i, asta e adevărul, așa are să spună... În sufletul lui simte o bucurie răutăcioasă, că în felul asta poate să-și răzbune pe femeea aceea mândră și sălbatică, care și-a bătut atât de mult joc de el „Așteaptă Ileană a lui Pescaru“ zice el cu glas înalt și par'că nu mai simte în trup nicio durere. Bucuria de a se putea răzbuna e atât de mare, încât îi amorțește toate celelalte sentimente de chin. Ochii lui strălucesc, ca doi ochi de fiară și zimbește, arătându-și dinții, ca un câine. Fața lui capătă o expresie ciudată, care arată în acelaș vreme și răutate și ură și bucurie...

* * *

Duminecă. Clopotele-și trimit chemarea argintie peste 'ntreg cuprinsul satului Măgura și câțiva bătrâni îmbrăcați în șube albe și cu ciomege noduroase, de cari se sprijinesc la tot pasul, urcă încet coasta dealului, spre biserică. Azi e senin și negura atât de obicinuită pe malul Murășului în zilele de iarnă, azi nu se zărește de loc. Satul întreg e acoperit de zăpadă și se vede bine până colo spre Dobra, toată țarina Lăsăului și'n jos pe Murăș până la cotitura lui, când intră în granița Zamului și a Bănatului... De frig însă, e frig rău. Zăpada scârție sub picioare și cărarea bătută de picioarele oamenilor a prins o coajă, care începe să lunece...

Ileana, își face cruce, când aude clopotul, și zorește cu lucrul, ca să se repeadă și până la biserică. De mult își pusese de gând să dea o liturghie pentru Ion, ca să-l apere de dușmani bunul Dumnezeu, dar a amânat mereu, cu boala copiilor. Acum ei s'au întremat o leacă și ea crede, că îmbrăcați bine, cu cojoc în spate, i-ar putea duce și pe ei la biserică. Da da neapărat așa! Are să-i ducă și pe ei, să se roage toți.

trei, să se roage mult și cu credință, ca să-l păziască Dumnezeu de rele pe Ion și să le ierte lor păcatele...

Inima ei e tare 'ndurerată și tremură ca o frunză de fag, de-o săptămână, decând cu nenorocirea aceea dela cancelarie. N'a spus nimănui nicio vorbă, n-a ieșit în sat de loc din după amiaza aceea. O vecină venită la ea după o cupă de făină de mălai împrumut, i-a spus, că notarul e tot ars pe față și că are o lovitură mare în cap. Cancelaria a ars toată...

Ea vede, în vremece mânilor ei zoresc să gate treburile, din nou acum toată scena. Numai un lucru nu i se pare ei curat: De ce pe ea n'a întreat-o nimeni de mersul ei la cancelarie. Sigur notarul nu vrea să spună că-i ea vinovată și o fi spus cine știe ce.

— „Ah, sărmanul, tot nu-i așa rău, cum îl crede lumea“, — zice ea încet și pentru întâia oară o apucă o compătimire față de acela, pe care atât de mult îl iura. Dacă-l mai întâlnește, are să-i ceară iertare pentru ce i-a făcut, cu toate că el e vinovatul, asta nu mai încapă îndoială. Ea s'a apărat într-o clipă de desnădejde și nenorocul a făcut să cadă chiar pe sobă și apoi să isbucnească focul...

Acum a isprăvit rânduiala și a îmbrăcat copiii. S'a îmbrăcat și pe ea și-și face cruce să pornească spre biserică. Clopotele răsună mereu și glasul lor tremurător pare atât de dulce și atât de ademenitor! Ele răspândesc atâta liniște în sufletele obijduite și 'ndurerate și dacă n'ar fi ele și dacă n'ar fi bisericuțele acestea sărace, — pe lumea asta ar fi neasămănat mai multă durere și mai multe păcate...

Sufletul Iliei lui Ion Pescaru tremură încet la gândul acesta. Ea lasă sfloasă din casă făcând o cruce largă, după ce închide ușa. În clipa acesta însă se deschide porțița dela uliță și'n curte intră doi jandarmi. Penele de cocoș scilpesc în pălăriile lor și baionetele lungi par îngrozitoare. Imbrăcați în negru

și aspri la căutătură și morocănoși, jandarmii aceștia sunt spaima tuturor oamenilor.

Ileana, când îi vede, scoate un țipăt ascuțit și isbucnește în plâns. Se pleacă jos la copilași și-i sărută pe obrazl, pe cap, pe hăinițe, pe unde ajunge.

Oamenii, cari trec pe uliță aud țipetele ei, văd jandarmii floroși la doi pași de ea și se opresc să vadă ce se întâmplă. O babă bătrână, aceea, căreia Ileana îi împrumutase făină de mălăiu a doua zi după nenorocire, se apropie încet, pe furișate par'că de jandarmi și-i întreabă:

— Ce vreți domnișorilor?

Ei se încruntă la bătrână și cel care are gradul mai mare, răspunde scurt și într'o limbă românească stricată:

— Vrem arestăm, ea dat foc cancelarie, vrut omori domnul notar.

— Vai de mine! strigă bătrâna și-și face priplit o cruce, închinându-se adânc, până aproape de pământ.

— Dar de unde una ca asta, domnișorilor? Aveți milă de bieții copii. Tata lor e dus la războlu, nu se mai știe nimic de el, pe mama lor o închideți acum, ce se fac ei, bieții și sărmanii copii!

Și copilașii, auzind pe babă și văzându-o tân-guindu-se pe ea și pe Ileana, isbucnesc și ei într'un plâns cu hohot, de nu se mai pot opri. Lumea se adună din ce în ce tot mai multă la poarta casei lui Ion Pescaru și se uită cu groază. Jandarmii își pierd răbdarea și înhață de mână pe femeea nenorocită, care nu se poate despărți de copilași. Câteva bolduri și o înjurătură a jandarmilor o fac să-și dea seama mai bine de ceea, ce se întâmplă. Pleacă între balonetele lor, vărsând lacrimi întruna și cu capul plecat. Oamenii se uită speriați și când o văd ieșind din curte între jandarmi, se dau deoparte și se uită cu groază.

— Doamne ferește pe toată lumea! și ei își fac cruce și dau din cap.

Bătrâna lea copilașii de mână, îi mângăie pe față, îi sărută și iasă cu ei în uliță, ca să-i treacă la ea acasă, peste drum. Ea bolborește printre buze, dă din cap și-și șterge cu palma sbârcită și noduroasă o lacrimă, care i se furișează în colțul ochiului stâng...

Iar casa lui Ion Pescaru, care e dus departe, la hotarul țării, ca să apere cu sângele lui și cu viața pe împărat și pământul acesta, rămâne pustie și fără Dumnezeu. Joița începe să mugiască în grajd, par'că ar simți și ea singurătatea și pustulul, care pune de-acum stăpânire pe vatra aceasta...

VESTEA CARE DOARE

Iarna anului 1915, după Crăciun, se puse un frig grozav. Zăpada căzuse din greu și prin văgăunile munților nămeții erau înfiorători. Soldații nenorociți, retrași la poalele Carpaților, se adăpostiseră în bărăci uriașe săpate în adâncul pământului, și suferiau grozav. Zilele, când trebuiau să stea în avanposturi și nopțile mai ales, erau adevărate chinuri. Hărniți prost și mai ales îmbrăcați prost, ei se îmbolnăveau cu dușumul și cădeau de pe picioare. Dimineața zeci și zeci de inși erau ridicați pe targă din coclauri, fără conștiință și înghețați de frig. Spitalele din înapoia frontului gemeau de cei degerați și doctorii amputau fără milă, unuia piciorul, altuia mâna... Și de pace nici vorbă! În fața lor Rușii se îngropaseră și ei în tranșee și risipiau toată ziulica la muniții. Artileria lor trăgea din greu, dar nu făcea mari ravagii, căci de cele mai multe ori nu nimeria. Perderile uriașe pe care le-a suferit armata austro-ungară în iarna asta nu se datoresc atât gloanțelor dușmane cât bolilor și frigului. În câteva dimineață companii întregi erau găsite degerate și zeci de morți. Aceștia erau de cele mai multe ori îngropați în zăpadă numai, căci pământul era ca fierul și era peste putință să se facă în el gropi, ca lumea...

Pe sub Ujoc, era o brigadă românească transilvăneană și în ea erau și batalioanele cele două din 64. Pescaru și Ilisie au avut toată iarna parte de chinurile campaniei, dar, ca și ceilalți tovarăși români ai lor, ei au suportat fără să se îmbolnăvească toate greutățile. Ofițerii se plimbau unul după altul

pe la compănli, veniau alții și alții noi, numai ei, bieții feciori, rămâneau aceiași, mereu aceiași. Pe maiorul Frunză îl pierdură încurând. Încă din toamnă, el fu trimis înapoi la regiment și se spunea, că a fost scos la pensie, ori dat la serviciu în lăuntru țării, ca unul, care nu poate inspira încredere, în calitatea lui de comandant de regiment. Ofițerii streini îi scoseseră însă vorba, că s'a ferit odată să între în luptă cu Rușii, deși primise ordin dela superiorii săi...

Adevărul era, că generalul conducător al diviziei nu putea ținea un ofițer român în front comandând un regiment, deoarece se temea de trădare. Refacerea militară din iarna aceasta introduse sistemul de-a da unităților până la batalion comandanți germani și de-a lăsa regimente germane printre cele austro-ungare, pentru a le întări, dar mai ales pentru a nu le lăsa să dea îndărăpt. Deodată cu cele dintâi raze de soare din Martie apoi se începu pe front o mișcare vie. Se ținea zilnic școală cu soldații, învățându-i trasul și aruncatul granatelor de tranșee. Fură luminați asupra efectului gazelor asfixiante și cum să se apere de ele cu măștile. O teorie nouă îi învăța cum să stea în linie de trăgători și cum să înainteze.

În aceeași vreme în dosul frontului se'ngrămădiau urlașe depozite de muniții și se făceau mari magazine de hrană. Sute de aeroplane sosiseră și de cum începu să strălucească soarele și să se înegrească câte o coastă de deal, — ele se înălțau în văzduh și zburau până departe înapoia trupelor ruse, examinând satele din Galliția părăsită și aruncând zeci și sute de bombe, unde vedeau trupe rusești în bivouac.

Pela începutul lui Aprilie trupele rămase toată iarna în tranșee fură schimbate și retrase în satele dinapoia frontului. Românașii noștri răsufară și ei mai liniștiți, când în sfârșit se văzură adăpostiți prin colibe bieților ruteni din nordul Maramurășului. Bucuria

lor însă nu țin mult. După o lună de pauză, fură trimiși înapoi la front. Când sosiră aici, nu mai cunoșteau parcă locurile. Tranșeele aveau cu totul altă înfățișare și o mulțime de mitraliere erau ascunse prin locuri greu de ajuns și de unde puteau avea perspectivă bună asupra vrăjmașilor. La câțiva metri de tranșee erau îngrămădite tunuri și numărul lor era enorm față de cel, pe care-l văzuseră până acum. Răsărise par'că din pământ o armată nouă, nu altceva.

Mâna germană îndrepta tot și dirigea tot. Ofițerii germani furnicau ziulicăntreagă și dădeau porunci scurte. Ungurii deveniră fuduli și ochii lor ardeau de bucurie și nu-l mai auzeai vorbind de altceva, decât de puterea germană și de luptele și izbânzliile viltoare.

Ilisie Căprarul văzând toate acestea, pricepu numai decât că războiul abia de-acum o să'nceapă. Pregătirile uriașe văzute de el nu-l lăsau o clipă să stea la îndoială, că numai de acum vor începe zilele amare.

Mirarea și revolta lui fu uriașă, când văzu, că printre ei fură vărsați soldați streini unguri și germani. Nu mai putea de-acum schimba nici o vorbă românească cu tovarășii lui, fără să nu fie auzit, fără să nu fie spionat. Gărzile, cari circulau noaptea pela avansposturi erau compuse așa fel, ca printre ele să se găslască totdeauna și unul sau doi soldați streini. Se luase măsura aceasta, pentrucă o mulțime de soldați români trimiși în patrule, nu se mai întorseseră. Ei erau „*prinși*“ de Ruși și făcuți prizonieri. Bănulala era însă mare, că ei treceau de bunăvole la dușman. De aceea trebuiau luate măsuri pentru a'mpledeca lucrul acesta...

Intr'o zi, Ilisie trase deoparte pe Pescaru și zise către el încet, căutând bine jur împrejur, ca să nu-i vadă cineva:

— Frate Pescarule, vezi tu forfoteala și pregătirea asta? Să știi, mă, că războiul abia acum începe. Asta

aşa-i, ținete minte dela mine. Nu se ştie, când, dar cât de curând nu o să ne mai vezi pe-aici, se va da ordin să pornim înainte şi cine ştie, care dintre noi scapă? ! Dar, de altfel, voia lui Dumnezeu! La el e viaţa şi la el e şi moartea. Oricum ar fi însă, frate-meu, dacă o fi să mor eu, te rog să scrii măicuţii şi s'o mângâi. Dacă ar fi să mergi înapoi acasă, abate-te odată şi pela Vinerea şi dacă poţi ajut-o, sârmana: că n'are pe nime.

Ochii lui Ion Pescaru se umplură de lacrimi şi abia putu să îngâne câteva vorbe. La rândul lui rugă şi el pe prietenul său să facă acelaş lucru. Şi pe dinaintea ochilor lui se zugrăvi o căsuţă mică din Măgura, nevasta, copilaşii, neamurile şi întreg hotarul satului natal, cu şirul de dealuri la dreapta şi cu Muraşul, care curge aşa de domol, aşa de lin prin mijlocul şesului, împărţindu-l în două şi dând o ţarină Măgurii şi alta celuilalt sat din faţa ei... Cel doi prieteni rămaseră apoi muţi, ei se mestecară printre alţi camarazi ai lor, dar sufletul fiecăruia era departe, în Ardealul lor scump şi drag. Greu de dorul de-acasă, el bietul suflet tremura ca o ramură de salcie moartă.

Seara, după cină, Pescaru căpătă din satul lui scrisoare. El cunoscuse pe plic numai decât trăsăturile preotului şi deschise cu nerăbdare plicul, îl rupse, cum făcea altfel totdeauna, când primea scrisori. În bordeiul plin de miros, de glume, de cântece şi de fum de tutun prost, la un muc de luminare el începu să citească. Dela cuvintele dintâi faţa lui se posomorî şi mai mult, îi răsări apoi un picur sub geană, iar la sfârşit durerea i-se împerechie cu ura şi pumnii lui se strânseseră cu putere, făcând să-i între în palmă unghiile şi să lase acolo urme adânci.

Căpralul Ilisie, care tocmai atunci trecu pe lângă ei, îi văzu faţa schimbătă şi scrisoarea strânse între mâni şi nu se putu răbda, să nu-l întrebe:

— Ce ai frate-meu, de ești așa schimbat la față?
Doar nu s'o fi întâmplat ceva pe la tine pe acasă?

Vorbele dulci și domoale ale unui prietin și frate de arme, mulară sufletul lui de oștean bătut de furtună și începu să plângă, cu sughiț. Și plângea, plângea fără ca să se uite cineva la el și fără ca să-l bage cineva în seamă, afară de căpralul Ilisie. Ceialalți toți erau resfirați prin celelalte colțuri ale bordelului și-și petreceau, glumind unii, și cântând alții:

„Mândră, dorul dela tine
„Peste munți și dealuri vine...
„Și cine n'are dor pe vale
„Nu ști luna când răsare,
„Cine n'are dor pe luncă
„Nu ști luna când se culcă l...
„Nici noaptea cât e de lungă.“

Un zgomot infernal. Oamenii cântau să-și facă voie bună, să-și uite necazurile, să-și, uite, că colo afară, la câțiva pași îl pândește poate moartea...

Ilisie se puse pe-un butuc și trase lângă sine și pe Ion Pescaru. Acesta, la rândul lui, se lăsă moale și arătând scrisoarea prietinelui său începu să-i povestească știrile dureroase și zdrobitoare pe care le primise.

Casa lui pustie, nevasta închisă la Deva și nejudecată încă, de cinci săptămâni acum; copilașii luați de baba Floarea și duși la socril, Joița vândută și ea ca să poată plăti pe avocatul ovreu însărcinat s'o apere. O purcică, rămasă dela scroafă e azi singura lui avere mișcătoare ce i-a mai rămas. Și la sfârșitul scrisoril vorbele acestea, care îi străpung inima ca o suliță, care îl fac să 'nebunească:

„Dragă Ioane, noi nu credem și nimeni nu crede în sat, că Ileana ta-i vinovată. Ce s'o fi petrecut în cancelarie însă, nimeni nu știe de bună seamă și Ileana nu vrea să spună nimănu, nici nouă, nici ad-

vocatului ; numai ție zice ea, că are să-ți spună. Notarul ține sus și tare, că el a simțit lovitura deodată, că ochii lui s'au întunecat și că a căzut pe sobă. Când a văzut, că a luat foc, s'a tras târându-se până afară și s'a aruncat în zăpadă, ca să nu ardă... Șuba Ilenii nu o găsim nicăiri și asta ne pune pe gânduri și credem, că o fi ars în cancelarie. Dar de ce să se fi desbrăcat ea de șubă? Noi nu prea îndrăznim să vorbim cu nimenea de lucrul acesta, nici chiar cu avocatul, că și el e un ovreu și prieten de-al domnului notar. Tu știi, că pe avocații români i-a dus pe toți la războiu și acum în toată Deva nu-s decât avocați unguri și ovrei. Țsta spune că e tare greu să scape Ileana, că vezi e dovedită vina ei și de cei doi martori, cari au văzut-o întrând în cancelarie și — apoi vezi o spune notarul, care e crezut chiar fără jurământ“...

Pescaru dupăce povestește toate acestea prietenului său, rămâne iar dus pe gânduri și strânge iar pumnii. Apoi, îl trece, ca un fulger, deodată, prin cap fața lui Mayer Lipot, notarul din satul lui. Il vede, în seara aceea de vară, înainte de izbucnirea războiului, trecând agale pe drum, și apoi oprindu-se în aretului casei sale și venind lângă gard să între cu el în povești. Ileana trece prin curte, cu ochii plecați, cu sânii bulbuc sub cămașa albă și subțire și roșie ca para focului la față, ca totdeauna, când vedea streini, dar mai ales câte-o negreață de asta. Apoi odată așa, ca din senin, hodoronc-tronc, vorbele cele ale notarului, când a văzut pe Ileana:

— Nevasta cui i-o lași, Pescarule?

Și apoi râsul lui, râsul acela, care sămăna cu rânjitul unui câine, care ar vrea să te muște.

— Numai nu i-o fi trecând prin cap, una ca asta“, — se gândește Pescaru, — c'apoi vai și-amar de pielea lui!“

El strânge din nou pumnii și ochii lui ard, ca

văpaia, aruncă scântei de ură și de mânie. Se desprinde apoi de lângă prietenul său și se duce să se trântiască pe așternut. În întunerecul din bordeiu, în mirosul greu de aer mocnit și de fum, sufletul lui rănit de moarte se sbate și tremură. Sfredelește întunerecul cu ochii și se uită năuc în vag. Zgomotul soldaților încetează o leacă câte o leacă și oamenii se trântesc pe așternuturi, ca să doarmă. Liniștea se face încurând stăpână jur dimprejur și numai vâjăitul ghiulelelor vrăjmașe se mai aude din când în când și câte-o împușcătură de armă...

Sub poalele Carpaților, în bordeiul acesta, Ion Pescaru, rămas fără nevestă, fără copii, fără vite, fără vatră, pune jurământ sfânt să nu se odihniască nici în pământ, până nu s'o răzbuna pe cel ce i-a sfărâmat casa...

Cu mâna dreaptă mângâie arma, care stă proptită de perețele bordeiului și se uită cu ochii rătăciți la granatele de mână, care stau alătura, piște lângă perete. Prin ochii lui trece deodată ca o fulgerare, un gând nedeslușit și mâna lui se 'ntinde spre granate.

Soldații dorm... În bordeiu nu se mai aude nicio mișcare, parcă n'ar fi în el viață de loc. Mâna lui Pescaru prinde inconștient o granată, o învăluie într'o zdreanță și o ascunde în sacul de pesmeși atârnat de un cuiu...

IN SPITAL

Bătăia cea mare deslănțuită la începutul lunii Mai, fu grozavă. Șapte zile bătură tunurile austriace și germane întruna, și zi și noapte, fără răgaz și fără odihnă. Tremura pământul toată ziua, aerul părea că fierbe, pădurile hăuliau și pe cer nu vedeai decât fum și flăcări. „Nici când s'o potopi lumea, n'are să fie mai grozav“ ziceau feciorii pitulații în tranșee, cu arma în mână și cu o bună doză de cartușe în sac. Fibrele lor se'ncordaseră, ochii lor ardeau, părul li se scula în cap, când vedeau grozăvenia, care se petrece în jurul lor. Dujmanii împușcau cu acelaș avânt, cu acelaș putere și ghiulele cădeau cu dulumul și în dreapta și în stânga, sfărâmau gardurile de sârmă și nu arare ori nimereau în plinul tranșeelor. Vai de mama acelorora, pe cari ele îi nimereau atunci. Pământul se scormonea tot, găuri adânci se săpau, trupurile schinguite zburau în văzduh și apoi cădeau amestecate cu țărână și pământul se umezea de sângele, care curgea șiroaie...

În ziua a șaptea, dimineața pe la 5, când ziua se'ngâna abia cu noaptea, pe întunerec aproape, când stelele dispăruseră una câte una și zorile nu se iviseră încă, — atacul începu furios, sălbatec din partea auto-germanilor. Brigada transilvăneană română fu cea dintâi aruncată în foc și comandată la atac. Fiăcăli se târără pe pânțele ca șerpii sub ploaia de ghiulele, adăpostindu-se flecare pe unde putea, înapoia unui trunchiu de stejar zdrobit, într'o groapă, într'un tufiș, până ajunseră la sârmele tranșeelor ruse, zdrobite cu desăvârșire de artileria lor. Atunci ca un vifor, ei se

sculară în picioare, și scoțând urlete grozave, se aruncară cu toată furia spre dușman. A fost ceva grozav, înfiorător! Sute de feciori cădeau în dreapta și stânga și gemetele lor înfiorătoare periau în zgomotul luptei, în țăcănitul mitralierei și'n șuerul gloanțelor. Atacul fu fulgerător, fu măreț! După o clipă de rezistență, Rușii părăsiră tranșeele și o luară la fugă. În urma lor porniră noi batalioane, porni focul de artilerie mai întesit, mai repede, mai grozav! Zorile, cu ochii lor trandafirii și mângăitori văzură desfășurându-se câmpul de luptă în toată măreția lui! O întreagă armată cu mii de soldați, cu sute de tunuri, cu mii de cai, în retragere fără cap și fără rezistență și altă armată din urmă, gonind mereu, pușcând, omorând, nimicind. Sute de aeroplane se țineau în urma fugarilor, aripele lor atingeau frunțile arborilor și aruncau bombe cu sutele, secerând cu nemiluită viețile tinere, viețile fragede, viețile nevinovate.. Un măcel fioros, un înfricoșător măcel de carne omenească, în cât te mirai, cum poate bunul Dumnezeu suferi tot carnajul acesta...

Brigada Transilvăneană avu grozave pierderi, dar ea avu meritul de-a fi deschis drumul celei mai glorioase înaintări, pe care au avut-o austro-germanii în războiul cel mare. Lupta începută pe tot frontul, îi dădu pe Ruși mult înapoi. Galiția fu aproape în întregime scăpată, iar în Polonia, linia de bătăie ajunsese pela Brestlitovsk, unde a și rămas apoi tot timpul, până la încheierea păcii pe frontul oriental.

Între jertfele românești, căzute cu acest prilej, se găsea și căprarul Ilisie. O schijă de obuz îi reteză capul de pe umere și Ion Pescaru rămase ca trezuit. Abia avu vreme să se uite o clipă la el, căci în celalalt minut fu și el rănit de-un glonț, în umărul drept. El căzu la pământ, dar nu-și pierdu conștiința. La doi-trei pași de fratele său de cruce, se târâ lângă acesta și rămase nemișcat. Acum, în spitalul din Ungvar, el

vede scena aceasta și tremură și-acum carnea pe el, cum și-o reamintește. Iisus după ce pierdu capul, mai făcu vreo patru pași înainte și numai apoi se prăbuși la pământ. Sângele curgea șirol din trupul lui prin rana deschisă între umere și făcu un lac în jurul lui. Incetul cu incetul apoi sângele începu să se scurgă în pământul setos și pe când veniră, cam după vreo 20 de minute, brancardierii, el mai avu încă atâta putere, ca să le facă semn, să-l facă să'nțeleagă, să goloască buzunarele prietenului său mort și să le pună pe brancardă, lângă el. Mai mult apoi nu știe nimic. Atâta doar, că ar fi vrut grozav să zică un tatăl nostru lângă trupul mortului și să-și facă o cruce. Ochii lui însă erau greoi, ploapele se închideau, parcă ar fi fost de plumb și când a încercat să-și miște brațul drept, n'a fost în stare. Apoi nu mai știe nimic... nimic. S'a trezit aci în spitalul acesta, văruiț alb, de ți-e greu să te uiți la pereți și când a deschis ochii, — mai întâi n'a văzut decât puțin jur împrejur de el și în fiecare pat câte-o umbră de om. Era noaptea, când și-a căpătat conștiința și o lumină de sfeșnic tremura în colțul odăii, prelingându-se pe pereți și strecurându-se peste cele 20—24 paturi albe, din odale. În somn câte-un rănit gemea dureros, altul răsuflea greoiu. În odale plutea un aer plin de mirosuri de doctorii. După ce și-a plimbat astfel ochii peste tot cuprinsul acesta, a început să-și dea seama unde se găsește. La stânga lui era o mescioară mică, pe ea câteva sticlufe și alte nimicuri doctoricești. La cap o fișă de hârtie albă, pe care era ceva scris, dar nu putea distinge, ce anume. Doar vre-un sfert de ceas să fi ținut această cea dintâi trezie a lui și a adormit iară. A doua zi, când a deschis ochii era ziua, în amlaza mare. Unii dintre răniți vorbeau încet și o doamnă tânără și frumoasă, îmbrăcată toată în alb și cu o cruce roșie pe mâna stângă, umbla dela rănit la rănit și-l întreba pe fiecare cum se simte, ce dorește.

Când a trecut pe la patul lui și l'a văzut cu ochii deschiși, — s'a oprit și a bătut din palme de bucurie. Se bucura biata femeie, că-l vede trezit și s'a apropiat numai decât de el și l'a mângăiat, și l'a giugiulit, întrebându-l mereu o mulțime de lucruri. Cum însă Pescariu nu știe decât românește, nu pricepe ce zice. I-a venit însă în ajutor soldatul de-alături de el. Acesta-i un sas din Ardeal și știe și românește și ungurește. Și cu ajutorul sasului, el pricepe, că a plutit între viață și între moarte, că rana lui e foarte grea, că plumbul a atins o parte din plămână și că i-a sfărâmat umărul, atingând osul. Acum însă, că s'a trezit, e bine, a scăpat de primejdie. Doctorii au trebuit să-i tale numai decât brațul drept din umăr, căci altfel era primejdie să se prăpădească...

Ion Pescaru abia acum își dă seama, ce vorbește vecinul lui, când aude că nu mai are brațul drept. Se uită, vrea să știe: Așa-i într'adevăr! Nu mai simte, că ar avea brațul acesta, numai pe cel stâng. Și dă să se miște, să se pipăe, dar doamna se repede la el și nu-l lasă. Să nu se miște, să stea așa, neclintit, până nu vine doctorul... Ochii lui se umplu de lacrimi și începe să plângă cu hohot... Doamna plină de milă și de gingășie îl mângăie pe frunte, îi șterge lacrimile cu o batistă albă și moale și plină de miros de vioarele. Doamne, ce ființă gingașă doamna asta tânără. Poate nici n'o fi ființă omenească, o fi un înger din cer, o nălucă, un vis. Poate el visează toate acestea și nu-i treaz. Dar nu! Uite își mușcă cu dinții buzele și simte, că-l dor. Nu, nu visează. E treaz și în jurul lui sunt frați de arme, răniți ca și el și asta-i o doamnă, care-și petrece vremea alinând durerile aceloră, ce sufăr atât de mult... Va să zică, atunci e adevărat, ce spune vecinul lui. El nu mai are brațul drept. L'a pierdut, ca să-l rămână în schimb viața!

Ah viața! Da, e bine așa! Câți n'ar vrea să fie

ca el. Dar alții sunt și mai rău. Și-au pierdut ochii și-au pierdut picioarele. Vai și amar de acela. Decât orb, mai bine să nu fii viu de loc. Și schiop, adevărat olog, încă mai merge, că vezi pe toată lumea, și te târăști dintr'un loc într'altul, și totuș mai simți. Dar orb! Oh, nu, nu, nu!...

Și Ion Pescarul simte în toată grozăvenia ei nenorocirea de-a fi orb. Inchipuindu-și-o pe aceasta, simte că durerea lui proprie se micșorează, și că nici nu-i atât de nefericit, cum s'ar părea. Un braț, adevărat că-i cel drept, dar la urma urmei totuș numai un braț, nu-i așa lucru mare! Incolo nu are nimic. Ochii întregi, picioarele bune și pe deasupra și brațul stâng. La lucru are să se ajute cu acesta. Dar are să-i fie greu, simte el bine, că are să-i fie foarte greu. Va trece multă vreme, până se va deprinde să știe ținea cu stânga și numai biciul, dar coarnele plugului?

Și gândindu-se la toate acestea, el nu mai plânge. Zimbește doamnei acestela, care-l îngrijește, care-l mângâie...

În clipa aceea ușa camerei se deschide și intră doctorii. Unul e înalt, slab și cu barbă. Al doilea e mărunț și gros. Amândoi poartă ochelari și amândoi sunt în haine albe... Curios, aci toată lumea-i în haine albe. Și doctorii și doamna asta și răniții, când se scoală din pat, îmbracă pe ei tot o haină albă de pânză. Doctorii merg dela pat la pat. Vizitează pe răniți, desfac rănile, le leagă apoi iară și acum doamna cea tânără e în urma lor și le stă în ajutor. Un sergent are în mână o carte și scrie ce-i spun doctorii... Vizita asta ține mult. Până ajung doctorii la patul lui Pescaru, trece aproape o jumătate de ceas. Însfârșit iată-i. Doctorul cel înalt pune mâna pe fruntea lui și-i lea mâna stângă să-i pipăie pulsul. E mulțumit pe semne, că se întoarce spre celălalt doctor și-i spune ceva. Zimbesc apoi amândoi și se duc mai departe, dupăce

spune sergentului nu știu ce. Vecinul lui, sasul îl luminează apoi, după ce trec la alt pat doctorii. Au zis că-i bine, dar că legătura nu i-o desfac încă, până peste vreo câteva zile. Au dat apoi poruncă sergentului să 'nsemne pentru el mâncare bună, o supă de pul...

Ion Pescaru ascultă fericit. Și, când pomeneste de mâncare vecinul lui, par'că simte într'adevăr, că-i foame. De câte zile n'o fi mâncat, nu știe. Cum să știe, când n'are habar nici ce zi-i astăzi? Pentru el timpul nu mai are niciun șir. Cine știe cât o fi decând a fost rănit, decând e aici? Iși încoardă ușor mintea și ar vrea să se gândească. Stai! Lupta s'a pornit Joi dimineața în 12 Mai. Atunci, în revărsatul zorilor s'a deslănțuit atacul și pela 7—8 dimineața el a fost rănit. De-atunci nu mai știe ce s'a întâmplat și numai cu mare greu își poate aduce aminte și de felul cum l'au transportat brancardierii. El se vede din nou lungit pe targă și apoi se'nfioară deodată. Vede capul retezat al căprarului Ilisie par'că și trupul lui căzut în țărână și sângele lui roșu și ferbinte, scurgându-se șiroi și făcând baltă în jurul lui. Prin trupul lui slăbit trece un fior și-l podidesc lacrimile după prietenul său bun, după fratele său de cruce. Iși reamintește apoi de seara aceea dinnainte de luptă, când Ilisie îl trăsese de-oparte și l-a vorbit atât de jalnic de moartea, pe care o prevăzuse. Cum îl rugase să lea seama de biata lui măicuță, dacă se abate vre-odată prin Vinerea.

Dar de bună seama! Are să se ducă și are să-i spună. Dar cum are să-i spună de moartea feciorului ei? Ah, prea ar fi fioros și prea ar fi o lovitură grozavă pentru sârmana bătrână. Nu, nu are să-i spună adevărul. Intâi are s'o pregătească, are să spună, că Ilise e prizonier, că el l'a văzut cu ochii, când l'au dus Rușii. Asta o să o mângâie pe bătrână. Și pe urmă?

Ei pe urmă! Dacă o vedea ea, că nu vine și trec ani și ani de zile, se împacă mai ușor cu gândul, că s'a prăpădit feciorul său....

Da, așa are să se întâmple. Numai de s'ar vindeca, de nu l'ar ținea mult în spital. Dar de ce să nu-l țină? În mîntea lui Pescaru se lvi deodată căsuța pustie din Măgura și i se păru că o vede sfărîmată, pustie, nevasta în închisoare, copiii la socril. Un nou val de durere, ca o furtună, se ridică în sufletul lui amărât și chinuit. Însfârșit, are să afle adevărul, dacă s'o duce acasă, că de-acum e sigur, că se duce. Îndată ce va fi vindecat, el crede, că-i vor da drumul dela miliție pentru totdeauna. Ce-au să mai facă cu un ciung cum e el, acolo? Doar să-l țină de pomană, că treabă și-așa nu mai poate face!... Da, are să se ducă cu siguranță acasă...

Cufundat în gânduri, Ion Pescaru nu bagă de seamă cum trece vremea, cum fuge și cum durerile lui trupesti se alină. Ușa dela camera rănișilor se deschide și doi soldați intră cu gamelele pline de ciorbă. Un miros de mâncare umple largul odăii și Pescaru simte din nou foamea de odinioară. Când soldații îl pun gamela cu ciorba de pul pe măsua dela stînga lui, simte un gust de foame, cum n'a simțit niciodată. Dar cum să mînce? Cum să se miște? Doamna cea tânără intră chiar atunci în odaie și se grăbește spre el. Il ajută ea. Il ridică cu grije puțin de spate, îl pune perina mai în sus, ca să stea răzimat și-l dă cu mîna ei să guste. Curios, par'că e altă lume în jurul lui! Par'că e o lume plină de bunătate, plină de milă și nu mai este neînțelegere și ceartă! Sufletul lui e atît de mișcat în clipa asta!

Și cît de bună e supa! A sorbit-o în cîteva clipe și simte, că a prins putere. Și cum ar mai fi mîncat, Doamne. S'a uitat jur împrejur, să vadă, dacă

nu mai este ceva. Dar nu mai era nimic. Și doamna a priceput numai decât și i-a spus, că acum, deocamdată nu-i îngăduit să mănânce mai mult. Dar porția o să crească zi de zi, până s'o face de tot bine și-apoi n'are să mai sufere de foame. Și vin are să bea mai târziu...

După masă, răniții mâncați odată, au început să doarmă. Alții mai vindecați, mai cu putere, s'au sculat din pat și îmbrăcați în hainele acelea albe și având pe deasupra mantalele, au ieșit la soare, sprijiniți de cârji. Ei stau roată, unii pe scaune, alții în picioare și soarele varsă valuri de căldură peste ei. Ce bine se simt afară, în bătaia soarelui! Dar asta nu ține mult! Un ceas, cel mult două și apoi se culcă iar! Ceasul acesta însă, face mai mult, decât toate doctoriile! Ei simt cu toții cum îi străbate căldura soarelui până în măruntaie, cum le ușurează sângele, cum prind putere și cum se deschide inima lor îndurerată. Vorbesc ușor, simt plăcere să-și povestească luptele, cum au căpătat rănilile, cum au murit camarazii lor. Și așa ușor, vorbă după vorbă, acești frați de suferință, de toate neamurile și de toate armele, se cunosc și se împrietenesc aici în spital. Legături noul de frăție, ca și cele din tranșee, se ncheie între ei. Acelaș suferință, ca și aceeaș primejdie, îi face să se iubiască, să se stimeze. Într'adevăr e foarte cludat, cum numai suferința și primejdia singură poate uni pe oameni! Traiul bun, bogăția, trezesc numai pizmă și ură. Omul devine nesățul în avere și ar dori tot mai mult să aibă, — devine pizmuitor, devine fudul și disprețuitor de cel mai sărac și mai năcăjit. Este adevărat, că bogăția e izvor de răutate și de nemulțumire, când sufletul, care o stăpânește e rău, e nesățios, e fudul...

Ion Pescaru rămâne după mâncare nemișcat, vreme îndelungată. Ar vrea par'că să se scoale și el să meargă afară, să guste aerul proaspăt și să simtă

căldura soarelui. Dar nu poate, simte el, că nu poate. E prea slab, să 'ncerce una ca asta. Și apoi știe doar, că nu are încă voie. Poate mâne, poimâne, după ce va mai prinde puteri... Ca să-i treacă de urât, el intră în vorbă cu sasul de-alături. Il întreabă de toate, de unde e, la care regiment servește, unde a fost rănit. Și așa află, că e de pela Bistrița, că e din artilerie și că a fost rănit în Gallia. Dar n'a avut rană grea. La piciorul stâng, o schijă îi intrase în pulpă. Zace aici de trei săptămâni, și așteaptă acum să-l trimită la regiment din zi în zi, că e aproape vindecat. Și din vorbă în vorbă, Pescaru devine și el mai prietenos și începe și el să vorbască. Dar apoi obosește repede și tace. Il lasă pe celalalt să vorbască și el ascultă. Incetul cu incetul însă nu mai prinde toate vorbele. Abia mai aude câte unele și-apoi nu mai aude niciuna. Sasul bângâind de seamă, că vorbește numai la păreți, zâmbește pe sub mustața lui galbenă și tace și el. Scoate apoi de sub căpătâi tutunul, își răsucește o țigară groasă și începe să tragă din ea cu adevărată plăcere...

Răniții de pe-afară reîntă unul câte unul în cameră și se culcă iar. Cei adormiți se trezesc și vorba începe din nou. Numai câte unul rănit mai greu geme de durere și celalalt se uită cu milă la el. Toți, cari sunt aci, sunt miloși. Durerile lor i-a înbunit, le-a făcut inima simțitoare. Câte unul vindecat se duce la patul celui rănit mai greu și caută să-l servească, să-l mângâie. Și vorbele se înșiră și se deșiră ca fulgii de pene, plutesc ca un cântec în surdina, ca un zumzet de albine...

Câte spitale, câți răniți, nu gem în clipa asta în lume! De-alungul și de-alatul, țara întregă, atâtea țări, sufăr aceleași chinuri, aceleași dureri. Fantoma morții se răsfață dela valurile Volgii și până la cele ale Seinei, dela canalul Mânecii și până la Adriatică. Un zăbranic

negru și dollul cel mai trist și mai dureros se întinde peste toate și peste toți. El acopere lumina și alungă veselia, tinereța și râsul. Uriașa crimă, care s'a săvârșit, deslănțuind acest războiu, nu va putea fi niciodată pedepsită! Atâta e ea de mare, atâta e de fioroasă atâta e de monstruoasă!

Dar răzbunarea trebuie să urmeze.

O LACRIMĂ

Ion Pescaru stătu patru luni în spitalul din Ungvar. Intrat în el la mijlocul lunei Malu, el nu se văzu vindecă complet până la începutul lui Septemvrie. În ziua, în care doctorul îl bătu pe umeri și-i spuse, că de-acum nu mai are nevole de grija sa, — el avu o senzație foarte ciudată. I se părea că pentru el viața de-acum s'a sfârșit și că nu mai are nici un rost pe lumea asta. În cele patru luni, cât stase în spital, se obicinuisă cu viața aceasta regulată și monotonă. Se'nvățase să vadă zilnic, la aceeaș oră, pe doamna cu crucea roșie, pe doctori, să audă aceleași vorbe, aceleași glume, să mânânce regulat, să lasă după masă la soare cu ceilalți, — și acum când se gândea, că viața asta n'o s'o mai trăiască, n'o s'o mai revadă, simția că i se coboară în suflet un întunec, un gol, pe care n'are cu ce-l umplea.

Ca un căne credincios, Ion Pescaru se despărția greu de căminul aceasta, cu care se'nvățase în vremuri grele și de durere. Și măcar, că și vechii lui tovarăși de spital plecaseră rînd pe rînd și locul lor îl luaseră alții noi, — el totuș nu se ducea bucuros. Aici, era cunoscutul, era viața probată, știută, trăită... Dincolo unde pornea nu știa ce-l așteaptă, ce poate să-l aștepte. În orice caz, mai bine ca aici nu poate să fie, de asta nu mai încapă îndolală!

Iată de ce plecă cu greu. Când se văzu îmbrăcat iar în hainele lui militare, cu pete de sânge pe ele, măcar că erau spălate și date la etuvă, — simți acelaș fior, pe care-l simțise acu-i anul, când se'mbrăcase:

cu ele, ca să plece la războlu. Era acelaș om și acum, voinic, cu ochi b'ânzi, serios din cale-afară, și totuș ce deosebire, Doamne! Atunci era teafăr și pleca cu nădejdi de întoarcere tot așa, — iar acum ciung, cu o mână tăiată din umăr și numai cu stânga. Se uită involuntar la mână dreaptă, care cădea moale de pe umărul drept, și se cutremură tot. Nu putea să sufere s'o vadă bălăbănindu-se mereu, decâteori se mișca, căci aceasta îi trezia în minte totdeauna suferința, durerile și faptul, că e ciung, că-i lipsește o mână.

De-aceea rugă pe un tovarăș, să-l întoarcă mână dreaptă pe dos și s'o lege pe lângă umăr. Imbrăcată așa mantaua, i se părea că nu mai e așa de schilodit, așa de nenorocit. Sacul și-l puse peste umăr și vâri în el pâinea, pe care o căpătă din spital, și cele câteva bucățele de zahăr, cruțate timp de patru luni, un pachet de tutun și scrisorile, pe care i le dete sergentul din cancelaria spitalului. Gata, el se mai uită odată jur împrejur, trecu ochii peste întreg cuprinsul spitalului și făcându-și o cruce largă și închinându-se de trei ori, ieși pripit din spital, în stradă. Ușa se închise după el cu șgomot și el se văzu deodată în mijlocul oamenilor, în plină mulțime, Pe trotuar treceau soldați, ofițeri, oameni bătrâni și mai tineri și o mulțime de femei, toate gătite, toate frumoase! El se uita năuc după fiecare și se gândea la viață, la lume, la câte toate. Intr'un colț de stradă, un soldat, olog, sta pe un căruț mititel și cerșia. Mai încolo, cu vreo câteva străzi, un altul voinic, frumos, dar fără ochi era condus de-o fetiță de vreo 8—9 ani.

Își aduce aminte numai decât de Sofia lui, și de casă. „Doamne ferește!, mai bine așa fără mână, decât orb“, — și-și iuți pasul. Abia se mai duse însă câțiva pași, și auzi la spatele lui o convorbire:

— Ulte la ăsta, ce voinic și numai mâna dreaptă n'o are!“

— Norocos, zise celalalt, — ăsta a scăpat de necaz de-acuma, a scăpat de moarte. Ce-l pasă, el se duce la regiment înapoi și de-acolo îl trimit acasă pe totdeauna. El a gătat războiul, a gătat cu cătănia!

Ion Pescaru se trase mai la o parte șiși încetini pașii, ca să vadă cine-l pizmulește. Pe lângă el trecură doi soldați tineri, tineri de tot, să fi tot avut 18 ani unul, dar mai mult nu. Ei vorbeau românește, erau din Ardeal, sau din Banat, de undeva, și suflul lui Pescaru se umplu de bucurie, auzind vorba românească. El strigă după ei, și soldații se opriră în loc, mirați.

— Dumneavoastră sunteți români, nu-l așa?, îl întrebă el, grăbindu-se spre ei.

— Da, suntem din Banat, dela regimentul din Caransebeș, dar vezi acum regimentul nostru e mutat aici și'n locul nostru la Caransebeș au adus alt regiment, slovac.

— Da de ce măi fraților?

— Apoi, ci-că să nu fim printre ai noștri, — răspunse, cel mai isteț dintre cei doi tineri, — și aproape de granița românească, la caz, că România ar intra în războiul!

— Ce, e vorba de-așa ceva?

— Apoi da, acum se vorbește mereu. Se aștepta lumea să intre acu-s 3 săptămâni, de sfânta Marie, dar n'a intrat. Acum ci-că are să intre a bună seama la 1 Noiembrie, dupăce s'o găta lucrul câmpului. Mai știm noi? Dar vezi așa spun toți și pe semne, că este ceva în lucru, că toate regimentele românești din Ardeal și din Banat, au fost trimise prin streini și acolo au adus regimente de aiurea. Dar, d-ta bădie, de pe unde ești? După vorbă sameni ai f ardelean nu-l așa?

— Ba, da, măi fraților. Eu sunt dela 64 din Orăștie și chiar acuma ieșii din spital. Patru luni am stat în el până m'am vindecat și acum mi-au dat drumul. Mă duc, credeți-mă, cu părere de rău, că cine știe ce mă așteaptă, unde mă duc?"

Cei doi bănașeni începură să râdă :

— He, he, bădie, lasă nu-ți mai pară rău, arz'o focu de cătănie! De ce să-ți pară rău? Ha? Că-ți dau drumul acasă, că nu mai prinzi arma de loc? Am avut și noi de ăștia așa ca d-ta, oamenii cu noroc. Au venit fără o mână din războiu, la regiment. Alci au stat vre-o 3—4 săptămâni și nu făceau nimica. Și ce să fi făcut sărmanii, dacă nu puteau prinde nici mătura? Mâncau și durmlau toată ziua și trăgeau *lehnungu*.

Odată apoi a venit poruncă să-i trimită acasă pe toți. Să fi văzut, ce veseli au plecat, Doamne! Ei, lac'așa al să pășești și d-ta!...

Cei doi camarazi de arme, se despărțiră de Pescaru, trebuind să apuce pe-o ulicioară, la cazarmă. El își dădură mâna și-i doriră noroc și spor la muncă, iar Pescaru se uită cu jale în urma lor. Ar fi dorit să mai stea cu ei, să mai vorbească! Sufletul lui era dornic să audă vești de pe acasă, din Ardeal, dar mai ales să audă vorbă românească! Trei luni el n'a avut cu cine să vorbească în spitalul acesta. Sasul n'a stat decât vre-o trei săptămâni după ce a venit el și s'a dus. Iar după plecarea lui a rămas mut, sau aproape mut, ne mai având cu cine schimba o vorbă legănată. Asculta la strelni, cum vorbeau aceștia, dar de înțeles nu se putea înțelege cu ei de loc!...

El apucă, după ce se despărțiră de el cei doi flăcăi, pe o stradă mare, dreaptă, și plină de prăvălii. Mergea încet, se opria pela galantare, privea și se

gândia. Erau abia șase ceasuri și trenul lui nu pleca până la nouă seara. Ca să omoară vremea, tândălia văzând cu ochii și se ulța lung la toate nimicurile. Aici vedea o mulțime de haine femeiești, de bluze roșii și galbene și vinete; dincolo ghete de tot felul și pălării; la altă prăvălie haine bărbătești, cămăși, mănuși; cu câțiva pași mai încolo era o cofetărie, o mulțime de prăjituri în vitrină și plin de lume înăuntru. Răsetele și glumele se auzeau până în stradă. El aruncă câteva priviri înăuntru. Ii veni apoi să între și el să cumpere o prăjitură de aia, să guste din ea. Când fu în ușă însă, se opri deodată. La o masă zări un domn, care chiar atunci săruta mâna unei doamne și care semăna lelt cu Mayer Lipót, notarul dela ei din sat. Crezù o clipă, că-i el aievea, dar apoi uitând-se mai bine, tot nu i se păru.

În orice caz, asemănarea dintre ei era foarte mare și Pescaru vrând nevrând se gândi iar la Măgura și la nevasta lui. De patru luni nu mai are nicio veste de-acasă, decând a intrat în spital. N'a scris nici el, că nu-l trăgea inima nici să scrie, după ce știa de grozăviile petrecute în sat...

Se'ntoarse înapoi din prag și auzi un răs deșanțat în urma lui, care-l făcu să-l se urce tot sângele la cap. Lumea ușoară din cofetărie băgase de seamă zăpăceala lui și după ce a văzut că n'are îndrăzneală să între, ci se întoarce înapoi, s'au uitat unii la alții și au izbucnit în răs.

Pescaru luți pașii și în câteva minute, coti la stânga, într'o stradă îngustă și murdară, pe unde aproape, că nu se vedea lume de loc. De-aici nu mai era departe gara și se auzeau mașinile fluierând. El cătă în dreapta și'n stânga, să vadă nu-i pe undeva o crâșmă, unde să poată gusta ceva. Dar nu văzu niciuna, numai o prăvălloară mică și murdară, în care se vedeau

atârnați deasupra tarabei cârnați tari. Intră aci și cumpără cârnați de două coroane. Negustorul, un ovrei cât o bute de gras, cu perciunil lăsați și cu barba neagră, se uita la el foarte mirat, că nu știa să-i vorbească pe limba lui.

El îi înfășură cârnațul într'o hârtie groasă și cam murdară, în care a fost odată altceva învelit și l-l dete. Pescaru îl băgă în sac, lângă pâine și puse banii pe masă. Uitându-se mai bine la evreu, i se păru, că-l cunoaște. Și așa era. Acesta era unul dintre evreii cei mulți, pe care-i văzuse el refugiindu-se acui anul pe drumul dela Zydacow. De bună seama unul dintre acești evrei...

Eși apoi din butică, dând din cap și mirându-se de istețimea evreului, care s'a și apucat de negoț și nu se lasă să moară de foame ori unde s'ar găsi. Știe el bine cum sunt evreii aceștia. Azi are butica asta mică și murdară și ca mâine se mută în cea mai frumoasă casă din piață. Parcă evreul din satul lor, din Măgura, n'a venit tot așa, cu un sac cu boarfe în spate, cu nevasta și cu trei ploduri după el. Și azi e putred de bogat și vrea să se mute la oraș, că nu-l mai place 'n sat. Ehe!... știe el bine, ce neam e acesta...

Gara răsări deodată înaintea lui și văzu o mulțime de vagoane pe linii și o mașină, care manevra. Intră înăuntru, dar nu văzu suflare de om. Sălile de așteptare erau goale. Erau abia șapte ceasuri și trenul nu venia decât la nouă. Un miros greu plutea prin culoarul murdar și în sala de așteptare era cam întuneric. Pescaru ieși din nou din gară și se așeză afară, lângă grillaj, pe o piatră. Scoase apoi pâinea din sac, cu mâna stângă, o prinse între ghenunchi și rupse o bucată mare din ea.

Pe dinaintea lui rar de tot dacă trecea o ființă ome-

nească, sau un câine. Strada era pustie și se 'ntune-
case. Numai din depărtare, din mijlocul orașului se
strecura câte-o fâșie slabă de lumină, dela lampioanele
de gaz, care ardeau pe marginea străzilor...

Pescaru mănca mult, îndelungat și pe când gătă
cârnațul, gătă și pâinea. In același clipă o lacrimă
ferbinte îl căzu din ochi și el simți cu cea din urmă
bucătură și ceva sărat pe limbă.

CUM MOARE ADEVĂRUL

Tribunalul din Deva este clădit la poalele unui deal ascuțit din cale afară și foarte greu de urcat. În vârful lui se resfață în bătaia soarelui de toamnă cetățuia veche, clădită pe la 1500 după unii cercetători, iar după alții și mai de mult, poate prin veacul al 12-lea ori al 13-lea. Acum ruină, ea nu-și mai păstrează măreția de odinioară și numai pereții înalți de piatră și boltiturile largi mai răspândesc un fior vag în sufletul vizitatorului. Ochiul din vârful dealului, unde e zidită, cuprinde toată valea Murășului din regiunea aceasta și are privirea deschisă până dincolo de Simerla, spre dealurile Geoagului și 'n jos pe Murăș până spre Branișca. Valea Murășului aci e lărgită bineșor și spre nord încep Munții Bolței, iar spre sud sunt dealuri peste dealuri, după cari apoi s'ascunde cetatea Inedorii, cuibul lui Ion Corvinul, odrasla românească de pe valea Hațegului, care a dat Ungariei feudale pe cel mai mare rege al ei, pe Matei Corvinul. La poalele dealului, spre răsărit, e așezată Deva, localitate istorică, înfilnțată în vremuri vechi, după cum arată și numele ei slav. Orașul ca toate orașele transilvănene, are străzi înguste, întortochiate și 'n-vremea când se desfășură povestea noastră, e un puternic cuib artificial unguresc. Stăpânirea a concentrat aici un regiment de honvezi, a pus tribunal, a făcut o școală reală și o școală normală, în care pe vremuri se 'nvăța și puțină limbă românească. Două trei instalații industriale ungurești-ovrelești completează opera de maghiarizare veche. Iar la marginea orașului se răs-

față casele uniforme ale ciangăilor, aduși aici pentru a slăbi și mai mult caracterul românesc al acestui județ eminentemente național..

Astăzi toate aceste lucruri și-au pierdut importanța pentru care au fost create. Pe tribunal și nițel mai la dreapta lui, peste drum, pe prefectură, precum și pe liceul real și pe școala normală fâlfăie tricolorul nostru și 'n oraș răsună vorba românească, iar căzăr-mile sunt pline de infanteriști de-ai lui Vodă Fer-dinand...

Ileana lui Pescaru, după arestarea ei, de astă primă-vară, a fost adusă la Deva și închisă în arestul pre-ventiv al tribunalului. Peste jumătate de an acum, ea mănâncă pâinea amară de pușcăriașă, doarme pe priclu, cu alți zece-douăzeci de arestați și se robea toată ziua spălând podelele tribunalului, măturând și cărând lemne până la etaj. În urma ei răsună glasul aspru al păzitorului și ea de câte ori îl aude se 'nfioară din creștet până 'n tălpi. Din când în când își șterge lacri-mele din colțul och'lor și suspină încet. De când e aici, n'a mai avut zi bună, nici noapte liniștită și gân-dul ei mereu la micuții de-acasă și la cel, care e dus departe și oare cine știe mai trăește ori nu... De-acasă părinții au cercetat o de câteva ori, dar mai târziu au fost opriți să vină la ea, la închisoare. Acum nu mai știe nimic nici de ei, nici de cei mici. Din când în când, vede pe câte-un om din satul lor, venit la tri-bunal cu cine știe ce griji, cu ce procese, — dar nu poate să vorbiască cu el, căci gardianul e dinapcia ei și vâna de bou șueră 'n mâna lui, iar gura-i zboară ocări îngrozitoare. Fața ei ca trandafirul, e galbenă acum și a slăbit mult. Hainele pe ea sunt murdare și rupte, de stai să nu crezi, că asta-i Ileana lui Ion Pescaru d'n Măgura, nevasta aceia voinică, frumoasă, gătită totdeauna și îmbrăcată curat, ca de sărbătoare. Numai ochii ei mai păstrează focul de altădată, numai

în ei mai arde văpaia aceea nestinsă, pe care unele femei și-o păstrează toată viața lor, până la adânci bătrânețe...

Până acum nu i-a zis nimenea nicio vorbă legănată, n'a ascultat-o niciun judecător, nu s'a făcut nicio instrucție. De peste șase luni trecute, o singură dată a venit avocatul s'o vadă și atunci după ce a întrebat-o de ce a vrut să-l omoare pe notar, i-a dat să semneze niște hârtii, plenipotențele, cum a zis ei, ca s'o poată reprezenta înaintea judecătoriei. I-a spus apoi, că are s'o coste cam mult, că-i proces greu și să se bucure dacă va putea să scape cu un an-doi de pușcărie, că după lege ar trebui să fie osândită pe cel puțin cinci ani.

Când a auzit Ileana vorbele acestea, s'a cutremurat toată și a izbucnit în hohote de plâns.

Auzi tu, cinci ani de închisoare, pentru că și-a apărat cinstea, și-a apărat trupul față de un mișel, care voia să-și bată joc de ea! Dar asta-i prea mult, asta nu se poate odată cu capul. În ziua înfățișerii ea are să vorbească și are să spună întreg adevărul, are să spună tot așa cum s'a întâmplat.

Și nu se poate ca judecătorii să nu vadă lumina dreptății ei și s'o osândească la pedeapsă atât de grea...

Gândurile acestea îi treceau aproape în fiecare zi prin cap și planuri peste planuri ferbeau în creierii simțitori și drepti ai femeii acesteia nenorocite.

Un slojbaș român dela tribunal, un scriitor dintre aceia mulți și nenorociți, i-a spus într'o zi, când căra lemne în cancelarie :

— Ileano, fii pe pace, că acum se apropie și terminul de judecată al d-tale. Uite aici la mine pe masă toate hârtiile, în rânduială și nu așteaptă decât să fie duse la domnul judecător. Joia viitoare cred, că are să se termine. N'aibi nicio frică!

Vorbele acestea de mângălere au căzut în auzul

ei, ca niște binecuvântări. A învăluit cu o privire plină de recunoștință pe micul slujbaș și-i venea să-l întrebe o mulțime de amănunte și dacă și el crede, că-i vinovată. Slujbașul însă fu chemat în altă cameră de un domn mai mare și ea ieși plină de încredere. Pentru prima oră, pe culoar, când văzu pe gardian, ea se putu uita în ochii lui fără să-i fie frică și fără să roșească. Simțla, că e tare, că e mai tare, ca oricând pe dreptatea cauzei ei. Și credința, care mută munții din loc, îl da puteri noi, ca să poată aștepta liniștită judecata cea mare. Toată ziua a fost veselă, a lucrat ca o nebună și sara, când s'a trântit pe priclu, a adormit îndată, nu s'a mai chinuit, ca în nopțile cealalte, când nu putea să adoarmă, când somnul o ocolea, deși era moartă de obosită. Nu, acum a adormit numai decât ca un buștean și a visat, că-i acasă, lângă copilașii ei dragi și că a venit și Ion din cătănie. Se făcea, că războiul se isprăvise, că toată lumea venise acasă și că era zi de sărbătoare și clopotele tremurau deasupra Măgurii și che-mau pe credincioși la biserică....

— Ce-ai avut Ileano, azi noapte, că ai vorbit toată noaptea în vis?! zise dimineața către ea unul dintre tovarășii ei de pușcărie preventivă, văzând-o că-și deschide ochii și că se întinde de-i pârâle oasele și-și pune mâinile sub cap....

Glasul acesta dulce, o trezi de-a binele. Se uită la cel ce-i vorbise și-l zimbî:

— „M'am visat acasă, bade Toadere” — zise ea către moșneagul, care era și el aici de vre-o trei luni pentrucă în beție o vorbit nu știu ce rău de războiu și-a zis, că are să se termine cum nu cred stăpânii. Cineva l'a pârît din răzbunare și a doua zi, într'o Luni, s'a pomenit cu jandarmii pe cap. Nici una nici două, la-l la bătaie și hal cu el la tribunal la Deva....

Bătrânul o învălui cu o privire plină de dragoste și continuă :

— Bine, fata mea, bine, că măcar în vis ești fericită. Lasă, talcă, că are să fie și bine, nu tot rău. Nădejdea în cel de sus, nu trebuie să ne-o perdem niciodată !“

— „Nu, bădie, nu. Eu cred, cred și mă simt acum fericită, că știu de bună seamă, că mă mântuie credința...“

O rază de soare rătăcită printr'un colțișor de geam murdar, se strecoară în închisoarea rece și umedă, ea se prelinse apoi pe perete și se resfrânse pe fața femeii. Moș Toader se uită cu drag la obrazii femeii și apropiinduse de ea, o mângăie.

— Bine zici, fata mea, că tare-i credința și puterea ei. Și să știi dela mine, că adevărul străbate peste orice pledeci și iese la iveală. Ulte, el e ca raza aceea de soare, care a nimerit geamul acela murdar și a străbătut aici în fundul pușcării, ca să lumineze întunerecul din sufletele noastre.

Moșul își făcu o cruce largă și se închină cu evlavie, iar Ileana se uită la el, ca la un sfânt și-și făcu și ea cruce după el. În clipa asta afară pe culoar se auziră pași grei și polul răsună înflorător în tăcerea dimineții de pușcărie. Cheia scârție apoi în broasca de la ușă și figura gardianului apăru usurză și somnoroasă.

— „Sus, tâlharilor, și la lucru. Doar nu vreți să mâncați de pomană, să vă țină stăpânirea fără să lucrați“ — strigă el și izbi cu vâna de bou în ușă de fier. Pușcăriași tresăriră, se sculară repede de pe așternuturi și cum nu aveau să se mai îmbrace că dormiau toți îmbrăcați dădură buzna spre ușă.

Moșul Toader se târi încet pe urma celorlalți, tremurând în întreg trupul și făcându-și la cruce.

— „Hai, moșule, lasă mătăniile, că nu-l vreme

de ele. O să le faci pe patul morții, dacă vei muri cumva în spânzurătoare” — strigă furios gardianul și-l apucă de spate, gata să-l împingă. Bătrânul își isprăvi rugăciunea, mai făcu o cruce și zice încet:

— „Voia lui Dumnezeu, fătu' meu; toate dela el vin și noi trebuie să le primim cum vin“.

* * *

Sala de ședință a tribunalului e goală. Niclo suflare streină, numai trei judecători în jurul mesei celei verzi unul mai bătrân, cărunt un pic pela urechi, la mijlocul mesei și doi mai tineri la dreapta și la stânga lui. Mai la o parte Mayer Liçót, notarul din Măgura, roș la față, cu ochii nedormiți, ras proaspăt, pudrat și cu cărarea la ceafă. El stă liniștit pe-un scaun și din când în când zimbește cu mulțumire și fericit către cei trei judecători... Grefierul stă în fața judecătorilor, la altă masă mai mică și plină cu dosare. La ușă sta drept gardianul, cu mustățile pline de pomadă și răsucite, până la urechi. Tunica de husar, vânăta încărcată cu șinoare negre și pline de nasturi albi strălucitori, stă pe el țapănă, ca de lemn. În clipa aceea intră avocatul Ilenii și după ce face câteva complimente adânci spre cei trei judecători și zimbește notarului, se duse spre grefier și caută dosarul Ilenii Pescaru. Frunzărește nițel prin el și-l lasă pe masă, aruncând o privire de desuădejde notarului, care par'că-ar spune: „Ce să fac? Nu pot s'o scap, n'are dreptate și pace bună!“

Toate acestea se petrec în câteva clipe. Clopoțelul președintelui răsună ascuțit și el dă ordin să se introducă inculpata. Gardianul deschide ușa și țipă cât îl rabdă plumânul, pe culoar: Peszkár Ilona.

Femeea intră palidă, abia ținându-se pe picioare. La dreapta ei un păzitor înarmat cu o carabină, stă strajă și pândeste fiecare mișcare a femeii. Gardianul

îl face semn să înainteze până în mijlocul sălii, în fața judecătorilor. Aici se oprește și se uită în vag. Sângele s'a coborât de tot din fața ei și pe sub pelița albă se văd vânuțele mici, vinete. Par'că ar fi acum sculată dintr'o boală grea, — debilitatea se vede pe toată înfățișarea ei. Judecătorii se uită o clipă mirați la gingășia aceasta întrupată, care nu seamănă de loc cu țărancele noastre măritate, arămii la față și mai noduroase. Nu le vine a crede, pe semne, ca ființa aceasta să fi fost capabilă de faptele, ce i-se impută...

Clipa aceasta de liniște însă trece repede. La un semn al judecătorului cărunt, grefierul deschide dosarul greu și cetește. Vorbele cad, se rotogolesc unele după altele, ca o avalanșă, de multe ori difuze, mâncate, neînțelese. Ileana Pescaru nu'nțelege niciuna, zadarnic își încordă toată mintea. Ce-ar și putea înțelege dintr'o limbă streină, greoale și vorbită alandala? După vre-un sfert de oră, grefierul termină. Președintele tribunalului o'ntrebă într'o limbă stricată românească:

— De ce vrut omorât pe domnul notat?

Ileana tresare și un fior o trece prin tot trupul. Câțiva picuri de sânge i se urcă în față și vrea să vorbească. Cuvântul însă, pe care vrea să-l spună, se oprește în gâtul ei și nu-l poate rosti. Pleacă capul și abia poate 'ngâna:

— Măria voastră, eu n'am vrut să omor pe nimeni!

Mayer Lipót rânjește atunci și o tusă seacă lasă din pleptul lui. Ileana se uită fără voie spre el și-l vede; îl vede rânjetul gurii și flacăra răutăcioasă din ochi. Va să zică e și el aici de față; ea la asta nici nu s'a gândit. Sângele ei se urcă în obraji palizi, ochii se'ntunecă și ridică capul dâr. Acum îi vine să vorbească, da, acum simte, că poate vorbi. Și ea vorbește fără teamă, ușor încet, dar plină de hotărâre. Vorbește cu șir și spune tot, cum a vândut scroafa cu

purcel ca să poată plăti birul, cum și-a 'nchis copilașii în casă, și-a legat banii în colțul năfrâmiei, cum a plecat și-a 'ntâlnit pe cei doi oameni ieșind din cancelarie și 'nsfârșit cum a intrat după ce a bătut în ușe, ca să plătlască...

— Și domnul notar, măria voastră, atunci mi-a zimbit și a venit spre mine. Și eu crezând, că vrea să-i dau banii, am început să-i desleg din năframă, el însă mi-a luat șuba de pe umeri și-a început să-mi spună alte vorbe și m'a luat în brațe și... și... și...

Femeea nu mai poate spune nimic. Plânsul se'ngrămădește în gâttele ei și o înneacă. Judecătorii se uită mirați la ea și apoi schimbă câteva priviri. Avocatul cască gura și nu-i vine să creadă, iar notarul se mișcă neliniștit pe scaun și continuă să zimbească răutăcios și cu dispreț... Câteva minute în sala de ședință nu se aude decât plânsul femeii și vorbele ei întrerupte și fără șir...

Președintele sună din clopoțel și întreabă:

— Și apoi ce s'a mai întâmplat, nevastă?"

Un nod i se pune lenei în gât și simte, că nu mai poate vorbi. Lacrămile curg șirol pe obrazii ei și ea abia și le șterge cu mâneca cămeșii:

— Nimica altă; măria voastră, eu l'am împins și am luat-o la fugă spre casă. A doua zi am auzit, că a ars cancelaria și că dl notar e tot ars.. Pe semne l'oi fi împins pe sobă...

Hm... hm..." și plânsul o podidește din nou...

Președintele face semn gardinarului și acesta conduse pe femei spre fundul sălii și o așează pe un scaun. Ochii judecătorilor parcă se măresc și o lumină vie trece peste fața lor...

— "Domnule Mayer Lipót, dta ce ai de zis față de declarațiile femeii", întreabă apoi judecătorul, întorcându-se de jumătate spre notar. Acesta se scoală respectuos de pe scaun, continuă să zimbească neîn-

trerupt și răutăcios. Ochii lui se pleacă nișel și răspunde :

— „Domnule președinte, eu mențin întru toate declarațiile mele făcute'n cari“.... și tace apoi, tușând sec pentru a doua oră....

Situația e o clipă penibilă.... Judecătorii-și contractează deodată mușchii feții și ochii lor se'nchid nișel. Gardianul se uită pe furiș la notar, iar avocatul Ilie îl ridică umărul și în numele inculpatei, găsește câteva motive de apărare și cere achitarea ei....

Ileana e chemată din nou de președinte și i se cere să joare pe cele spuse. Și ea joară cu toată liniștea sufletească și ochii ei rotesc fericiți spre cer, când rostește formula de jurământ și-și face cruce :

— Așa să-mi ajute Dumnezeu!“....

Judecătorii se retrag și după o consfătuire de abia cinci minute, aparând iar, se rostește sentința: Pezskár Ilona nedovedită de tentativă de omor, e vinovată de-a fi ultragiată autoritatea publică și de-a fi cauza involuntară a focului, care a consumat cancelaria notarială din Măgura. Un an închisoare, socotindu-i-se în această pedeapsă și cele șase luni și două săptămâni petrecute în arestul preventiv al tribunalului.....

Și povestea dureroasă a nevastei lui Pescariu se'nchise. Recurs nu fu cerut din nicio parte și femeia cinstită și cu credință în cel de sus, după ce plânse și se zdrobi câteva zile și câteva nopți, zise într'o dimineață :

— La primăvară, pe când ies mugurii, sunt la mine acasă, cu ajutorul lui Dumnezeu“.

AJUN DE CRĂCIUN

Al doilea lințollu de zăpadă imaculată acoprise negreața dealurilor din fața Măgurii și apa Murășului prinsese o coajă subțire de ghiață până aproape de m'jlocul lui. Matca strânsă, ca într'un corset, de cele două borduri de ghiață, curgea pripită, curată și senină, cum rar se putea vedea în zilele de primăvară, vară în toamnă chiar. Din când în când oglinda ei strălucea în bătaia slabă și fără putere a soarelui, ce sta să se prăvăliască dintr'o clipă într'alta, după dealul Tisei și câte-un sloi, desprins de undeva, rătația alandala, cufundat în apă mai mult de jumătate...

Iarnă visătoare, iarnă dulce și liniștită peste Măgura în preajma Crăciunului, de vre-o două săptămâni încoace. Oamenii se'ncuibară prin casele lor și nu le mai părăseau decât foarte rar, când îi chema vre-o nevoie urgentă de tot. Ei deretecau prin casă una și alta, ciopliau, făceau coșuri, se mai repeziau până afară și tăiau câte-o grămăjoară de lemne, trăgeau din claia de fân un braț și-l vârău prin oblocul grajdului la vite. Ochii stăpânului se perinda peste toate și peste tot și Măgurenii erau cunoscuți în tot jurul, ca buni și harnici gospodari, cari țin și griesc avutul lor. Și așa, punând o mână ici și una dincolo, de scuregea clipă după clipă, trecea oră după oră și oamenii aproape, că nici nu băgau de seamă cum trece soarele de nămlază și cum se'nchină după dealuri, lăsând în urmă o dără slabă de sânge...

Iarna, seara începe de cu vreme la sate. Viața se stinge cu desăvârșire pela 6 ceasuri și numai lăm-

pile de petrol respiră câte-o rază gălbuie prin geamurile mici, negrite de fum.

Ceasurile de seară sunt monotone și numai răbdarea fără păreche de îndelungată a românului poate face să vibreze nișcă căldură, mulțumire și veselle în serile acestea fără sfârșit...

Copiii de școală stau pe lângă vatră cu abecedarele lor surli și caută să deslege adâncă taină a literelor; fetele plecate pe cusături și arnicii aleargă fără nctetare pe șir, simetric, înflorind și dând viață pânzilor de in, pe care o țese mâna meșteră a nevestii harnice. Mai la o parte, moșul, cel mai bătrân și cel mai cinstit în toată casa, trage mulcom din lulea și privește satisfăcut la lumea din jurul lui. Pe paturi, dorm cei mititei și buclele lor se resfață în lumina jărtecului din vatră, iar pe fețe le trece un zimbet șăgalnic, umbră a unui vis, care-i încearcă în somnul dulce... Din căsuțele scunde și liniștite, din cele mai multe, din toate aproape în larna asta, lipsia însă ca și'n cealaltă, câte-un braț, ori chiar două, din cele mai volnice, din cele mai harnice. Ele erau prin locuri necunoscute, prin locuri streine și neumblate, în luptă cu dușmanul, cu sărăcia, cu foamea, cu boala, cu moartea. Numele lor fluturau adesea, fluturau mereu, pe buzele celor strânși la căldura vieții și mărgelile mici de lacrimi sciplau în ochisorii nevestii de câteori copilașii rupeau înfricoșata taină a tăcerii cu vorbele acestea zguduitoare :

— Mamă, oare când vine tata? "...

Când? Când? Când? Vorba aceasta, marea enigmă, înfiora sufletele adesea și dacă în ele n'ar fi fost credință, dacă în ele n'ar fi trăit un Dumnezeu, bun blând și milostiv, — ele ar fi încetat să nădăjdulască, să creadă și să suporte greul zilelor, de multă vreme. El însă sălășluia acolo în adâncul inimii, în cea mai ascunsă cută a lui și purtarea sa nemăr-

ginită revărsa milă și da tărie în clipa cea mai des-nădăjduită...

Monotonia zilelor de iarnă se schimbă în Măgura an de an, o zi două înainte de Crăciun. Și asta dă oarecare farmec vieții dela țară iarna, și asta mă face și pe mine acum, la bătrânețe, când copiii mei încep să sillabiciască deja, — ca să-mi pară rău după Măgura, după colinele ei, după Crăciunul de-acolo.

Cu două zile înainte de Crăciun, ferb toate casele de pregătiri, de lucru. Aluatul se dospește la căldură și *pizăreii* se coc în cuptor, răspândind un miros sănătos și dulce, de grâu curat, ca după cel dintâi seceriș. Copii își pregătesc traistele, săbiile de lemn, coifurile cu zale de hârtie colorată și 'n zilele acestea semințele zac părăsite, în colțul șurii, că mânâ copiii lor nu le mai atinge.

„Pizărel, pizărei“, copiii sar într'un picior rostind cuvintele acestea și abia așteaptă ziua de mâine, ajunul Crăciunului, ca să meargă la biserică, să asculte un pic de slujbă și apoi să se 'nșire unul lângă altul, zeci și sute, toți câți sunt în sat, și să deschidă gura traistel înflorite de acul surorii mai mari. Gospodarii cu saci mari, plini de cozonaci, de nuci și de mere, trec pe dinaintea șirului de copii și 'n traista fiecăruia aruncă câte ceva, fie un cozonac, fie o nucă, ori fie un măr, după cum se nimereste și după norocul fiecărui:

— Na și fle, na și fle!....

* * *

Copilașii lui Ion Pescaru, Ionică și Sofica, au venit cu traistele pline de pizărel dela biserică. Le-au gollt traistele acum pe cele două lăzi mari, în care bunica lor ține halnele casei întregi și el aranjează pizăreii, de-oparte nucile, de-oparte merele, de altă parte colăceii. Sofica e mai mare, firește, și fiind la școală

anul trecut, ştie să numere şi ea numără toţi pizăreii: 15 mere, 40 de nuci şi 60 de cozonaci. Bate din palme fericită de atâta bogăţie şi înşfacă un măr, împlântând adânc dinţii în carnea lui rece şi apătoasă. Ionică a făcut şi el trei grămăjoare din pizăreii lui, şi se uită la ele cu toată dragostea, dar cum el nu ştie numărul, că pe el în anul acesta n'a avut cine să-i dea la şcoală, — faţa lui se întristează şi strălucirea ochilor lui piere...

— Sofică, numără şi pizăreii mei să ştiu şi eu câţi am! zice el apoi către soră-sa, apropiindu-se de ea cu sfilă...

Fetiţa încetează să mai sară într'un picior şi-şi aruncă vorbele peste umăr, muşcând mereu din măr şi din cozonac:

— Ți-l număr Ionică, da dacă-i avea tu mai multe mere, decât mine, să'mi dai mie un măr!

Şi târgul făcut odată, numărătoarea începe şi la pizăreii lui Ionică. Rezultatul însă nu-i așa de satisfăcător: el n'are decât 13 mere, 38 de nuci şi 64 de cozonaci. Faţa lui se crispează de durere, ochii îi înoată în lacrimi şi când soră-sa îl mângăie, izbucneşte deodată'n plâns şi plânge şi plânge, cu hohot şi cu suspine.

— Taci, mă prostule, nu plânge, zice fata şi vrea să-i ia mâinile dela ochi. Copilul însă nu se lasă şi lacrimile curg şirol pe obrăjlorii lui.

— Hă, hă..., că tu ai mai multe mere, ca mine, hă, hă, hă, hă...

Fetiţa se 'nduloşează şi dupăce-şi vede frăţlorul înecat în plâns şi că nu mai încetează odată, se reşteşte la el:

— Noa taci, că lacă-ţi dau un măr şi o nucă, numai nu mai plânge şi dă'mi şi tu mie doi pizăreii".

Târgul se face încet, anevoie, ca după plâns, când omul nu-şi poate recăpăta liniştea necesară la poruncă.

Încetul cu încetul însă fața lui Ionică se'nseninează iară și ochii lui încep să rîdă de bucurie când sora îi întinde mărul și nuca. Ii dă și el pizăreli cei doi și sărind mereu înfr'un picior și mestecând mereu bunătatea din gură, abia îngână:

— „Pizărei, pizărei“.

* * *

Ușa bordelului bunicii se deschide și o undă de frig străbate înlăuntru. Bătrâna, soacra lui Ion Pescaru, intră învălită în șubă ei albă, cu șnururi negre pe la mână și pune pe masă un coșuleț mic. După câteva clipe intră în urma ei și bătrânul, gârbov și cu părul cărunț lăsat pe spate.

Copilul se strîng pe lângă bătrână, se freacă de fusta ei și se înalță mereu în vârful picioarelor, să vadă ce-i în coș. Coșul însă e acoperit și truda lor e zădarnică... Cu cât văd mai mult, că nu-și pot satisface curiozitatea, cu atât se vîră mai adânc în cutele rochiei bătrânii, ca un cățeluș care se gudură la picioarele stăpânului. Însfârșit Ionică, se hotărăște și rupe tăcerea:

— Babă, ce-ai tu în coș?“

— Ce să am măi lingușitorule, iacă ce-am putut și eu găsi cu chlu cu vai la jidan: niște cuișoare, niște bucățele de zahăr, un strop de petrol și un pumn de făină albă“.

— Babă, ce faci tu cu zihărul?“

— Ce să fac, puilule? Iacă presărăm un pic pe găluște și punem un pic în vinars să'ndulțim rachiul lui moșu-tău“.

Copilul se mișcă și să vîră de tot în poalele bătrânii, ochii lui strălucesc de lăcomie, în timp ce din grumaz face o mișcare, ca și cum ar înghite în sec. Baba înțelege nerăbdarea lui și zice:

— Îți mai dau apoi o bucățică ție și una la Sofica, dar să știți că s'a gătat“...

Copilașii bat din palme fericiți, se prind de mână și sar prin casă. Moșul, așezat pe laviță, își umple luleaua cu tutun proaspăt cumpărat dela boltă odată cu celelalte târguțeli ale babil și după ce așează un jar în pipă, sloboade un fum gros și se adresează copilașilor:

— „Apoi, pui moșului, cu colinda cum stăm? Acuș vine seara și odată ce răsar stelele vin colindătorii și copil cu steaua. Voi însă trebuie să colindați cei dintâi în bordeiul moșului“.

— Da moșule, — zice fata, ca una care ține hangul la cântat — colinda am învățat-o și o colindăm, — dar tu ce ne dai?

— Apoi, cu plată vreți? Fără plată nu?

— „Nu“, răspunde fata scurt.

— „Ei, atunci dară o să vă dea baba ceva“.

* * *

Seara coboară repede și întunerecul învăluie satul într'o manta neagră și tainică. Incurând însă răsar stelele tremurând în înălțime și luna așterne pe ulițele satului un covor scilpitor de raze moarte. Cete de copiii pornesc pe ulicioare și, undeva departe, se aud colindătorii. Căinii, neobișnuți cu zgomotul acesta în serile de iarnă, latră răgușit la lună... Mișcare, răs, veselle... singura veselie, ce se mai strecoară în căsuțele acestea de doi ani încoaci. Dar nici aceasta nu-i desăvârșită. După întâiele izbucniri, după întâiele palpitări inconștiente, — după plecarea copiilor cu steaua se strecoară în suflete umbra tainică și scumpă a celor duși departe. Și julea nemărturisită sapă mereu, sapă într'una seninătatea inimii și robustul feței, punând în locul lor întunerec și paliditate...

Socrii lui Pescaru, după primele izbucniri de veselie ale copilașilor, după ce au trecut colindătorii și vre-o două rânduri de copil cu steaua, după ce Sofica și Ionică s'au culcat cu zimbet de mulțumire pe buze,

au rămas gânditori lângă vatră. Fata cea mai mică a lor, nemăritată încă, sta pe lavița de după masă și zoria cu acul să termine florile pe mânecile unei cămăși: noul, pe care trebuia s'o îmbrace mâine...

Tăcerea e stăpâna desăvârșită bordeiului, numai din când în când e sdrucinată de câte-o tusă plină a bătrânului, care trage mereu din lulea, punând în pipă jăratec. Pe păreți tremură umbra lămpii atârnată'n grindă și un stol de raze roșii, resfirate din vreascurile, pe care le așează cu grije baba pe foc. Un miros de varză acră umple odaia, fluturând pe deasupra lucrurilor și a oamenilor și oala fierbe domol la căldura căminului... Moșul și cu baba, se gândesc la același lucru și unul și altul: la fata lor închisă de peste opt luni acum și la tatăl copiilor acestora, de care nu se mai știe nimic de astă vară. Sufletul lor se strânge de durere, dar baba mângăia durerea ei, cu vorbe domoale și profetoare:

— Nu se poate să fie mort Ion. Eu l-am visat de-alăteia ori bătând la ușe și intrând în bordei.

Și-apoi știi de scrisoarea lui Bădița Nicolae, care scria, că Ion a fost rănit și că l'au dus în spital...

— Bine, în spital să fie, — zice moșul aspru, — dar de ce n'a mai trimis nici-o carte de-atâta vreme“.

— „Ei, bre, bre, omule! Dar cine știe, poate o fi trimis și n'am căpătat-o noi. Eu simt însă bine, că trăește și că vine cât de'n grabă...”

În clipa asta un pocnet răsună pe vatră și scântele și spuza se'nalță până la gura oalei de varză. Baba se uită spre vreascuri, care ard și zimbește:

— Vezi, bătrânule, că am dreptate. Uite cum plesnesc cărbunii. Să știi, că are să vină Ion azi-mâine. Ah, dar nu ți-am spus, când am dus azi pizăreii la biserică, colea pe coastă, în grădina lui Tudor Pătru, doi iepuri trecură pe dinaintea mea, ca fulgerul... Să știi, că are să vină Ion...”

Fata ridică capul de pe cusătură și oprește o clipă acul în mersul lui și grăiește și ea :

— Să dea Dumnezeu, mamă. Că ar fi păcat de copiii aceștia să rămână orfanii de tată..

Moșul pune un jăratec nou în pipă, trage un fum aspru și sculpă deoparte. Murmură ceva printre buze și dă din cap, ca și când ar vrea să zică : „Ce-mi vorbiți voi prostii, bălatul ăla-i mort și pace !..“

Burcuș afară, pe prispă, începe în clipa asta să latre, cât îl ține gura. Și urlă și urlă..

— „Vezi, bătrânule, că trebuie să fie cineva, zice baba cu glasul îngrijorat și se'ntoarce pe jumătate spre ușă. Cânele latră mereu și se repede spre poartă.. Moșul însă nu crede. El dă din cap și de data asta vorbește :

— „Cine să fie, tu femeie? Fii pe pace; nu-i nime !“ Cânele latră însă într'una și tot mai tare. De-fără par'că străbate un strigăt și baba sare de pe scaun și cu gura la moșu :

— Du-te, bre omule, nu auzi că-i cineva la poartă !..

Moșul se scoală încet și scutură pipa de cenușă, apoi pune căciula pe cap și iasă. Glasul lui s'aude de-afară :

— Cine-i, mă, la poartă?.. Pașii lui se depărtează și o clipă nu se mai aude nimic, apoi un schimb de vorbe nedeslușite și larăși nimic..

Ușa bordelului se deschise și'n prag răsare fi-gura înaltă și slabă a lui Ion Pescaru.. Baba scoate un țipăt, fata lasă cusătura și ieșind de după masă se repede spre ușă... În somn copilașii zimbesc dulce și fața lor are un aer de fericire....

OCHII

— Ei, acuma și eu zic, ca voi, fraților: prea-și face de cap și pace bună.”

Măciucașul din Măgura rostește cuvintele acestea cu un fel de scârbă și desiluzie. Iși îndeasă apoi căciula mai pe ochi și se trânteste pe laviță, după ce face cu ochiul către ovrei și i strigă peste umăr: „O jumătate, jupâne, să-mi stâmpăr necazul!”

Ovreiul râde 'u barbă șiret și adaugă pe nas, sfredelind cu focul ochilor lui neastâmpărați pe Brândă Tămaș, măciucașul din Măgura:

— Ce necaz mare, bade Tămaș?...

Măciucașul nu răspunde, se mulțumește doar să-l arunce o privire disprețuitoare și se 'ntoarce spre ceilalți oameni dela masă.

În crâșmă e un miros greu de tutun, de rachiu, de petrol și fumul plutește gros, mai să-l tai cu bri-ceagul. Ușa se deschide întruna și mereu intră câte-un creștin, îmbrăcat în șubă albă, dată la dubă la Poieni, cu căciulă neagră de oale în cap și cu opinci cu gurguiul nalt și 'ntortochiat. Toate lavițele se umplu de oameni, toate colțurile birului și pe toate mesele se resfață sticlele de doi și de trei deci, de o jumătate și câte un litru. Oamenii umplu păhărelele cât un culu, închină dorindu-și noroc și fericire și dau pe gât rachiul tare, strâmbându-se și ștergându-și gura cu măneca. Din când în când câte-un moș sculpă spre părete, scoțând din gât o tusă seacă. Zgomotul pare că-l un zumzet de bondari, pe un câmp nearat și plin de mărăcini...

Ovreiul aduce jumătatea măciucaşului, i-o pune dinaintea lui cu un păhărel lângă ea. Brândă Tămaş strigă rostit la ovreu:

— „Mai dă două păhărele, jupâne, să beau cu creştinii ăştia“ şi se 'ntoarce apoi cu spatele spre ovreu. În clipa asta el vede în celalalt colţ al mesei figura smeadă a lui Ion Pescaru şi scoate un şipăt, lovind din palme:

— Doamne, Dumnezeule, tu acasă, frate Ioane?

În aceeaşi clipă zimbeşte şiret şi mulţumit din ochi şi 'ntinzându-şi mâna spre Pescaru, — murmură printre buze:

— Când o auzi dl Mayer una ca asta, ştiu că o să-l tihnească sărbătorile. Da, da, o să-l tihnească...”

Începe apoi deodată să vorbească tare şi sătenii se 'ntorc cu toţii spre el, ca să-l poată asculta mai bine:

— Şi așa, acuma și eu zic, că prea-și face de cap dl Mayer. Auzi tu, el crede că noi nu suntem oameni, că noi nu suntem creștini, ci vite, niște dobitoace, pe cari să le lovești, fără milă și fără frică...

— Ba niște vaci, pe care să le mulgi întruna, — răspunde dintr'un colţ glasul înecat al unui creştin necăjit, în vremece altul dintr'alt capăt de masă pierde în murmurul odăii:

— Eu de mult zic, că prea 'ntinde așa și tare mi-e teamă, că are să se rupă odată.“

Măciucaşul toarnă 'n păhărele și dă pe gât cu grabă țulca, apoi continuă:

— Chiar așa zic și eu. Nu se poate să nu-l bată Dumnezeu, de cumva nu l'or bate oamenii mai înainte, că prea-și face de cap...”

Ochii lui Ion Pescaru privesc încordați, și 'n mijlocul întunerecului lor arde ca un jăratec viu o flacără de supremă concentrare. Venit de două zile 'n sat, în ziua 'ntâi de Crăciun a stat toată ziua în casă, cu

socrii și cu copilașii și nu s'a dus nicăiri. Cu toate acestea vestea sosirii lui străbătu, ca fulgerul tot satul și spre seară toți știau, că Ion Pescaru, bărbatul Ileanii, a venit din războiu, ciung, fără mâna dreaptă și slab, ca moartea. Și în același vreme, șoaptele începură într'un bordeiu și 'ntr'altul: „Bietul om, cum își găsește casa, cum își găsește nevasta! De mila și de râsul tuturor, înculată, ca hoții, ca răufăcătorii. Nu se poate să le sufere el astea, fără să se răzbune. Cum e aspru la mânie, să ferească Dumnezeu...”

Asta se petrecu în câteva ceasuri după lăfirea vestii, că el a sosit. Oamenii din Măgura știau acum adevărul cu focul dela cancelarie. Un aprod dela tribunal îl spusese lui Măclucaș, fiind el dus odată la Deva, și măclucașul a umplut tot satul. În închipuirea lui a zugrăvit lucrurile, le-a împodobit cu flori și n'a încetat să 'ncarce conștiința notarului cu cele mai grele păcate. Tot satul știa și chiar satele dimprejur aflaseră, că Ileana robește pe nedrept, că notarul din Măgura e un om de nimică, un păgân gata să jure și strămb.

Sosirea lui Ion Pescaru răscoli din nou în toată Măgura povestea aceasta, în ziua întâi de Crăciun. A doua zi apoi, când Ion Pescaru se duse cu copilașii la biserică și lumea îl văzu închinându-se la icoane, făcând mătăni și sărutând patrafirul sfânt, — toți se uitau la el și multe babe și ștergeau lacrimile din colțul ochilor. După slujba dumnezeiască la ieșirea din biserică, se făcu un rotogol mare în jurul lui, și el trebui să povestească de războiu, de rana care a avut-o, de cum l-au tăiat doctorii brațul drept, de cum s'a dus înapoi la regiment, unde a stat trei luni până i-au dat drumul de tot, căci nu-l mai puteau lua folosul.

Vorba vorbă aduce și din povești în povești alții îl spuseră de Ileana lui, de notar și toți arătau o scârbă față de fapta lui Mayer Lipot, care a vârat pe

nedrept pe Ileana în închisoare... Pela prânz apoi casa socrilor lui Ion Pescaru se umplu de lume. Abia se ridicară dela masă și începură să intre măicuțe cu ochi plânși, neveste ofilite cu copilași duși de mână, să'ntrebe pe Pescaru de-al lor, dacă nu știe ceva de ei... Pescaru le povesti la toți de iarna grozavă de-acu-i anul, petrecută la poalele Carpaților, de lupta din primăvară...

Până atunci nu se prăpădise nici unul dela ei din sat dintre aceia, cari plecară cu el.

Ce s'o întâmplat însă de-atunci, firește el nu putea să știe, că el a fost rănit în cea dintâi zi de luptă...

* * *

În crâșmă strigătele se'nmulțiau tot mai mult. Măciucașul era ascultat cu încordare, ca persoană oficială mult puțin, care are intrare în cancelarie la orice oră. Și nimeni nu s'ar fi îndoit de vorbele lui odată cu capul. Toți știau că el spune numai adevărul...

Și vorbele lui picurau grele, răscoleau toate sufletele, încordau mușchii și sămânau pe neștiute revolta. După întreruperile dela început, încetul cu încetul curiozitatea se'nstăpâni în așa măsură pe oameni, că nimeni nu mai zise nici mâc. Toți ascultau și măciucașul vorbea mereu, vorbea fără întrerupere și fără să mai bea. Cuvintele lui pentru întâia oară desveleau răni dureroase și gânduri de adâncă nemulțumire...

„Recvirările sunt grele, poruncile de sus vin tot mai dese, și totuș ele s'ar putea face cu mai puțină supărare, dacă dl notar ar avea mai multă inimă... Eu știu, vezi bine, că atunci când i se cer zece capete de vite, el poate da și numai opt... Da uu; el ține să dea cincisprezece și în loc de o sută de măsură de grâu, el ține să dea două sute, ca să se pună bine în ochii dlui fisolgăbirău. Și știți de ce

le face toate acestea : ca să pară om de ispravă, om harnic, de care e lipsă aici acasă și să nu-l ducă la războiu. Vedeți voi, a dus pe o mulțime de notarăși chiar mai bătrâni decât el, și pe el l'au lăsat în pace. Apoi cred și eu, pentru că răscumpărăm noi cu sufleși cu sărăcia noastră cătănia lui.

Și-apoi, dacă voi ați ști. Uite noi n'avem un picur de petrol, noi n'avem un picur de sare, noi n'avem o lecuță de zahăr și la el e plină cămara. Din ce vine pentru satele din notariatul Măgurii, el își face parte bună. Vorba ceea, cine 'mparte, parte-și face. Și-apoi pe deasupra știți și povestea ala cu împrumutul de războiu? Asta nu era niciodată s'o facă și cum o făcu! Chemă la el pe toți primarii din cele șapte sate și'l îmbată de cap, că birurile plătite nu ajung la'mpărăție să poarte războiul, că la-mpăratu-i trebuie banii și că să-i dea oamenii împrumut, că prin lăzile lor sunt destui bani, de pe vite, de pe rachiul, de pe bucate. Și dacă văzu, că primarii nu prea vreau să-i fâgăduiască așa ceva, a 'nceput să strige și să spună, că de n'or da de bună voie, o să vină jandarmii și o să lea cu sila. Și-atunci o fi mai rău... Așa a făcut pe primarii să creadă și ei una ca asta și voi știați cum ne-am sfârmat tot satul de am dat împrumut 32.000 de coroane. Acum se spune, că din nou o să ni se mai ceară, că banii trebuie la războiu, ca și oamenii.

Iată de ce zic și eu, că acum prea începe să se întindă așa și tare mie teamă, că are să se rupă. Atunci dacă s'o rupe, eu nu știu cum are s'o dreagă domnul Mayer, cum are s'o înoade, ca să mai țină..."

Măciucașul roșu la față și cu ochii ieșiți din orbite turnă repede în pahar și sorbi cu nesaț rachiul. Își șterse apoi gura și scoase ciubucul de după curea. Ceru dela un vecin o mână de tutun, umplu pipa și-o aprinse. Fumul vinețiu ieși rotogoale din gura lui și turnă apoi iar în pahare. Al treilea pahar însă nu se

umplu. El dădu atunci cu pumnul în masă, de se cutremurară toate sticlele și toate paharele și strigă la cârciumar :

— Jupâne, hei jupâne, mai dă o jumătate !“

Scrâșni apoi din dinți, cum făcea totdeauna când era prea năcăjlit și murmură printre buze :

— Da, eu cred, că tot are să se rupă așa odată și odată!.... Vorbele începură apoi iar să curgă și-roale și oamenii golind mereu păhărelule, căpătau tot mai multă voie bună. Spre sară, printre oameni răsări lici-colea și câte-un chip de femeie mai în vârstă, venită ca să-și cheme acasă bărbatul. Cârciuma acuma era într'adevăr tixlită de lume, de nu mai încăpea un ac printre oameni... Ion Pescaru, începu a se simți rău, nefiind învățat cu băutura și de-aceea într'o clipă când zgomotul fu mai mare și când crezu, că nu-l bagă nimeni în seamă, se sculă depe laviță și se strecură ușor spre ușă... Când trecu pe lângă capătul cellalt al mesei el auzi respicat cuvintele Măclucașului care borborosla mereu: „Cred că tot are să se rupă“....

Ulița era pustie. Un vânt, care sufla dinspre mlază noapte, ridică zăpada de pe garduri și de pe marginea drumului, pe unde nu era bătută de oameni și de care. Pescaru își strânse șuba mai tare pe lângă trup, își îndesă căciula peste urechi și porni spre casă. Zăpada scârția ascuțit sub bocancii lui cu cuie pe talpă, singurul lucru pe care l'a adus din cătănie și el. Prin cap îi alergau gânduri peste gânduri, nedestrușite și fără rost. Tot ce auzise de două zile vorbindu-se îi revenia în minte, alandala și împotriva voinții lui. Nici nu băgă de seamă cum ajunse în dreptul căsuței lui părăsite. Intră în curte și-și făcu cu greu loc prin zăpada din ogradă, neumblată de nimeni toată iarna. Ușa dela grajd era slobodă și vântul o izbea încoaci și'ncolo, iar țâțânele ei scârțiau dureros, scoteau par'că gemete.

Pescaru se grăbi înt'acolo și legă sfoara dela ușa de culul bătut în ușcior. Intră apoi în șură. Pe jos erau fire de pale și de fân. Intr'un colț o roată de car ruptă și plină de noroiu întărit; o furcă de lemn și spânzurată de grindă coasa toată plină de rugină.

Văzând pustiul acesta, ochii lui se umplură de lacrimi și ieși grăbit, apucând spre căsuță. Ușa era însă încuiată și el nu putu intra. Se'ntoarse, cuprinse odată cu privirea toată grădina și toată ograda și turburat peste măsură, porni repede spre poartă...

În uliță apoi n'apucă spre socri, ci o luă înapoi spre cârciumă. Înaintea ei se opri o clipă, gândindu-se să intre, sau nu. Ușa biroului se deschise și el văzu pe măclucaș ieșind legănându-se și bolborosind în barbă: „Da, se rupe... Se r... r... u... pe...”

Pescaru când îl văzu întoarse fața și porni înainte. Abia făcu câțiva pași însă și se opri pe loc. În dreapta lui era cancelaria notarului și el se strecură în curte...

Se duse încet spre un geam și se propti de perete. Ograda era pustie și nu se vedea suflare de om nici în curte și nici în locuința notarului, care era nițel mai departe, izolată de cancelarie.

Vântul șuera aspru și crengile-unul frăgar mare, izblau în geamul cancelariei cu putere. Sticla se'nfloră de atingerea aceasta brutală și Pescaru se'nfloră și el, când o creangă îl atinse peste căciulă și pe obraji lui căzu un mănunchiu de zăpadă. Se lipi mai cu grije de perete și se trase spre geam, plecându-și capul înainte, ca un hoț... În cancelaria refăcută, pâlpa focul și soba era roșie. Lungit pe divan, notarul trăgea dintr'o țigară și slobozia fumul albăstriu în cercuri. Ochil lui fixau tavanul... Se gândia....

Un șuer sălbatec de vânt trecu în clipa asta pe la ferești și crengile se isbriă din nou cu putere, sco-

țând un sunet înflorător. Pescaru însă nu băgă nimic seamă. Fața lui era lipită de sticla rece și ochii lui ardeau. Un fior îi trecea prin trup și simți o căldură înăbușitoare... Iși descheie șuba și se lipi mai mult de fereastră să vadă mai bine înăuntru. În clipa aceea, notarul trezit din visuri de zgomotul înflorător al ferestrii izbite de crengi, coborî ochii din tavan și-i aruncă spre geam. Pe fața lui se crispă o groază adâncă, mâna lui încremeni în aer adusă spre gură și țigara căzu dintre degete.

Ion Pescaru, după ce ochii lui sfredeliră sufletul notarului, o rupse la fugă, ieși din ogradă și porni grăbit spre casă... Iar întunerecul se lăsă peste sat și vântul continuă să sufle cu mânie, furios.

NEASTÂMPĂR

Pela sfârșitul lui Februarie vremea se'nmoale și zăpada începu să picure de pe streșină. În câteva zile vârfurile dealurilor se'negriră și razele soarelui frigeau și topeau înghețul văzând cu ochii. Viața nouă, care abia se trezia, izbucnia și ici și colea. Firicele de iarbă verde se legănau în adierea vântului și răspândiau un miros nou de viață par'că. Pe marginea șanțurilor începură să răsară ghiocci galbui și copili îi culegeau cu nesaț, îi aduceau acasă și îi arătau celorlalți cu mândrie, ca cele dintâi flori răsărite pe hotarul Măgurii. Un fior vag de viață nouă străbătea și oameni și vite și plante, deopotrivă.

Și vremea bună țină într'una. În două săptămâni coastele erau verzi și plugurile ieșiră și, ici și colea, ca să răscolească pământul, care dă vieață. Răsăriră și viorelele pe sub tufișuri și pe lângă garduri, iar mugurii se'nfiriplau și verdele lor discret era dulce, atrăgător, divin....

Ion Pescaru în una din zilele acestea frumoase, trecu pe la casa lui pustie și părăsită și petrecu prin ogradă și prin șură aproape toată ziua. Umblă în sus și'n jos, prindea cu mâna un obiect oarecare, îl privea îndelungat, îl muta în alt loc și punea altul în locul lui... și se gândia. Furtuna trecuse peste sufletul lui și-l împletirise toată iarna, îl înrălise. Acum însă, odată cu cele dintâi semne de viață nouă, sângele lui începu să gâlgâle mai cu tărie și o transformare ușoară se petrecea în inima lui. Soarele răspândia căldura și pentru el, mugurii răsăteau și privirea lui și el nu

trebuia să se'nchidă dinaintea vieții, care venea de pretutindeni vișoroasă, puternică, adâncă... Nu...

Începu să facă planuri de viață nouă. Întâi și'n-tâi se gândi să pună căsuța în rânduială, să-i dea înfățișare curată și să pregătească totul, pe când va ieși dela 'nchisoare Ileana, peste o lună, chiar în săptămâna cea mare a Paștilor, care în anul acesta căzură pe la 20 Aprilie...

Din clipa în care luă această hotărîre, suflétul lui începu să se deschidă zi de zi, asemenea mugurilor, cari acuș scoteau frunze. În ochii lui se aprinse iar flacăra, care în anul din urmă se stînsese așa de dureros...

Ion Pescaru visa... spera... credea... lucra.

Lipsa brațului drept par'că n'o mai simția. Apuca obiectele cu stînga, le proptea de brâu, de subsuoară, de plept se chinuia, se obosia și... răzbia. Cu toate acestea însă totul nu putea să facă numai el.

Nu putea să văruiască casa, nu putea să repare gardul și alte și alte lucruri mai grele, care reclamau amîndouă mînille, puterea întregă a amîndouă brațele.. Când Ion Pescaru simția pe neașteptate o greutate de neînvins, se'ntuneca la față și se'nrăia. Speranța lui însă renăștea din nou gândindu-se la Ileana, care avea să-l fie de ajutor întru toate, îndată ce-o veni acasă. Și da înainte cu puteri îndoite și întreite, când se gândia, că răsul ei are să umple din nou ograda, că în casa lui are să străbată iară lumina, că veselia și mulțumirea o să se resfețe iar în toate colțurile, pe toți pereții și copiii n'o să mai fie părăsiți, n'o să mai fie orfani...

El vedea ziua aceasta scumpă a revederii, el o trăia, aproape neînterupt, și ziua și noaptea, în visurile, care dela o vreme 'ncoaci îl stăpîneau fără întrerupere. Așa se obicinuse cu această nouă viață, care va începe, ca mâne, că dacă cineva i-ar fi spus,

că Ileana nu mai vine, — ar fi fost în stare să facă moarte de om pentru o faptă ca asta...

Cu toate acestea însă Ion Pescaru o ducea greu, că nu avea parale de loc și dela socri nu putea cere, că erau lipsiți și ei destul. De-aceea trebuia să vândă scroafa, singura lui avere mișcătoare, ce mai avea și care sta acuș să fete. Aceasta era purcica aceea, pe care în anul trecut, când s'a dus el la războiu, nevastă-sa n'o vânduse ci o ținuse de sămânță. Acum el se hotărî s'o vândă, ca să poată plăti la un gospodar, să-l are holda de pe deal, care în toamnă rămase nelucrată; să cumpere apoi cele trebuincioase prin casă, să ia pentru paști niște opincuțe pentru copil și o pălărie pentru Ionică, o cârpă pentru Sofica, că erau și ei tot rupți, decând nu s'au mai învit. Se gândea apoi într'una și la Ileana, că trebuie să-i cumpere și el de-o rochie și-o năframă.

Oh, câte găuri nu avea de umplut, când se gândea biae și pe toate trebura să le umple, dacă voia, ca să-i fie casa iară casă. Se gândia însă, că prețurile la porci erau mari și că banii de pe scroafă îl puteau ajunge la toate, cu împărțială bună... Și gândul se'ntrupă repede... Cu două săptămâni înainte de Florii, Ion Pescaru își văzu casa casă, holda sămănată, grădina săpată și copilași iar la vatra lor. Sofica îl era de mare ajutor și nevoia și grija o învățase să facă multă ispravă. Ziua mai venea pe la el cumnata lui nemăritată și puneă o oală de fasole la foc, și băga mălaiul în țest... Serile Ion Pescaru se lăsa mulțumit pe pat și le povestea copiilor de mămica lor, care nu se știe ziua, când are să nimerescă acasă...

Umbra fericirii nemai gustate până atunci se coborâse în căminul acesta cinstit și atât de fără de noroc până acum. El zugrăvia în inimi liniște și o mulțumire adâncă, zilele le presăra cu răs și veselie, iar nopțile cu visuri curate și pline de farmec, — far-

mecul unui cămin plin, cu părinți și cu copiii, cu lucru și cu sănătate.

Aceasta nu poate s'o înțeleagă oricine, aceasta nu poate s'o priceapă cel ușuratic, cel burlaci, cei fără țință în viață. Aceasta-i fericirea concepută numai în mintea și'n inima unui om, care mai presus de orice așează familia, vatra, căminul, care singur poate cuprinde în toată lărgimea lui fericirea, ori nenorocul...

Ion Pescaru și copilașii la această fericire visau, ea trebuia să se coboare în căsuța lor în clipă, în care pe prag va răsări cea mai dulce dintre mame și cea mai scumpe dintre soții: Ileana.

* * *

Cât de lungi se păreau însă aceste două săptămâni din urmă! Ceasurile păreau zile, zilele păreau săptămâni și săptămânile luni. Ion Pescaru robotia ziua 'ntreagă, doar-doar îi trece vremea mai lute. De multe ori încerca cu tărie să alunge din gând umbra celei dusă departe și să se gândiască la altceva, prin mintea lui treceau cu luțea fulgerului fel de fel de planuri, dar în mijlocul tuturor se furișa pe nesimțite chipul Ilenii, dela care nu avea nici-o știre, decând fusese osândită. Atâta știa doar dela socri, că după judecată, a fost dusă la o pușcărie undeva departe, la Gherla. Ce chinuit era sufletul lui, decâte ori se gândia la ea! Și numai nădejdea, că lunga suferință va avea sfârșit, îl ținea pe picioare și îl mai da tărie. De-aceea căuta să trăiască în viitor, să nu se gândească decât la zilele, în care Ileana va fi iar în căsuța lui, alături de el și de copilași. Din visurile acestea însă îl treziau mereu, cu întrebările lor nalve, și pline de tristeți chiar copiii, întrebându-l într'una:

— Tată, mai este mult, până vine mama?"

El îi mângăia, îi sărută și le spunea cu credință și cu dragoste:

— Nu, dragii tatii, de-acuma nu mai este mult, săptămâna asta, apoi în cealaltă vine.“

Ca să-și scurteze din zilele de așteptare, Ion Pescaru își făcea toată ziua de lucru și adesea pleca de-acasă și nu se reîntorcea ziua întreagă. Se ducea pentru un lucru de nimica până în capătul satului, la un vecin, într'o zi se duse până la Zam după o pereche de opinci, în alta până la Dobra, la târg, să cumpere niște icoane în casă și pe drum mergea încet, tândălea, și nu se reîntorcea decât cu noaptea în cap. Nu mai avea astâmpăr să stea în căsuța lui cu copilașii, cari îi aduceau mereu aminte de mama lor. Ar fi vrut, ca vremea să treacă așa cum trece gândul, ca într'o clipă, cât ai bate din palme, Ileana să vie acasă, să o vadă, s'o simtă, s'o audă vorbind...

În drumurile acestea, se întâlnea în vale cu oameni de prin toate satele, sta cu ei de vorbă și se simțea mai bine. Golul din sufletul lui se umplea cu ceva și văzând mereu alte și alte fețe, schimbând alte și alte vorbe, icoana nevastă se ștergea, ca să revină însă mai puternică, mai vie, în clipele de seară, când se reîntorcea spre sat, când se apropia de căsuță și vedea copilașii...

De multe ori intra în ogradă, noaptea târziu, după ce cumnățica lui adormise copilașii și atunci simțea parcă o bucurie, că ei nu mai sunt trezi, că nu-l mai întreabă:

— Tată, oare când vine mama?“

* * *

Într'una din zile, în săptămâna din urmă, a Florilor, ieși din casă foarte turburat după o noapte nedormită și plină de chinuri. Porni spre casa părintelui, așa dintr'odată, fără, ca să știe de ce. Pe drum, încetul cu încetul însă se făcu în gândul lui lumină. Se hotărî să meargă la preot și să-l roage să-l spovedească și

să-l citească ceva din cărțile sfinte. Il veni așa deodată să creadă, că e stăpânit de duhuri rele, care-l poartă din loc în loc, care-l chinule și nu-l lasă în pace, să lucreze. Bietul om nu-și da seama, că neastâmpărul lui e boala nervilor zdruncinați de durerile fizice și morale. Cum însă vroia să-și talmăcească cu orice preț această nouă viață de vecinică neodihnă, de vecinic neastâmpăr, — el crezu, că duhurile rele sunt acele, cari îl prigonesc....

Preotul îl găsi foarte schimbat, când îl văzu intrând pe poartă și apropiindu-se de el cu sfială și cu pălăria în mână. Fața lui galbenă era numai piele, ochii lui ardeau și o umbră nedeslușită se oglindea în ei. Fra cât pe-acți să se mire, dar își trase repede seama și-l întrebă blând și cucernic:

— Ce te-adeuce, fiule pe la mine?“

Ion Pescaru nu scoase câteva clipe niciun cuvânt. În ochii lui străluciră doi stropi de lacrimi, cari se prelinseseră apoi pe față în jos. Buzele lui tremurară și abia scoase câteva cuvinte:

— Părinte, aș vrea să mă spovedesc și să'mi citești ceva, că eu cred, că-s stăpânit de duhurile rele. Nu mai am astâmpăr, umblu toată ziua departe, prin alte sate, fug de casa mea, fug de copilași, căci toate îmi aduc aminte de Ileana și nu pot să mai văd, că ea nu-i în casă, nu-i lângă copii, nu-i lângă mine“....

Părintele îl întrerupse blând:

— Bine fiule, am să-ți citesc și are să-ți treacă. De-acuma însă cred, că și Ileana are să vină acasă, după cât știu eu și după cât mi-aduc aminte, că am auzit.“

— Da, părinte, trebuie să vină pe Duminecă, pe ziua de Florii. Împlinește osânda în săptămâna asta și trebuie să vină... Da are să vină, însă nu știu de ce nu mai pot aștepta, de ce nu mai am astâmpăr... Eu cred, că dacă mi-i ceti, părinte, o molitvă, are să'mi fie mai bine....

Și părintele Olariu îi ceti lui Ion Pescaru cu patrafirul pe cap, molitvă, care alungă duhurile rele din sufletul omului. Cuvintele de mângăiere, cădeau în sufletul lui ca stropii de ploale pe pământul ars de soare. Fiecare vorbă mergea la inimă, întăria credința și liniștia sufletului. Când Ion Pescaru scoase capul de sub patrafir, parcă nu mai era omul cel vechiu. Pe fața lui se întipărise o liniște mare și ochii lui erau blânzi și duioși. Nici urmă nu se mai zăria în ei din ceea ce fuseseră. El mulțumi părintelui și plecându-se să-l sărute mâna, voi să-și strecoare în ea o hârtie. Preotul însă o trase 'napoi repede:

— Nu, Ioane, dela dta nul! Dta ești om necăjit, om care și-a perdut o mână în războlu și care are atâta necazuri pe cap. Lasă, Dumnezeu vede și să-ți dea sănătate și noroc de copii și de nevastă, s'o vezi iar la casa dtale“...

— Da, părinte, de-acum sunt mai liniștit, de-acum aștept și cred că are să vină, să cadă ca din cer, dintr'o zi, în alta“...

El porni încet spre casă și se simțea mai tare, par'că. În drum trecu pe la căsuța socrilor și strigă dela gard, în ogradă, la soacra, care deretica ceva pe prispă:

— Mamă soacră, pe Duminecă vine Ileana. Să faci o gustare bună și să ne-aștepți, că prânzim toți la dta“...

Dupăce plecă, soacra se uită cu milă după el și rosti încet:

— Bietul Ion, tare mi-e teamă să nu pățiască ceva. Și-a băgat în cap, nu știu de unde, că Duminecă în ziua de Florii, Ileana trebuie să vină neapărat și din asta nu-l mai poți scoate... Bine, că în săptămâna asta împlinește osânda, dar știu și eu, poate s'o mai țină câteva zile și poate să nu vină decât de Paști, ori și mai târziu“...

Ochii bătrânii se umplură de lacrimi și gândul ei se duse departe, la fata ei închisă acum de opt luni în pușcărie, cu hoții și cu tâlharii, fără nicio vină, pe bună dreptate... „Nu se poate să nu-l bată Dumnezeu pe dl notar, care a vârât-o în necazul acesta“, zise ea încet și-și șterse ochii, cari se umpluseră de lacrimi...

EXPLOZIA

Dumineca de Florii, anul 1916. Un soare strălucitor se răsfață deasupra Măgurii și razele lui calde mângâie florile de cireș și verdele deschis al pădurilor. În văzduh plutește aroma dulce a primăverii și hotarul, cât îl cuprinzi cu ochii, pare un buchet uriaș de flori albe, strălucitoare. Seninătatea albastră se resfață ca o mare uriașă și cerul e albastru, fără urmă de nori...

În haine de sărbătoare, copiii, femeile și bărbații urcă alene coasta, spre bisericuța din vârful dealului. Clopotele tremură deasupra satului și cheamă sufletele drept-credincioase la închinare. O evlavie adâncă e zugrăvită pe fețele tuturor, cari intră în cuprinsul sfântului lăcaș.

Copiii lui Ion Pescaru, gătiți de sărbătoare, mână'n mână alături de bunica lor, își fac cruce și se roagă. În partea dinainte a bisericei, printre mulțimea albă de oameni, chipul palid al lui Pescaru, pare o figură de ceară. El se'nchină, decâteori preotul apare în ușa sfântului altar, și sărută icoana Maicii Preacurate. Cruce nu-și poate face, că mâna lui dreaptă a rămas pe masa de operație a spitalului din Ungvar. Dumnezeu însă e mare și milostiv și primește rugăciunea lui și fără cruci, că ea e curată și izvoarește din adâncul unui suflet cinstit și neprihănit. În gând el e fericit și vede trenul de seară, care vine dinspre Deva, aducând pe Ileana, a cărei pedeapsă astăzi se împlinește...

Și fericirea închipuită, lasă pe fața lui urme vizibile, scrise. Ea e atât de mare, că nu mai poate

încăpea numai în sufletul mărunț al unui om și se revarsă, ca Murășul câteodată în primăverile cu ploii multe, se revarsă în cuvinte bogate și atinge sufletele tuturor. El nu mai poate ascunde toată fericirea aceasta și o spune la cunoscuți, la neamuri, la copii:

— Azi vine Ileana, cu trenul de seară.

Vorbele poartă în ele o undă nespusă de mulțumire, de bucurie, de fericire, și i se pare, că bucuria asta nu e numai a lui, că ea trebuie să aparțină tuturor, cari îl întâlnesc în drum... Mersul lui e încet, se oprește în uliță, decâteori întâlnește câte-un cunoscut și aceleași vorbe flutură pe buzele lui: „Azi vine Ileana, cu trenul de seară..“

* * *

Când intră în căsuța curată, văruiată toată și cu ferestrele sclipitoare, ochii lui cuprind cu drag toate obiectele din casă. Așează după oglinda de pe perețele din fața intrării sălcile sfinte aduse dela biserică și zimbește cu drag: „Ce bine o să-i cadă Ileanii, când le-o vedea. Ea le punea în fiecare an la oglindă și le ținea tot anul, zicând, că ele aduc noroc. Așa-i întradevăr, ele trebuie să aducă noroc..“

Iși aduse apoi aminte, că el are în cămară, în lada lui cătănească o năframă scumpă de mătase, căpătată dela o evreică nenorocită în Galiția, pe-a cărei copilași i-a mângăiat și cărora le-a dat câteva bucățele de zahăr și o pâine, într'o zi de grea suferință, când mii și mii de oameni nenorociți alergau spre locuri necunoscute cu tot avutul lor încărcat pe căruțe, ca să scape de urgia războiului...

Ochii lui Ion Pescaru se umezesc și el suspină adânc. Suferința asta mare, care e pe lume, toate bolile, toate nenorocirile, ca și a lui sunt numai din cauza războiului. Ca un vifor îngrozitor, el a dărâmat în calea lui totul, a nimicit, a ars, a omorât. Și nenoroc...

rociile nu le-a semănat numai pe unde a trecut, ci peste tot locul, până în cele mai îndepărtate colțuri ale țării, ba ale lumii întregi...

Trecu în cămară după ladă și cu chiu cu vai o aduse în casă, cu mâna stângă. Copilași se micesc lângă ea, și întreabă curioși ce-i în înăuntru. Pescaru zimbește cu drag și le răspunde:

— Ceva pentru mama voastră. Ea vine azi și mi-am adus aminte, că am aici o năframă frumoasă de mătase.

Deschide lada, și pe fundul ei printre hârtii, printre un rând de cămășii și izmene cătănești, dă de năframa de mătase. Scoate apoi rând pe rând toate boarfele din ladă și simte ceva tare în mână, învelit într'o zdreanță. Desface pachetul și spre marea lui mirare vede o bombă de mână. Ochii lui rămân o clipă gânditori, apoi dă din cap, în semn de aducere aminte. Da, acum știe ce-l cu bomba asta. În ora aceea dureroasă, când aflase de nenorocirea nevestii, o furișase, după ce adormiră toți, în ladă, fără să știe precis pentru ce. A doua zi apoi a început lupta și el a uitat de ea... O prinde cu grije și o așează după grindă, spunând copiilor, să nu cumva să se atingă de ea, că poate face explozie și-i omoară... Fetița face înfricată un pas înapoi și-l roagă:

— Tată, du-o din casă, n'o lăsa aici. Du-o în cămară.

El însă îl liniștește, că nu se întâmplă nimic, numai să nu umble la ea... Despătură atunci năframa și-o întinse pe pat. E numai flori și acoperă aproape tot patul, atâta e de mare. Se uită la ea cu drag și îngână:

— Ce bucurie o să aibă, Ileana, când o vedea-o...

* * *

După prânz. În uliță răsuna toba Măclucașului și

oamenii aleargă pela porți, să audă ce-o mai fi vestind
Și Măciucașul bate rar și se oprește tot la a trei-a
patra casă:

— Toți oamenii să se adune la cancelarie, azi
după prânz că sunt porunci dela 'mpărăție“.

Unii îl întreabă curloși de ele, dar măciucașul
nu știe să dea lămuriri. Notarul atâta i-a spus: „Bate
toba, să vină oamenii la cancelarie, că am să le dau
porunci!“ Și el își face datoria, bate toba și spune la
oamenii. Intr'un ceas umblă tot satul și oamenii pornesc
agale spre cancelarie. În drum se 'ntâlnesc doi-trei
la un loc și sfătuiesc:

— Ce-o mai fi Doamne, iară? Ce-ne-o mai cere
că nu mai avem ce să dăm. Bucate am dat, vite am
dat, bani am dat. Feclorii sunt duși de doi ani, nu
mai avem nimic, suntem săraci și prăpădiți. Ce-o mai
fi vrând oare dela noi?..“

O enigmă urlașă plutește în sufletele tuturor și
chinuitoare. Cu atât mai chinuitoare, că mintea nimă-
nui nu mai poate cuprinde niciun fel de jertfă nouă.
Până acum au fost mai mult de zece recrutări noui,
s'a dus tot satul la războiu, acasă nu mai sunt într'a-
devăr decât neputincioșii și femeile cu copil...

Incetul cu 'ncetul curtea cancelariei se umple de
oameni. O frământare, o neliniște, stăpânește sufletele
tuturor. Printe moșnegi se văd și femei și copilași.
Acestea au venit în credința, că au să audă ceva vești
noui despre războiu și despre bărbații lor. „Poate s'o
fi gătând războiul, mai știi, soro?“ zice câte una.
Vorbele acestea nu găsesc însă răsunset. Femeile cele
mai multe dau din cap neîncrezătoare și răspund:

— Da de unde! Asta atâta o ținea, până se pră-
pădește toată lumea. Vai și-amar de noi și de sufle-
tele noastre!“

Alene vorbele se'nchiagă tot mai mult, tot mai
răsunătoare. Oamenii vorbesc cu toții, strigă și dau

din cap. O descurajare și o nenorocire se zugrăvește pe fețele tuturor. Tot mai mult simțește fiecare, că nenorocirile vin tot mai grele și tot mai dese. Și încetul cu încetul nenorocirile și suferințele prind aripi și oamenii simt că ceva îi ustură la inimă. Câte-o li-cărare de revoltă ușoară trece înconștient, prin gândul unora și ea izbucnește în vorbe de felul acesta :

— De-acum nu mai e de trăit. Nu ne rămâne, decât să luăm lumea'n cap, să pornim la cerșit...“

Scânteia însă nu se mărește și nu prinde. Ea e slabă și cu tot terenul ei prielnic, lipsește energia, care s'o asmuțe, care s'o nutriască...

Ion Pescaru se apropie și el încet de lume. La dreptul vorbind a venit numai ca să mai treacă vremea, să nu-l mai cuprindă urâtul două-trei ceasuri, până vine trenul. Pe el nu-l interesează în măsură așa de mare toată frământarea aceasta ; el și-a dat sângele pentru țară și dela el nu mai poate cere nimenea nimic. Ascultă însă și el la toate vorbele acestea și suferă și el alătura de ceilalți. Aruncă și el câte-o vorbă, dă din cap, ia parte la toată frământarea satului....

În clipa aceea, ușa cancelariei se deschise. Notarul apare în prag și alătura de el stă primarul și mai la spate măciucașul. El e mândru, sănătos, robust. Ochii lui sfredelesc spațiul și se fixează pe fețele oamenilor. Aceștia nu rezistă, privirile lor se pleacă și o tăcere adâncă se face. Toți par înmărmuriți în fața omului, pe care-l urăsc din inimă, care însă reprezintă în fața lor stăpânirea, puterea de stat cu jandarmii și cu baionetele în caz de lipsă. Frica se'nculbă în inimile tuturor și toți așteaptă să-și audă par'că osânda de moarte... Și Mayer Lipot, omul stăpânirii, începe să vorbească, încet, respicat și poruncitor :

„Mă'ne dimineața fiecare casă trebuie să dea un om, fie bărbat, fie femeie, pentru lucru la'mpărăție. Oamenii să vină cu sape, cu mâncare pe-o săptămână,

cu haine de sch'mb, gata de drum. Jandarmii vor veni să-l adune și să-i ducă la săpat de tranșee, aproape de câmpul de luptă..."

Și notarul tace, aruncă apoi o privire peste oameni și odată cu ea un dispreț par'că. În clipa în care vrea să se retragă, ochii lui zăresc pe Ion Pescaru. El îi face semn să se apropie și intră în cancelarie. Pescaru pornește încet și când e aproape de ușă, notarul iasă iar și-i întinde o hârtie:

— „Nevasta d-tale a murit în temnița din Gherla, să mergi dacă vrei la'nmormântare. Uite telegrama, pe care am primit-o azi la amiaz..."

Pescaru nu aude bine. Se clatină. Ochii lui se uită prostiți la hârtia, pe care i-a pus-o în mână notarul. Fața lui din galb'nă ce e, îmbracă culoarea unui mort. Lumea, care a prins cuvintele notarului, uită durerea proprie și se uită cu nespusă milă la cel mai nenorocit dintre ei...

După câteva clipe apoi, el par'că-și vine 'n fire. Face ghem telegrama, o asvârle și izbucnește într'un hohot sălbatec:

— Duhul cel rău, oameni buni, ferii-vă de el!" O ia la fugă, dă de-o parte oamenii, lovește și aleargă spre casă. Câțiva se iau în urma lui, să-l apere, ca să nu-și facă vreun rău în necaz. Alții dau din cap și rostesc încet:

— Bietul om, a înebunit de durere!..."

Și el aleargă, aleargă și în câteva minute ajunge acasă. Intră și ia granata de după grindă. În clipa în care oamenii luați pe urma lui se apropiau de poartă, el răsare iar în uliță și fuge 'napoi spre cancelarie. Se 'ntorc și ei și fug într'acolo. În mâna lui stângă e ceva negru, dar nimeni nu poate distinge ce anume. Mulțimea se 'ngrozește, văzându-l revenit și se dă deoparte din calea lui. El strigă cât îl ține gura și ochii lui sunt însângerați par'că:

— Duhul cel rău, oameni buni, feriți-vă de el, că vă omoară!..

Oamenii se trag spre poartă cu groază. Câteva babe își fac cruce. În calea lui nu stă nimeni. În ușa cancelariei se oprește brusc și se uită'n pământ. Telegrama ghemuită de mâinile sale râde parcă la picioarele lui. Lovește cu piciorul în ușă și ea sare și se deschide larg.

În clipa asta el scoate iar un hohot de râs nebun și strigă gemând:

— Feriți-vă oamenii buni, că-i duhul cel rău, feriți-vă“...

Notarul îngrozit face câțiva pași spre ușă. El vede granata în mâna lui Pescaru și 'ncremenește, îngălbénind.

Pescaru aruncă bomba și o lea la fugă râzând cu hohote lungi înfiorătoare:

— Duhul cel rău, duhul cel rău“...

Se aude o detunătură grozavă, se vede nu fum gros și limbi de flacări ies pe ușa cancelariei.

Oamenii își fac cruce și pironiți de pământ unii murmură:

— Dumnezeu să-l ierte!“

Paris, la 8 Martie 1921.

CUPRINSUL

	Pag.
I. Prorocul Ilie	5
II. Măciucașul	15
III. Intr'un sat din Galiția	26
IV. Pe drumuri neumblate	37
V. Zile amare	45
VI. Vatră pustie	55
VII. Vestea care doare	63
VIII. In spital	70
IX. O lacrimă	80
X. Cum moare adevărul	87
XI. Ajun de Crăciun	96
XII. Ochii	104
XIII. Neastâmpăr	112
XIV. Explozia	120

